

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
TEISĖS FILOSOFIJOS IR ISTORIJOS KATEDRA

ARMIDA INDRIŠIŪNIENĖ
(TEISĖ IR VALDYMAS)

**TEISINIS NIHILIZMAS: JO PRIEŽASTYS BEI ĮVEIKIMO GALIMYBĖS BENDROJO
LAVINIMO MOKYKLOJE**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas -
Lekt. dr. Rūta Petkuvienė

Vilnius, 2010

TURINYS

IVADAS	3
I. Nihilizmo, teisinio nihilizmo ir šiuolaikinės teisės samprata	8
1.1 Nihilizmo, teisinio nihilizmo samprata.....	8
1.2. Teisinio nihilizmo apraiškos formos, priežastys ir pasekmės	9
1.3. Šiuolaikinė teisės samprata.....	11
II. Teisinio nihilizmo apraiškos, priežastys ir įveikimo galimybės bendrojo lavinimo mokykloje	14
2.1 Teisinio nihilizmo apraiškos bendrojo lavinimo mokykloje.....	14
2.2. Socializacijos veiksniai lemiantys teisinio nihilizmo atsiradimą.....	16
2.2.1. Šeima, kaip socializacijos elementas, formuojantis teisinio nihilizmo atsiradimą.....	16
2.2.2. Mokykla, ugdymo sistemos institucija, lemianti teisinio nihilizmo susiformavimą....	19
2.2.3. Bendraamžiai, kaip prioritetinis veiksnys, formuojantis teisinį nihilizmą.....	27
2.2.4. Žiniasklaida, lemianti besiformuojantį nihilizmą bendrojo lavinimo mokykloje.....	29
2.3. Teisinio nihilizmo įveikimo galimybės bendrojo lavinimo mokykloje.....	31
III. Teisinio nihilizmo priežasčių ir prielaidų tyrimo rezultatai	37
3.1. Tyrimo metodologija ir organizavimas.....	37
3.2. Konkrečių statistinių metodų taikymas empiriniame tyrime.....	37
3.3. Tiriamieji.....	38
3.4. Mokinių ir tėvų teisinių sampratų žinojimo palyginimas.....	39
3.5. Teisinių normų, elgesio taisyklių laikymasis – konfliktų nebuvimas.....	42
3.6. Vertybių, gyvenimiškų teiginių bei psichologinio klimato įvertinimo pasirinkimų išreikštumas.....	46
3.7. Teisinio nihilizmo sąvokos reikšmingumas.....	55
IŠVADOS	57
PASIŪLYMAI	59
LITERATŪROS SĄRAŠAS	60
SANTRAUKA	64
SUMMARY	65
PRIEDAI	66

ĮVADAS

Problema ir temos aktualumas. Beveik du dešimtmečius Lietuva siekia tapti teisine valstybe, t.y. valstybe, kurioje viešpatauja teisė, o ne savivalė, tironija, kurią valdo teisės saistomi valdžios atstovai, kurioje gerbiamos žmogus ir jo teisės bei laisvės. Tačiau kuo toliau tuo labiau teisė Lietuvoje netenka savo vertės-įsigali teisinis nihilizmas, kuris dažniausiai suvokiamas kaip destruktivus, neigiamas visuomeninis reiškinys neigiantis teisės vertę. Šio reiškinio aktualumą liudija vis dažniau masinėse informacijos priemonėse bei aukštų valstybės pareigūnų pasisakymuose akcentuojama teisinio nihilizmo sąvoka, norint atkreipti visuomenės dėmesį į mūsų valstybės sunkumus siekiant tapti teisine valstybe.

Teisinis nihilizmas kaip socialinis reiškinys daugiau akcentuojamas Vidurio ir Rytų Europos šalyse (postsovietinėse valstybėse), galbūt, pirmiausiai, dėl teisinės sąmonės formavimosi nedemokratinio režimo aplinkoje, šį reiškinį stengiamasi atskleisti būtent šioje koncepcijoje. Šiame darbe nagrinėjamos teisinio nihilizmo priežastys ir įveikimo galimybės bendrojo lavinimo mokykloje mokinio teisių įgyvendinimo aspektu. Šiuolaikinė teisė suprantama kaip „socialinis interesas, paverstas visuotinai privalomo elgesio taisykle, skirta žmonių elgesiui norminti, priešingiems interesams derinti“ (Vaišvila, 2004, p.63), todėl remiantis šiuo teiginiu, galima daryti prielaidą, kad mokinių elgesio taisyklės yra teisė, o jų nesilaikymą arba dalinį nesilaikymą įvardinti kaip teisinį nihilizmą, kuris pradeda formuotis subjektinės teisės lygmenyje.

Teisniam nihilizmui rasti bene didžiausią įtaką turi visuomenės narių dorovinės kultūros ir teisinės sąmonės lygis. A.Vaišvila rašo: „kur smunka dorovė – vidinis nusiteikimas gerbti artimą, ten dorovinis nihilizmas negali nevirsti teisiniu nihilizmu“ (1997, p.7). Visuomenė yra suinteresuota savo gyvenimo saugumu ir tęstinumu, todėl gyvenimo vertybes ir elgesio normas siekiama iškiepyti jaunajai kartai. Šis procesas vadinamas socializacija, jai daro įtaką daug aplinkos veiksnių veikiančių per vadinamuosius agentus. Įvairiose amžiaus grupėse šie agentai būna skirtingi. Darbe analizuojama paauglių socializaciją veikiantys agentai: mokykla, tėvai, bendraamžiai, žiniasklaida, nes būtent jie paaugliams perduoda visuomenėje puoselėjamas vertybes ir formuoja teisinę sąmonę, kuri transformuojasi į atitinkamą elgesį, t.y. elgesį pagrįsta šiuolaikinės teisės principais arba elgesį pasireiškiantį įvairių formų smurtu, agresija visuotinai pripažintų elgesio normų nepaisymu. Ypatinai svarbią ir reikšmingą vietą paauglių socializacijos procese užima mokykla, nes ji formuoja pilnavertį asmenybės vystimąsi bei gebėjimą būti visateisiu bei pilnaverčiu asmeniu. Mokykla dar gali būti kaip bendradarbiaujantis tarpininkas tarp mokinių ir tėvų puoselėjant glaudžius tarpusavio santykius, vykdant švietėjišką veiklą, paauglių auklėjimo klausimais.

Paauglių socializacijos procesą lemiančius veiksnius įvairiuose kontekstuose nagrinėja daugelis tiek užsienio, tiek Lietuvos autorių: J. Pivorienė R. Jurkonytė (2008)- nagrinėjo smurto prieš pedagogus problematiką - filosofinį ir teisinį požiūrį į žmogaus teises, orumą bei moralines vertybes, pagrindinius mokinių asmenybės formavimuisi įtaką darančius socializacijos veiksnius: šeimą, bendraamžius, mokyklą, žiniasklaidą. Remiantis mokslinės literatūros analize ir atlikto tyrimo duomenimis pastebėjo, kad pedagogai bendrojo lavinimo mokykloje patiria smurtą ir taip pažeidžiamos žmogaus teisės ir laisvės, visuomenėje esančios moralinės bei vertybinės nuostatos, dar kad dažniausiai susiduriama su emocine smurto forma, didžiausią įtaką smurtaujančio mokinio asmenybei formuoti daro mokinio šeima ir bendraamžiai, tačiau nepamiršo mokyklos. M. Barkauskaitė (2007) - paauglių socializacijos procesą lemiančius veiksnius: savęs įsivertinimą, santykius su bendraamžiais, mokytojais, tėvais, aptariamą jų vertybės, svarbiausios problemos: paauglių socializacija vyksta jiems sąveikaujant su šeima, mokykla, bendraamžiais ir kitais veiksniais, tokiais kaip žinios, informacija ir patirties perėmimas, jų giluminis poveikis asmens vertybėms, nuostatomis ir yra tikrasis ugdymo(si) procesas, brandinantis individualybę, asmenybę, socialinės grupės, visuomenės narį. Tyrimo duomenys atskleidė, kad paauglių pozityviai socializacijai neigiamą poveikį daro nemokėjimas bendrauti su mokytojais, tėvais, bendraamžiais, sąlygų save išreikšti per pamokas ir popamokinėje veikloje nebuvimas, mokymosi sunkumai, nepasitikėjimas suaugusiais, nesugebėjimas savarankiškai spręsti iškilusias problemas, pedagogų dėmesio stoka. Eksperimento metu naudojant naujas, paauglių interesus ir poreikius atitinkančias poveikio priemones galima daryti pozityvią įtaką paauglių socializacijos procesui. I. Jonutyte, Š. Litvinas (2007) - smurto prieš mokytojus, bendraamžių tarpe formas, bei siūlė ieškoti veiksmingų prevencijos būdų, kaip spręsti esamas problemas. Savo tyrimuose pastebėjo, kad labiausiai paplitusi smurto forma yra žodinis užgauliojimas, agresyvus, netinkamas elgesys. Smurtautojų aukos dažniausiai yra fiziškai silpnesni, neįprastų požymių turintys, savimi nepasitikintys jaunuoliai. Mokinių konfliktus su suaugusiais paprastai lemia pastarųjų nesupratingumas, suaugusiųjų nepasitikėjimas paaugliais. Tyrimas parodė, kad taikant prevencines priemones neatkreipiamas dėmesys į realias paauglių problemas, gana mažas pasitikėjimas socialinėmis tarnybomis ir socialiniais pedagogais, taip pat, pedagogams trūksta žinių apie paauglių agresyvumą, jo apraiškas, formas ir prevenciją. V. Pruskus (2009) – smurto prieš mokytojus plitimo objektyvias ir subjektyvias priežastis bei pasekmes. Išvadose autorius teigia, kad mokinių smurto prieš mokytojus atsiradimą ir plėtotę įtakoja šios objektyvios prielaidos: mokytojo profesijos menkėjimas ir menkinimas, užsitęsusi švietimo reforma ir nuolatinė mokyklos gyvenimo pertvarka, o subjektyvios - moksleivių su(si)formuotas elgesio su aplinkiniais modelis, kuriam skleisti turi įtakos neigiamas mokyklos ir bendraamžių grupės poveikis, smurto propagavimas

žiniasklaidoje ir smurto patirtis šeimoje. Labiausiai paplitęs psichologinis smurtas ir jo formos. Dėl smurto prieš mokytojus nukenčia ir mokytojas, ir mokinys, nes jis griaua pasitikėjimo ir būtino bendradarbiavimo pagrindus. R. Ramanauskienė, A. Valantinas, A. Endriulaitienė (2004) - paauglių savęs vertinimo bei santykių su bendraamžiais ir tėvais sąveikos ypatumus. Tyrimo rezultatai parodė, kad mergaičių savęs vertinimas mažėja blogėjant santykiams su tėvais, o berniukų labiau susijęs su jų santykiais tarp bendraamžių, nei tėvų. A. Virbalienė (2004) - aptaria bendraamžių grupes, kaip sėkmingos socializacijos veiksnį, teigiamus paauglių santykius, lemiančius jų socializaciją bei, kad blogi tarpasmeniniai santykiai tampa paauglio asmenybės desocializacijos veiksmiu. Paauglių socializacijos procesui daugiausia įtakos turi draugai. Tarpusavio atstūmimas su nepageidautiniais elgesio padariniais yra susijęs tiesioginiais priežastiniais ryšiais, o tai gali tiesiogiai nulemti paauglio asmenybės nekryptingą socializaciją. R. Beleišienė, R. Barkauskienė (2007) - paauglių saitų su mokykla ir asocialaus elgesio sąryšio problemą. Jų pastebėjimai leidžia teigti, kad vaikinų elgesio problemos, delinkventus ir asocialus elgesys stipriau išreikštas nei merginų. Jaunesnieji paaugliai neigiamiau vertino mokyklos aplinką, merginos nurodė didesnę saugumą mokykloje, palyginti su vaikiniais, taip pat, kad mokytojų parama bei neigiama santykių su bendraamžiais patirtis yra svarbiausi paauglio saitų su mokykla aspektai; susiję su elgesio problemomis, delinkvenčiu bei asocialiu elgesiu paauglystėje. A. Palujanskienė, J.V. Uzdila (2004) savo darbuose tyrinėjo agresiją, paauglių elgesį konfliktinėse situacijose, kylančius bendraujant su suaugusiais, tėvais, bendraamžiais bei nustatė, kad mokiniai linkę konfliktus spręsti konstruktyviai. Tačiau bendradarbiavimo ir kompromisų siekimas išreikštas tik vidutiniškai, ir tai liudija pedagoginio darbo spragas. Dar, kad tarp vaikinų ir tarp merginų dominuoja verbalinė agresijos forma.

Analizuojant įvairius su paaugliais susijusius socializacijos procesus ir veiksmus bei lemiančius jų formavimąsi nerasta daug darbų, kurie atskleistų socializacijos procesą lemiančių aplinkos veiksnių įtaką mokinio teisių įgyvendinimo aspektu, teisinio nihilizmo kontekste.

Tyrimo objektas: teisinis nihilizmas, kaip socialinis reiškinys, atsirandantis bendrojo lavinimo mokykloje mokiniams įgyvendinant subjektnes teises.

Darbo tikslas: išanalizuoti teisinio nihilizmo kaip socialinio reiškinio ypatumus bendrojo lavinimo mokykloje, įvardinti jo pagrindines priežastis bei atskleisti galimas teisinio nihilizmo įveikimo galimybes.

Magistrinio darbo tikslui pasiekti keliami **darbo uždaviniai:**

1. išanalizuoti teisinio nihilizmo ir šiuolaikinės teisės sampratą bei esminius požymius;
2. išanalizuoti ir įvertinti mokinių ir tėvų teisių paliepiamų supratimą ir žinojimą;
3. įvardinti mokinių ir tėvų vertybinių nuostatų, visuomenėje naudojamų teiginių bei psichologinio klimato įvertinimo pasirinkimus;

4. išanalizuoti teisinių normų, mokinio elgesio taisyklių laikymąsi kaip konfliktų nebuvimo priežastis;
5. pateikti siūlymus kaip gali būti įveikiamas teisinis nihilizmas bendrojo lavinimo mokykloje.

Darbo hipotezė: – neištyrę teisinio nihilizmo atsiradimo priežasčių bendrojo lavinimo mokykloje ir neidentifikavę šio reiškimo pasekmių, negalime suvokti jo destruktivaus pobūdžio ir imtis efektyvių priemonių jam mažinti, pirmiausia bendrojo lavinimo mokykloje, o paskui ir visuomenėje. Juk kaip bus suformuojama vaikų teisinė sąmonė ir kultūra mokykloje, tokia bus ir visuomenė.

Darbo struktūra: magistrinį darbą sudaro įvadas, trys skyriai, išvados, siūlymai, literatūros sąrašas, priedai.

Pirmoje darbo dalyje aptariama nihilizmo, teisinio nihilizmo bei šiuolaikinės teisės samprata, esminiai požymiai bei remiantis autorių, nagrinėjusių teisinio nihilizmo reiškinį, teiginiais ir faktų, pateiktų žiniasklaidoje, analize pateikiamos apraiškos formos, priežastys ir pasekmės.

Antroje darbo dalyje atskleidžiamos teisinio nihilizmo apraiškos, socializacijos veiksniai (tėvai, mokykla, bendraamžiai, žiniasklaida) lemiantys šio reiškimo atsiradimą ir įveikimo galimybes bendrojo lavinimo mokykloje -aptariamas teisinio auklėjimo turinys.

Trečioje darbo dalyje pateikiami mokinių ir tėvų apklausos tyrimo rezultatai, analizuojami duomenys atitikimo hipotezei aspektu.

Darbo tyrimo metodai:

- mokslinė literatūros ir dokumentų analizė - teisinių norminių aktų bei dokumentų studijavimas ir literatūros šaltinių analizė pasirinkto tyrimo aspektu;
- duomenų rinkimo metodas – dominavo kiekybinis tyrimo metodas. Pusiau uždaro tipo apklausos raštu (apklausos) metodu buvo siekiama identifikuoti ugdymo institucijoje (bendrojo lavinimo mokykloje) esamą teisinio nihilizmo apraiškų ir priežasčių situaciją;
- statistinė duomenų analizė – statistinei analizei atlikti taikyta aprašomoji (deskriptyvinė) statistika, kuri leido sutvarkyti ir apibendrinti tiriamas imtis apibrėžiant pagrindinius statistinius parametrus (skaitinė išraiška, vidurkį, standartinį nuokrypį, absoliutinius dažnius). Taip pat *Stjudento t - kriterijus* nepriklausomoms imtims įvertinti;
- kokybinė duomenų analizė – interpretaciniai (turinio analizės) metodai: interpretavimas, sisteminimas, apibendrinimas, išvadų ir rekomendacijų pateikimas.
- grafiniai duomenų pateikimo metodai – gautiems tyrimo duomenims apdoroti, sisteminti ir grafiškai vaizduoti naudotos Windows Microsoft Word, Windows Microsoft Excel bei kompiuterinės SPSS 11.0. (*Statisticat Package for Social Sciences*) versijos programos.

Faktams ir dėsningumams iliustruoti naudojamos lentelės, diagramos.

Pagrindiniai darbo etapai:

1. Įvado rengimas, teorinės medžiagos kaupimas (2010 m. sausio – kovo mėn.).
2. Konceptualiosios dalies rengimas: pasirinktos literatūros analizė, sisteminimas (2010 m. kovo – spalio mėn.)
3. Metodikos rengimas, pasiruošimas duomenų rinkimui, apklausos vykdymui (2010 m. rugsėjo - spalio mėn.).
4. Empirinio tyrimo vykdymas, duomenų sisteminimas, apdorojimas statistiniais metodais, interpretavimas (2010 m. spalio mėn. – lapkričio mėn. pabaiga).
5. Tyrimo ataskaitos rengimas, tyrimo išvadų ir pasiūlymų formulavimas (2010 m. lapkričio mėn.).

I. NIHILIZMO, TEISINIO NIHILIZMO IR ŠIUOLAIKINĖS TESĖS SAMPRATA

1.1. Nihilizmo, teisinio nihilizmo samprata

Nihilizmas atsirado XVIII-XIX a., tačiau kaip visuomeninio mąstymo kryptis plačiau paplito tik 19-20 amžiuose, daugiausia Rusijoje ir Vakarų Europoje įvairioms nuostatomis ir kryptims nusakyti, pirmiausia literatūros srityje, socialinėje srityje ir filosofijoje (Halder, 2002). Tarptautinių žodžių žodyne *nihilizmas* apibūdinamas kaip pažiūros ir jomis paremtos nuostatos, atmetančios kokios nors epochos ar visuomenės grupės įprastas bendravimo, religijos, estetikos ar etikos normas (Vaitkevičiūtė, 2004).

Nihilizmas kaip ideologija gali būti įvairi - teisinė, politinė, ideologinė, religinė, priklausomai nuo to, kokios visuomeninės vertybės yra neigiamos, ir priklausomai nuo to, kokioje socialinėje sferoje vyksta neigimas – kultūrinėje, ekonominėje, etinėje ir kt. (Nazorovienė, ir Merkys, 2003).

Nihilizmas nors ir suprantamas kaip visko neigimas, tačiau toli gražu ne visokį neigimą galima vadinti nihilizmu. Neigimas - tai natūrali žmogiškojo mąstymo išdava. Kai nihilizmu neigiama, kažkas seno, konservatyvaus, reakcinio (kaip pvz. vergovė) – tai nustoja būti nihilizmu. Neigiamos nuostatos gali susiformuoti, nes siekiama kažkokių aukštesnių idealų, tikslų: siekiant išsilaisvinti iš diktatūros, tironijos. Žmonių teisė sukilti prieš vadžią buvo užfiksuota dar 1789 m. prancūzų žmogaus teisių ir laisvių deklaracijoje. Iš to seka, kad ne visos revoliucijos yra blogis (Ragauskas, 2004).

Nihilizmas pagal tradicinį supratimą reiškia destruktijos pasireiškimą. Neretai nihilizmas įgauna griaunančias formas. Nihilizmas – stereotipinis mąstymas, net jei jis to ir nepripažįsta. Charakteringas socialinio nihilizmo bruožas yra ne neigimo objektas, bet neigimo kategoriškumas ir bekompromisiškumas, dažnai turintis ir individualistinį pobūdį. Tai pasireiškia hipertrofikacija, aiškus abejonių padidėjimas žymių visuomeninių vertybių ir principų atžvilgiu (Petkuvienė, 2006).

Nihilizmas pasireiškia įvairiomis formomis: tam tikrų visuomeninių grupių nepritarimu reformoms, naujoms, besiformuojančioms vertybėms, taip pat nepasitenkinimu permainomis, socialiniais protestais prieš drastiškus metodus, įgyvendinant reformas, nesutikimu su tam tikrais politiniais sprendimais ir nepaklusnumo akcijomis, netgi kenkimu valstybinėms institucijoms, pareigūnams, ekstremizmu, nacionalizmu bei liguistu „priešu“ ieškojimu. Socialinis nihilizmas „suvešėjo“ Rusijoje (o taip pat ir Lietuvoje - aut. pastaba) „Perestroikos“ metu, būtent tada jis įgavo nepaprastai spartų greitį. Šis reiškinys atsirado ant bangos, kada viskas visuomenėje buvo

perkainuojama, vertybės, kuriomis rėmėsi visuomenė buvo permąstomos, apsvarstomos iš naujo (Šimašius, 2004).

Nihilizmas yra viena iš pasaulio pažinimo ir socialinio elgesio formų. Bendrąja prasme nihilizmas reiškia neigiamą subjekto (individų grupės ir pan.) požiūrį į nustatytas vertybes, normas, idealus, t.y. visą žmogaus socialinę aplinką.

Kadangi nihilizmas, kaip nurodo V. V. Lazarevas (2001) yra kai kurių gyvenimo aspektų neigimas, atmetimas, o nihilistams nėra svarbus joks autoritetas, tai *teisinis nihilizmas* yra būtent teisės autoriteto nepripažinimas ir nepaisymas. Teisinį nihilizmą galima apibrėžti kaip visuomeninės politinės minties kryptį neigiančią socialinę ir asmeninę teisės vertę, t.y. teisinis nihilizmas neigia teisę, kaip visuomeninių santykių reguliavimo būdą.

Kaip socialinis reiškiny, kaip visuomeninės grupinės ir individualios sąmonės savybė, teisinis nihilizmas turi skirtingas pasireiškimo formas: nuo abejingo požiūrio į teisės reikšmę ir vaidmenį, per skeptišką požiūrį į jos potencialias galimybes, iki visiško netikėjimo teise ir aiškiu negatyviu požiūriu į ją (Lazarevas, 2000, p. 136).

N. I. Matuzovas pateikia tokią teisinio nihilizmo definiciją: „teisinis nihilizmas – tai viena iš socialinio nihilizmo rūšių. Jo esmė yra neigiamas, nepagarbus veikimas teisės, įstatymų, įvairių normų, turinčių teisinį pobūdį, atžvilgiu. Tai sąlygoja skeptiškas suvokimas teisės ne kaip bazinės fundamentalios idėjos, bet kaip antrarūšio reiškinio visuomeniniuose santykiuose apskritai. Tai socialinių santykių, sąlygotų įvairių priežasčių išdava“ (1997, p. 590].

A. Vaišvila teisinį nihilizmą apibūdina kaip „teisės nelaikymą vertybe, kuri gali būti vertybiškai neigiama visais jos egzistavimo lygmenimis: teisių idėjų (teisės doktrinos), teisės normos (įstatymų ignoravimas), teisių santykių (sutarčių nevykdymas arba nesąžiningas vykdymas)“ (2004, p. 461).

Apibendrinant galima teigti, kad būtent teisinis nihilizmas šiame žmonijos raidos etape, kada esminės demokratinės ir pilietinės visuomenės gyvenimo normos pačios visuomenės narių turėtų būti puoselėjamos, pripažįstamos teisiniu gėriu ir teisės saugomos, turi itin destruktivią įtaką visuomenės tikėjimu teise, kaip „*Ius est ars aequi et boni*“¹. Todėl toliau nagrinėjama šiuolaikinio teisinio nihilizmo formos, priežastys ir pasekmės.

1. 2. Teisinio nihilizmo formos, priežastys ir pasekmės

Apibendrinant autorių, nagrinėjusių teisinį nihilizmą: A. Vaišvilos (2000), N. I. Matuzovo (1997), V. V. Lazarevo (2000), teiginius, galima daryti prielaidą, kad teisinis nihilizmas reiškiasi

¹ LT: teisė yra lygybės ir gėrio menas

įvairiomis formomis: pradedant nuo skeptiško požiūrio į teisę ir nepasitikėjimu ja, baigiant visišku teisės nepaisymu. Galima būtų išskirti tokias labiausiai paplitusiais teisinio nihilizmo formas:

- tyčiniai tiesioginiai galiojančių įstatymų ir kitų teisės aktų pažeidimai;
- teisinių paliepimų nesilaikymas ir nevykdymas;
- įstatymų susikirtimas, kai išleidžiami lygiagretūs, o kartais naikinantys vienas kitą aktai;
- normų kolizija, kai įstatymus papildantys aktai tampa viršesni už įstatymus;
- įstatymų keitimas politiniais, ideologiniais, pragmatiškais tikslais;
- žmogaus teisių pažeidimai (kai pažeidžiama teisė gyventi, teisė į garbę, orumą, turta, saugumą);
- įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios visų lygių konfrontacija.

N. I. Matuzovas (1997) pabrėžia, kad pagrindinis teisinio nihilizmo šaltinis šiais laikais - tai kritiška visuomenės padėtis (būvis). Socialinė įtampa, ekonominės problemos, regioninis separatizmas, dezintegracija, sudėtinga kriminologinė padėtis, moralinis - psichologinis visuomenės nepastovumas ne tik sudaro prielaidas teisiniam nihilizmui atsirasti, bet ir sustiprina jį.

A.Vaišvila (Vilnius, 2000) nurodo šias priežastis:

- subjektyvistinė teisės samprata;
- pernelyg dažnas įstatymų kaitaliojimas;
- teisės ontologizavimas;
- bendros krašto socialinės ekonominės programos stoka;
- avantiūrizmas;
- menkas teismų sprendimų autoritetas;
- pasiryžimo ir įgūdžių ginti savo teises teisinėmis priemonėmis stoka;
- etatistinės teisės sampratos gyvybingumas;
- konstitucinės pastangos eliminuoti visuomenę iš teisėkūros ir kovos su teisiniu nihilizmu

Kinų filosofas Mencijus jau prieš 2 tūkstančius metų yra pasakęs: „Jei tas, kuris viršuje, nesilaiko principų, tie, kurie žemiau už jį, nesilaikys įstatymų“. (Numgaudis, 2009)

Vertinant teisinio nihilizmo apraiškas svarbus aspektas, galėtų būti tas, kad dalis Lietuvai ir jos piliečiams svarbių klausimų sprendžiama nederamu būdu, neįtraukus visuomenės, neišklausius jos nuomonės. Pvz.: buvusios Sutarties dėl Konstitucijos Europai, ar dabartinės Lisabonos sutarties pasirašymo klausimas, tiesiogiai ir neinterpretuojant laikantis Pagrindinio įstatymo reikalavimų, turėjo būti sprendžiamas visuotiniu referendumu. Tai nurodo Lietuvos Respublikos Konstitucijos 9 straipsnis [1], tačiau tautai nebuvo suteiktos galimybės išreikšti savo

valią, Seimas nutarė sprendimą priimti vienasmeniškai. Ar tai, kad pvz.: Sutarties dėl Konstitucijos Europai (beje Lietuva buvo pirmoji Europos Sąjungos valstybė narė, kuri 84 Seimo nariams pasisakius už, 4 prieš ir 3 susilaikius ratifikavo šį istorinį dokumentą, nepraėjus nė dvejoms savaitėms po jos pasirašymo ir, kurio teksto, anot žiniasklaidos pranešimų, didelė dalis Seimo narių net neperskaitė) atveju, kuri iš esmės panaikina vieną iš pamatinių Konstitucijos principų - Lietuvos Konstitucijos viršenybės principą, bei pagal kurią Lietuvos valstybė atsisako dalies savo nepriklausomumo ir dalies Tautos suvereniteto, galėjo būti legitimizuota tokiu būdu, ar tai atitinka konstitucinę dvasią, teisinės ir demokratinės valstybės principus? Ne, tai atitinka teisinėms kategorijoms nepriskiriamą, tačiau esmę gerai nusakantį principą „valdžiai geriau matyti“. Suprantama, kad šie pateikti pavyzdžiai galėtų sulaukti ir nemažai kritikos ir nemažai palaikančiųjų.

Išnagrinėjus teisinio nihilizmo sampratą galima teigti, kad tai destruktivus reiškinys, kuris neigia teisę, kaip visuomeninių santykių reguliavimo būdą ir įneša į visuomeninį gyvenimą chaosą, kurio pasekmės, bemaž kiekvienu atveju, glaudžiai siejasi su didesnio ar mažesnio masto asmeniniais išgyvenimais ir net tragedijomis., todėl tikslinga toliau aptarti, kaip šiandien suprantama teisė.

1.3. Šiuolaikinė teisės samprata

Kaip teigia A.Vaišvila „prie teisės sampratos teisės mokslas nuolat grįžta tik todėl, kad ji atveria galimybę sisteminiu, integraliniu būdu suvokti visuomenei konkrečiu istoriniu momentu reikšmingas vertybes ir jų „perdirbimo“ į pozityvios teisės normas bendrąją kryptį“ (2004, p. 5).

Sukurti demokratines vertybes atitinkančią teisės sampratą nereiškia sukurti kažką visiškai naujo. Kiekviena epocha permąsto paveldėtą teisės sampratą taip, kad ji padėtų kurti tą laikmetį atitinkančią teisinę tvarką). Mūsų epocha turi vadovautis tokia teisės samprata, kuri padėtų kurti teisinę tvarką užtikrinančią žmogaus teisių įgyvendinimą. (Vaišvila, 2004).

Šiandien teisės terminas nėra vienareikšmis, kaip teigia V. Šlapkauskas (2000) jis gali reikšti žmogaus teisę, prigimtine teisę, objektinę teisę, pozityviają teisę, subjektinę teisę. Bendriausia prasme teisę galima būtų apibūdinti, „kaip socialinį interesą, kuris paverstas visuotinai privalomo elgesio taisykle, skirta žmonių elgesiui norminti, priešingiems interesams derinti“ (Vaišvila, 2004, p .63).

Šiandieną atitinkančios teisės sampratos paieškos Europoje vyksta integruojant teisinio pozityvizmo (teisinio formalizmo) ir teisės teorijų, kurios orientuotos į žmogaus teisių

užtikrinimą, idėjas: iš pozityvizmo siekiama perimti jo nustatytus formaliuosius teisės požymius, iš teorijų orientuotų į žmogaus teisių užtikrinimą –turininguosius (Šlapkauskas, 2000):

Teisinio pozityvizmo šalininkai teisę mato kaip formalią logiškai susietą teisių taisyklių sistemą. Pozityvistui teisė yra diskretiška sistema logiškai susijusių taisyklių ir principų, kurie neturi jokio ryšio ir sąsajų su bendrai egzistuojančia sistema. Moralinis teisės vertingumas yra eliminuojamas iš tyrimo lauko. Ten kur vyrauja teisinio pozityvizmo teisinė samprata, priimant teisinius sprendimus, neatsižvelgiama į socialines pasekmes. Todėl pozityvistinė teisės samprata nepadaeda efektyviai sukurti deramos tvarkos visuomenėje, nes į teisinę sistemą niekada nebus galima inkorporuoti visų taisyklių, tinkančių kiekvienam gyvenimo atvejui. Dėl to šiuolaikinė teisė stengiasi (taip pat ir privalo) orientotis ne tik į pozityvizmą, bet ir į žmogaus teisių užtikrinimą orientuotas idėjas. Kur egzistuoja fundamentalūs moraliniai ir visuotini principai, kurie suformuoja absoliučius teisingumo kriterijus. Teisiniai sprendimai apsprendžiami tokių vertybių kaip teisingumas, sąžiningumas, žmogaus teisės. Jei įstatymai neatitinka visuotinių, aukštesnių principų jie yra neteisingi, legaliai nesaistantys. Teisė negali būti suprasta izoliuotai nuo kitų socialinių institucijų ir socialinių jėgų, atvirkščiai teisė yra integralus socialinio susiorganizavimo komponentas. Ji formuoja ir yra formuojama rinkos santykių, socialinės nelygybės struktūrų, industrializacijos lygio, kultūros vertybių, socializacijos procesų, vyriausybės struktūros, politinės ideologijos, ir kitų socialinių fenomenų (Priluckytė, 2009).

„Vadinasi, kaip suprasime teisę, tokią turėsime- teisinę doktriną, taip interpretuosime Konstituciją ir kitus įstatymus, tokią turėsime administracinę ir konstitucinę valdžios aktų teisėtumo kontrolę, „bendruosius teisės principus“, jų pagrindu vykdomą teismų teisėkūrą *ad hoc* ir galiausiai tokią turėsime teisinę valstybę bei realią žmogaus teisių apsaugą. Demokratinėje visuomenėje ji nustoja buvusi vien teorijos kategorija. Ji gimsta teorijoje, kad gyventų ne teorijoje. Todėl Lietuvos pozityviosios teisės (įstatymų) stabilizavimas (teisėkūros tobulinimas) pradėtinas nuo pačios teisės sampratos stabilizavimo: jos aiškiaus formuluojimo ir galiausiai nuo vadovavimosi ja tiek įstatymus kuriant, tiek ir juos įgyvendinant“ (Vaišvila, 2004, p. 6).

Tačiau Lietuvoje vyrauja subjektyvistinė teisės samprata, kai teisė tapatinama su įstatymu, o vieninteliu teisės šaltiniu laikoma valstybės, t.y. valdžios, valia. Įstatymų leidėjas (Seimas) ne visada vadovaujasi nuostata, kad teisės šaltinis, teisės vertybės egzistuoja visuomenėje, nepriklausomai nuo jo valios ir norų. Priežasčių tam galėtų būti pačių įvairiausių, štai pastaruoju metu tautos atstovybė įgauna negatyvią prasmę visuomenės sąmonėje, galbūt ir dėl to, kad neretai į Seimą patenka įvairių interesų grupuočių akivaizdžiai ar paslapčia remiami atstovai, kurie, deja, atstovauja ne tiek Lietuvos visuomenės, kiek juos iškėlusiu ar rinkimines kampanijas parėmusiuju interesus. Tačiau juk net ir įstatymiškai demokratinėse sistemose,

neaiškiai ir savitiksliai finansuojant (kitaip organizuojant paramą) partijų, kurių atstovai ir patenka į Seimą, veiklą, galima daryti jei ne esminę, tai labai apčiuopiamą įtaką valstybės valdymui. Tai itin aktualu vyraujant teisiniam nihilizmui, būdingam visuomenės nusivylimui „valdžia apskritai“, pvz.: sąlyginai nedidelė suinteresuotų grupuočių finansinė „injekcija“ Seimo ar Prezidento rinkiminei kampanijai organizuoti, į valdžią gali atvesti išoriškai patrauklius ir charizmatiškus „gelbėtojus“, tačiau sąmoningai ar ne, turinčius iš esmės kitokią, visuomenei ar teisinės ir demokratinės valstybės principams priešingą misiją. Todėl teisė Lietuvoje neretai suprantama tik kaip įrankis suteikiantis galimybę įgyvendinti savo interesus.

II. TEISINIO NIHILIZMO APRAIŠKOS, PRIEŽASTYS IR ĮVEIKIMO GALIMYBĖS BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOJE

2.1. Teisinio nihilizmo apraiškos bendrojo lavinimo mokykloje

Vaikai gyvena toje pačioje visuomenėje kaip ir suaugusieji. Jie mato ir girdi, kaip jų tėvai, kaimynai, pažįstami vertina valdžios atstovų, kuriems dažnai „leistina“ daugiau negu paprastiems žmonėms, elgesį, kokios bausmės jiems taikomos arba netaikomos už nusižengimus. Jeigu net Seimo nariai, kurie turėtų būti pavyzdžiu tautai, nesilaiko ne tik etiško elgesio nuostatų, tačiau ir nustatytų taisyklių, tai kodėl, paauglio nuomone, tokių taisyklių turi laikytis jis? Visuomenės gyvenimo modelį, kuriame daugelis padarumo normų ignoruojama, vaikas taiko mokykloje – jeigu Seimo narys atostogauja, nedalyvauja plenariniuose posėdžiuose praktiškai kada tik užsimano, tai ir mokiniui atrodo, kad galima nelankyti pamokų, neruošti namų darbų, nesakyti tiesos ir pan. Vaiko socializacija vyksta per idealą ir jei išrinkti visuomenės atstovai nesilaiko socialinių normų, vaikai tokį elgesį tiesiog internalizuoja.

Teisinis nihilizmas mokinių tarpe pasireiškia mokinio elgesio taisyklių nesilaikymu: nepagarba pedagogams ir bendraamžiams, patyčiomis, agresyviu elgesiu mokytojų, bei kitų bendramokslų atžvilgiu, piktybiniu pamokų praleidinėjimu, melavimu ir kt.

Mokykloje kasdien yra pažeidžiamos mokinio elgesio taisyklės nors mokinio teisės ir pareigos laikytis mokinio elgesio taisyklių yra nurodytos Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme (47 str.2 dalies 1 punktas) [2]. Šiandieninėje mokykloje, kaip teigia A. Palujanskienė, J. V. Uzdila (2003) agresija tarp vaikų, paauglių, jaunuolių – pakankamai dažnas reiškinys, įvairaus savo laipsniu ir raiškos formomis. Jaunuoliams ir paaugliams tarpusavyje labai svarbus teisingumo ar neteisingumo motyvas. Jie teisingumas pažeistas, susidaro konfliktinė situacija (Barkauskaitė, 1993).

Šiuolaikinėje visuomenėje kas stipresnis, tas ir laimi. „Tik kvailys laikosi taisyklių. Vaikai stebi ir daro išvadas: jei aš nusileisiu, tai būsiu kvailio vietoje ir nieko nepasieksi (Kairienė, 2000). Tai parodo šiam laikmečiui būdingas besiformuojančias sąlyginai su teisiniu aspektu susijusias vertybes.

„Vertybės sąvoka reiškia individualiai gyvensenai ir socialiniam bendravimui būtinas taisyklės, orientavimosi modelius, elgesio normas, kurių, kaip objektyviai galiojančių, žmonės privalo laikytis subjektyviai vertindami atitinkamus reiškinius, mąstydami ir kontroliuodami savo veiksmus“ (Halder, 2002). Vertybių perėmimas ir formavimasis vyksta visą žmogaus gyvenimą. (Šis procesas dar vadinamas socializacija). Jis formuoja individą supanti aplinka t.y. joje esantys įvairūs veiksniai: šeima, bendraamžiai, mokykla, gyvenamoji vieta, visuomenė,

valstybė t.t. Šie veiksniai žmogaus gyvenimą veikia per taip vadinamuosius socializacijos agentus, t.y. asmenis, su kuriais praeina visas jų gyvenimas. Įvairiose amžiaus grupėse šie agentai būna skirtingi. Vaikams ir paaugliams tokiais agentais būna tėvai, broliai ir seserys, bendraamžiai, kaimynai, mokytojai. Autoriai, nagrinėję vaikų ir paauglių socializacijos procesą, kaip didžiausią įtaką vaikų ir paauglių socializacijai darančius veiksnius, nurodo šeimą ir socialinę aplinką (mokykla, bendraamžiai, žiniasklaida).

Socializacijos svarbą rodo ir tai, kad įgyvendinama Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001–2004 metų programos įgyvendinimo priemonių, patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. spalio 4 d. nutarimu Nr. 1196 [4] 51 punktą ir siekdama plėtoti vaikų ir jaunimo užimtumą ir socializaciją, Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2004m. vasario 23d. nutarimu patvirtino Vaikų ir jaunimo socializacijos programą [5]. Šios programos prioritetai: vaikų ir jaunimo socializacijos socialinių, ekonominių ir edukacinių galimybių sistemos sukūrimas; vaikų ir jaunimo užimtumo plėtotė, jo kokybės gerinimas; vaikų teisių apsaugos ir jų asocialaus elgesio prevencija; vaikų ir jaunimo socializacijos specialistų rengimas ir kvalifikacijos tobulinimas. Joje taip pat pateikiamos įvairios priemonės padėsiančios įgyvendinti programą. Ši programa Lietuvos respublikos Vyriausybės 2010m. birželio 07 d. nutarimu Nr. 713 [6] neteko galios, bet. Švietimo ir Mokslo ministro 2010 m. spalio 11d įsakymu Nr. V-1715 [7] buvo patvirtinta nauja Vaikų ir jaunimo socializacijos programa, kurios tikslas – plėtoti vaikų ir jaunimo, besimokančių pagal bendrojo lavinimo programas, socializacijos galimybes, užtikrinant jų įvairovę ir prieinamumą. Tam tikslui pasiekti numatytos įvairios priemonės: tikslines gyvenimo įgūdžių, smurto ir patyčių mažinimo programų diegimas, vaikų prieš smurtą grupių veiklos organizavimas mokyklose, vaikų ir jaunimo sveikos gyvensenos, sveikos mitybos, fizinio aktyvumo, eismo saugumo, ligų profilaktikos įgūdžių ir kompetencijų ugdymas ir kt.

Apibendrinant galima teigti, kad teisinis nihilizmas mokinių tarpe gana paplitęs, o tam įtakos turi šiuolaikinėje visuomenėje vyraujančios vertybės. Kaip jau buvo minėta už vertybių perdavimą (socializaciją) atsakingi individo aplinkoje esantys įvairūs veiksniai: šeima, bendraamžiai, mokykla, gyvenamoji vieta, visuomenė, valstybė ir kt. Todėl toliau bus išsamiau nagrinėjami pagrindiniai bei svarbiausi socializacijos veiksniai: šeima, mokykla, bendraamžiai, žiniasklaida bei jų poveikis mokinių elgesiui, mokinio elgesio taisyklių laikymosi aspektu.

2.2. Socializacijos veiksniai, lemiantys teisinio nihilizmo atsiradimą

2.2.1. Šeima, kaip socializacijos elementas, formuojantis teisinio nihilizmo atsiradimą

Konstitucinė (hermeneutinė) šeimos samprata. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje šeima yra įvardijama kaip: „visuomenės ir valstybės pagrindas“ (38str. 1d.), „valstybė globoja šeimas, auginančias ir auklėjančias vaikus namuose, įstatymo nustatyta tvarka teikia joms paramą“ (39str. 1d.) [1]. Tačiau, dėl kai kurių valstybės valdžios atstovų nihilistinio požiūrio ir elgesio bei vykdomos politikos, „valstybė nesugeba užtikrinti trijų svarbiausių dalykų: ilgai ir sveikai gyventi, įgyti žinių ir apsirūpinti ištekliais, reikalingais normaliam gyvenimo lygiui palaikyti“ (Šlapkauskas, 2001, p. 48). Nepriteklus tam tikra prasme verčia tėvus nusisukti nuo vaikų auklėjimo - neperduodamos svarbiausios vertybės, kurių vietą užima agresija, patyčios, smurtas ir kt.

„Tai svarbiausias socializacijos agentas. Ji sudaro artimiausią vaiko socialinę aplinką. Šeimos padedamas vaikas įsilieja į visuomenę, nes šeima, kaip auklėjimo veiksnys, socializuoja jį savo visuma: savo ekonomine būkle, tarpusavio santykiais, kultūra, profesija, ryšiais su visuomene“ (Šlapkauskas, 2000, p. 520) .

A. V. Matulionis (2001) teigia, kad šeima kartu su mokykla yra svarbiausias socializacijos institutas. Šeima yra neatsiejama nuo visuomenės išsivystymo lygio, tačiau ir pati šeima vaidina didžiulį vaidmenį visuose visuomeniniuose santykiuose ir socialiniuose procesuose. Kadangi, šeima yra istorinė kategorija, todėl jos formos ir funkcijos yra sąlygotos konkrečios visuomenės, jos santykių ir bendro kultūros lygio, tuo tarpu, ir šeima veikia visuomenę: vaikų gimdymas, darbas namų ūkyje, šeimos poveikis jos narių fiziniam, dvasiniam, doroviniam, estetiniam ugdymui.

Visuomenės struktūra Lietuvos nepriklausomybės metais iš esmės pasikeitė, pastebimai didėjo visuomenės diferenciacija, kito gyvenimo būdas, vertybės, nuostatos. A. V. Matulionis (2005) pažymi, kad vis mažėja šeimos, kaip tradicinę kultūrą perduodančio instituto vaidmuo. Jo atlikti tyrimai parodė gyvenimo stiliaus prioritetų skirtumus tarp egzistuojančių socialinių klasių: aukštesniosios ir vidurinėsios klasės respondentai pirmumą teikia šeimai, vaikams, o tuo tarpu žemesnioji ir žemiausioji – namų ruošai.

Šiuo metu Lietuvos ekonominė būklė, pragyvenimo lygis yra žemas, daugėja sunkiai materialiai besiverčiančių šeimų, todėl kyla grėsmė vaikams ir taip pat paaugliams degraduoti kaip asmenybėms. Remiantis daugelio mokslininkų tyrinėjimais ir asmenine praktine patirtimi galima daryti prielaidą, kad vaikai augdami šeimoje, kurioje yra sunki ekonominė būklė dažnai nutolsta nuo mokyklos, nes tėvai, turėdami mažas pajamas, nesugeba jų tinkamai suruošti ir

išleisti į mokyklą. Tokioje šeimoje augantys vaikai mokykloje dažnai jaučia nepilnavertškumo jausmą, kuris gali veikti keliomis kryptimis: arba verčia susigūžti, užsisklęsti savyje t.y. virsti „pilka pelytė“ bei tapti kitų mokinių patyčių auka, arba bet kokiomis priemonėmis: kitus žeminant, mušant, akcentuojant jų trūkumus, priversti kitus atkreipti į save dėmesį ir tokiu būdu pajusti savo vertę, arba bėgti iš pamokų. Bedarbiai ar itin mažas pajamas turinčios šeimos dažniausiai patiria psichines traumas, vyrauja bloga nuotaika, apleidžia nebesirūpina vaikų dvasiniu pasauliu. Neretai tokios šeimos, ypač silpnesnės valios, netvirtų dorinių įsitikinimų ima slysti nuošalėn (alkoholizmas, narkomanija, nusikaltimai). Tokioje šeimoje vyrauja konfliktai, fizinis ir psichinis smurtas, agresija. Todėl tikėtina, kad įgytus elgesio modelius vaikai perkels į mokyklą ir naudos bendraujant su mokytojais, bendraamžiais ir tokiu būdu pažeidinės nustatytas mokinio elgesio taisykles.

Kita dalis tėvų gelbėdamiesi iš susidariusios sunkios ekonominės būklės vyksta ieškoti geriau apmokamo darbo svetur. Vaikai ir paaugliai gyvena Lietuvoje vieni, globojami giminių arba valstybės. Tai – viena priežasčių, nulemiančių be tėvų likusių vaikų elgesio pasikeitimus: vieni pradeda vėluoti į pamokas, neįjunta atsakomybės dėl mokslo rezultatų, nesistengia paruošti pamokų. Dar didesnė problema – įžūlus, nedrausmingas elgesys, nuolatiniai konfliktai su bendraamžiais, pedagogais bei kitos psichologinės problemos.

Su vaikų elgesio problemomis susiduria ir dirbančiųjų šeimos. Daug dirbantys tėvai su vaikais bendrauja minimaliai (tai, autorių nuomone, daugiau būdinga mieste gyvenančioms šeimoms). Vaikai, net patys to nesuprasdami, daro viską, kad atkreiptų į save tėvų dėmesį: neklauso mokytojų, skriaudžia bendramokslis t.y. tampa „blogiukais“. Jie nuolat atsiduria mokytojų akiratyje. Paradoksas, tačiau tik tada, kai tėvai kviečiami dėl blogo vaiko elgesio į mokyklą, jie priversti prisiminti vaiką (Liutkevičienė, 2009).

Dėl šių išvardintų ir kitų problemų didžioji dalis atsakomybės tenka valstybei. Tačiau, negalima vienareikšmiškai teigti, kad vaikas užaugęs šeimoje, kurioje buvo smurtaujama, nepuoselėjamos visuotinai pripažįstamos vertybės užaugęs taps nusikaltėliu, bus alkoholikas ir t.t., daug ką lemia ir asmenybės bruožai (Šlapkauskas, 2004).

Paauglio elgesiui įtakos turi ir auklėjimo stilius (Virbaliene, 2004). Šeima ir artimiausia jo aplinka gali suformuoti neigiamas vertybines nuostatas, nes vaikų auklėjimas šeimoje dažniausiai grindžiamas asmenine tėvų patirtimi. Lietuvos visuomenei gerai žinomi ir kai kuriems priimtini auklėjimo diržu, rykšte, mušimo ranka ar kitokiais daiktais, ausies patempimu ir kitokie būdai. Pagrindinis argumentas pateisinantis tokį elgesį – asmeninė patirtis vaikystėje, anot tokius auklėjimo būdus naudojančių tėvų, jokios žalos toks auklėjimas jiems nepadarė, o atvirkščiai, paskatino laikytis tam tikro elgesio taisyklių. Tai, kaip teigia J. Pivorienė, R. Jurkonytė (2008), gali neigiamai paveikti paauglį ir skatinti smurtauti.

Paauglį smurtauti gali skatinti santykiai su broliais ar seserimis. Jei brolis ar sesuo geriau mokosi, tėvai domisi vien jo pasiekimais ir nuolat pateikia jį/ją kaip pavyzdį, paauglys atsiduria brolio ar sesers šešėlyje. Jam lieka vienintelis būdas susilaukti dėmesio - bet koku kitu, jam prieinamu, keliu tapti „lyderiu“, dažniausiai neformalių grupių, o tai bemaž visada reiškia ir probleminių elgesį mokykloje (Pivorienė, Jurkonytė, 2008),

Pagal 1989 m. Jungtinių Tautų Organizacijos priimtą Vaiko teisių konvencijos 2 straipsnio 2 dalį; valstybės įsipareigoja „imtis reikiamų priemonių, kad vaikas būtų apsaugotas nuo bet kurios diskriminacijos ar bausmių dėl vaiko tėvų, teisių globėjų ar kitų šeimos narių statuso, veiklos, pažiūrų ar įsitikinimų“[8]. 2009m Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklos ataskaitoje minima, kad skundų dėl smurto vaikų atžvilgiu (lyginant su 2007m.) padaugėjo, kad dažniausiai pasitaikanti smurto forma - psichologinis smurtas, dar dažnai naudojamas ir fizinis smurtas bei seksualinė prievarta.[9]. Šios priežastys paskatino seimą (pirminis įstatymo projekto siūlytojas – Seimo narys Gediminas Navaitis) parengti Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 2, 4, 10 straipsnio pakeitimo įstatymo projektą [10]. Šiame projekte apibrėžiamos fizinės, psichinės ir seksualinės prievartos sąvokos, įtvirtinamas principas, kad tėvai ir kiti teisėti vaiko atstovai turi užtikrinti, kad prieš vaiką nebūtų naudojamas fizinis, psichinis ar seksualinis smurtas. Svarstant įstatymo projektą Lietuvos Respublikos seimo teisės departamento pateiktose išvadose siūloma atsisakyti konkrečių fizinio, psichinio ir seksualinio smurto formų įvardijimo, nes baigtinio visų smurto formų sąrašo pateikti nėra įmanoma, o nebaigtinio sąrašo patvirtinimas neturi prasmės [11]. Patvirtinus įstatymo projektą tikimasi smurto prieš vaikus mažėjimo.

Dabartiniu metu įstatymuose nenustatytas specialus smurto privačioje erdvėje atvejų reglamentavimas. Smurtas privačioje erdvėje kvalifikuojamas kaip ir kitoks smurtas pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso atitinkamus straipsnius (140 str., 139 str. ir kt.[12]. Už šiuose straipsniuose numatytas veikas asmuo atsako tik tada, kai yra nukentėjusiojo asmens skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas, ar prokuroro reikalavimas, todėl šios normos smurto privačioje erdvėje atvejais beveik niekada netaikomos – nukentėję asmenys dažnai bijo smurtautojo ir nenori rašyti skundo, nes su juo gyvena. Atsižvelgiant į tai Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija parengė Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 224, 259¹ straipsnių pakeitimo bei kodekso papildymo 183¹ straipsnių įstatymo projektą, kuriame numatomos asmens apsaugos nuo smurto privačioje erdvėje priemonės: oficialus įspėjimas ir įpareigojimas laikinai išsikelti, nesiartinti, nebendrauti ir neieškoti ryšių. Už šių nustatytų pareigų nesilaikymą siūloma nustatyti administracinę atsakomybę [13]. Šis projektas yra lydinčias Apsaugos nuo smurto privačioje erdvėje įstatymo projektą [14].

Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto privačioje erdvėje įstatymo projekto tikslas – ginti fizinius asmenis nuo smurto privačioje erdvėje, kuris dėl žalos visuomenei priskiriamas prie visuomeninę reikšmę turinčių veikų, greitai reaguoti į atsiradusią grėsmę, taikyti prevencines poveikio priemones, teikti tinkamą pagalbą [14]. Projektu siekiama skatinti žmones gyventi santarvėje ir problemas spręsti nekonfliktiniu būdu, kad smurtautojui būtų neatidėliotinai pritaikytos prevencinio poveikio priemonės, užtikrinti nukentėjusio asmens saugumą ir galimybes gauti reikiamą pagalbą. Prevencinio poveikio priemonių siūloma netaikyti smurtautojams, kurie yra nepilnamečiai, o taikyti Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymą [3]; kuri taip pat siūloma patikslinti. Tikimasi, kad įstatymo įgyvendinimas turės teigiamos įtakos kriminogeninei situacijai, mažės smurtas privačioje erdvėje.

Mokinio elgesį įtakoja ir vyraujantys santykiai tarp tėvų. Jei iškilusias problemas tėvai sprendžia audringomis „diskusijomis“ arba paliekama problemą spręsti vienam iš sutuoktinių.

Kita problema, tai perdėta meilė vaikui, kai jis laikomas „dievaičiu“ pateisinamas bet koks elgesys, nepagrįstas gyrimas, jo problemų sprendimų perėmimas mažina atsakomybę ir savikritiškumą. Todėl dažnai tokie vaikai susiduria su sunkumais bendraujant su kitais žmonėmis, atsiranda poreikis kartais net agresyviai įrodinėti savo „tiesas“ (Kiliuvienė, Vaitkienė, 2007). Teko susidurti su tokia situacija, kai mama, pakviesta į mokyklą dėl vaiko elgesio su mokytojais, klasės draugais, užstojo ir gynė jį sakydama, kad namuose jis geras, o kaltino mokytojus, kitus mokinius. Po kelių metų atėjusi į mokyklą verkė ir prašė ką nors daryti, nes nebesusitvarko.

Apibendrinant galima teigti, kad esminės priežastys, įtakojančios mokinio elgesio taisyklių nesilaikymą šeimos lygmenyje yra: nihilistinis požiūris į teisinę esamą situaciją Lietuvoje, sunki ekonominė būklė, žemas pragyvenimo lygis, mažėjanti tėvų atsakomybė už savo vaikus (išvyksta dirbti į užsienį palikdami vaikus be priežiūros arba giminėms, kaimynams; dėl didelio užimtumo mažai bendrauja su savo vaikais) bei auklėjimo stilius.

2.2.2. Mokykla, ugdymo sistemos institucija, lemianti teisinio nihilizmo susiformavimą

Lietuva ir jos švietimas yra veikiami globalizacijos, sparčios kaitos veiksnių. Todėl siekiant prisitaikyti ir neatsilikti nuo šio proceso, švietime buvo pradėtos reformos, kurios buvo būtinos ir reikalingos. 1992 m. priimta Lietuvos Respublikos švietimo koncepcija [15], kurioje buvo išsamiai aprašyta reformuota švietimo sistema. Kitas tolesnius švietimo siekius apibrėžiantis dokumentas yra Seime priimtos Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatos [16]. Iš esmės visos idėjos, kuriomis remiantis buvo pradėta reformuoti švietimo sistema, buvo geros ir prasmingos. Abejonių nekelia ir tai, kad reformų iniciatoriai turėjo kilnius

tikslus ir gerus ketinimus. Bet to neužtenka, nes reformų efektyvumas priklauso nuo to, kaip besikeičiančios vyriausybės išlaikys proceso vientisumą ir laikysis sutartų principų. Akivaizdu, kad įsiveržęs į švietimo sistemą nesibaigiančių reformų gūsis įnešė nemažai tiek teigiamai, tiek neigiamai vertinamų permainių. Tai, be abejonės, įtakoja ir ugdymo kokybę bei santykius tarp mokinių, mokytojų, tėvų.

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 43 straipsnio 3d.[2] teigiama, kad, mokyklos veiklą, jos bendruomenės narių teises, pareigas ir atsakomybę reglamentuoja mokyklos nuostatai (statutas), mokyklos steigimo sandoris. Minėto įstatymo 45 straipsnio 1 d.nurodo, kad švietimo santykiai tarp mokinio ir švietimo teikėjo įforminami rašytine sutartimi (priedas Nr. 1), kurią už vaiką iki 14 metų jo vardu sudaro tėvai (globėjai), veikdami išimtinai vaiko interesais. Tiek Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme (46 str., 47 str., 49 str.) [2], tiek mokyklos nuostatuose bei sutartyje dėl vaikų iki 14 metų priėmimo į mokyklą, mokinio elgesio taisyklėse apibrėžtos mokinių, tėvų (globėjų) bei mokytojų teisės ir pareigos. Taip pat remiantis šiais dokumentais mokykloje sudaromos mokinio elgesio taisyklės (priedas Nr.2). Su šiomis taisyklėmis yra supažindinami visi mokyklos mokiniai. Tuo remiantis galima būtų teigti, kad mokykloje sudarytos visos sąlygos, kad ugdymas vyktu sklandžiai. Tačiau realybėje taip nėra.

Šiandien Lietuvoje švietimo politika nėra vykdoma vieningai. Tai palikta savivaldai. Todėl įgyvendinant reformas susiduriama su problemomis, kurios, tam tikra prasme, įtakoja padėtį mokyklose. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 28 straipsnio 6 d.[2], savivaldybėms yra numatyta pareiga turėti pakankamą pradinio, pagrindinio, vidurinio ir neformaliojo švietimo programų teikėjų tinklą, užtikrinant asmenų ugdymąsi ir jų teisę mokytis valstybine kalba, pagalbą mokiniui, mokytojui ir mokyklai teikiančių įstaigų tinklą. Vykdydamos šią pareigą savivaldybės parengė mokyklų tinklo pertvarkos planus. Ko pasekoje vienos mokyklos uždaromos, mokiniai perkeliama į kitas mokyklas ir todėl pastarosiose didėja mokinių skaičius klasėje, o tai lemia blogesnes mokymosi sąlygas. Net geriausia specialistui ne visada pavyksta suvaldyti 30 paauglių klasę. Ne be pagrindo psichologai teigia, kad paauglių auditorija – sunkiausiai valdoma. „*American Journal of Education*“ (2002) publikacijoje teigiama, kad „mažiau vaikų klasėje suteikia dvipusę naudą: pagerina visų rezultatus vidurinėje mokykloje ir kartu smarkiai sumažina skirtumą tarp daugiausiai ir mažiausiai pasiekiančių mokinių. Viena hipotezė ta, kad mažose klasėse mokytojai lengviau pastebi vaikus, kuriems kyla sunkumų, ir dėl to sukuria atitinkamą schemą. Kita galimybė, kad mažose klasėse mažiau gabūs vaikai tiesiog turi daugiau galimybių bendrauti su mokytoju ir yra labiau įsitraukę į mokymąsi“ (Bulota, 2009). Tai akivaizdu. Juk atsiranda galimybė geriau pažinti kiekvieną vaiką, skirti jam daugiau dėmesio. Kadangi dabar orientuojamasi į individualizuotą pagalbą kiekvienam mokiniui, ypač specialiųjų poreikių, klasėje, kurioje yra 30 paauglių, tai padaryti yra sunku.. Juk pamokos

trukmė 45 min., be to, kai kurių mokomųjų dalykų yra 1 ar 2 savaitinės pamokos, o to tikrai nepakanka, kad pilnai pažinti vaiką. Klasėje sėdi mokiniai iš įvairių šeimų su skirtingomis šeimose puoselėjamomis vertybėmis ir kiekvienas reikalaujantis atitinkamo dėmesio, mokytojo supratimo taip pat prisideda ir asmenybės bruožai. Nepateisinti lūkesčiai transformuojasi į nepasitenkinimą, kurį išreiškia savo elgesiu: piktybinis pamokos trukdymas, svaidomos replikos tiek mokytojo, tiek bendraklasių atžvilgiu ir kt. Tokiu būdu pažeidžiamos mokinio elgesio taisyklės.

Vaikų psichikos sutrikimus gydantys ir juos tiriantys medikai įsitikinę – Lietuvos mokyklose per daug vaikų klasėse, jų neturėtų būti daugiau negu dvidešimt. Vien dėl to, kad klasėse per daug mokinių, dėl individualaus dėmesio trūkumo vaikams sunku mokykloje, o kai kuriems apskritai nepavyksta pritaipiti (Liutkevičienė, 2009)

Medikų įsitikinimus patvirtina ir M.Barkauskaitės (2007) atliktas tyrimas, kuriuo autorė siekė ištirti paauglių (VI-IX klasių) socializacijos procesą lemiančius veiksnius. Tyrimo duomenys atskleidė, kad paauglių socializacijai neigiamą poveikį daro sąlygų save išreikšti per pamokas ir popamokinėje veikloje nebuvimas, pedagogų dėmesio stoka ir kt.

Kaip teigia J. Matačinskaitė (2009), Seimo kontrolierius A. Normantas (2009) savo iniciatyva atlikęs tyrimą dėl Zarasų rajono ir Visagino savivaldybių įsteigtų mokyklų reorganizavimo, daro išvadą, kad pertvarkant mokyklų tinklą dažniausiai vadovaujamosi vien tik ekonominiu veiksniu, kiti – užmirštami.

Kita problema daranti įtaką mokinių elgesiui yra mokytojo autoriteto mažėjimas. Mokytojo profesija tapo labai nepatraukli, o pedagoginio universiteto didžioji dauguma ruošiamų studentų net neketina rinktis pedagogo profesiją. Be to, pedagoginio universiteto studijas renkasi ne patys geriausi mokiniai. Jaunoji karta, kuri pamato šiandieninę mokyklą iš arčiau, turbūt supranta, kad dirbti, kai žeminama mokytojo asmenybė ir darbas, yra tikrai nepatrauklu (Numgaudis, 2009). Tėvai, susidurdami su mokytojais, kurie dirba mažiau prestižinį darbą, mano, jog mokytojui keliami mažesni intelektualiniai reikalavimai.

Prie mokytojų autoriteto menkinimo prisideda ir valstybės politika - maži atlyginimai. Juk ekonominis-socialinis žmogaus statusas yra sudedamasis jo moralinio autoriteto dėmuo, o tai, įtakoja ir mokinių elgesį bei požiūrį į mokytojus.

Mokiniai, ir jų tėvai turi teisę pasirinkti mokytoją. Ir mokykla privalo į tai atsižvelgti. „Dažniausiai pageidaujama jaunos, gražios, linksmos, sveikos neturinčios, vaikų ir anūkų mokytojos. Bet ir ne senmergės. Prieš keletą metų Vilniaus Jono Basanavičiaus vidurinės mokyklos pirmokų tėvai pareikalavo pakeisti mokytoją, nes ji buvo nėščia“ (Lavaste, 2009).

Štai dar viena panaši situacija: dėl artimo žmogaus mirties gedinti mokytoja susilaikė tėvų priekaištų. Nes juoda spalva neigiamai veikia mokinius, juos trikdo. Tai rodo žemą tėvų

sąvimonei ir pagarbos, užuojautos jausmo trūkumą. Akivaizdu koks požiūris į mokytoją vyrauja tokiose šeimose.

Dėl tokio mokytojo vertinimo, iš dalies, kalti ir patys pedagogai bei mokyklos administracija. Tokią prielaidą leidžia daryti J. Pivorienės ir R. Jurkonytės (2008) atliktas tyrimas Druskininkų bendrojo lavinimo mokyklose. Tyrimo rezultatai parodė, kad 44 proc. mokytojų dirbdami pedagoginį darbą patiria mokinių smurtą. Dažniausiai susiduriama su emocine smurto forma, o tipiškas smurtautojas – 10-16m berniukas. Patyrę mokinių smurtą mokytojai dažniausiai apie tai pasakoja kitiems mokyklos pedagogams. Ketvirtadalis nukentėjusiųjų pedagogų niekam apie tai nesako. Beveik pusė respondentų (47,8 proc.) nereaguoja į smurtą adekvačiai, t.y. jį ignoruoja arba nekreipia dėmesio, o paaugliui yra labai svarbu, kad būtų reaguojama į jo blogą elgesį. Nesulaukęs atitinkamo atsako, jis jaučiasi nenubaudžiamas, o tai skatina ir toliau jį taip elgtis, bei smunka pagarba mokytojui.

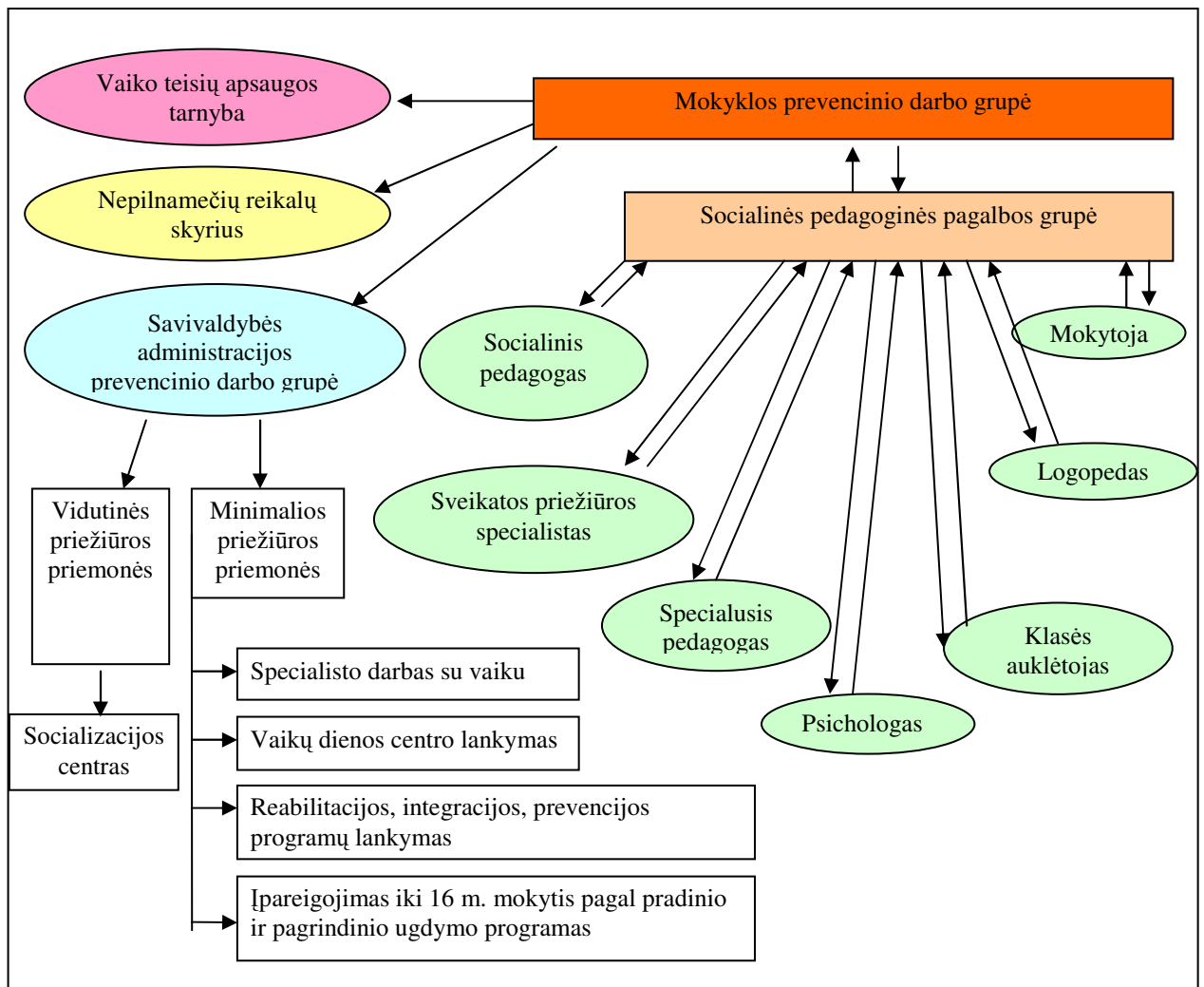
Dabar Lietuvoje vadovaujamosi nuostata - klientas visada teisingas. Dėl perdėto vaiko teisių suabsoliutinimo, tėvai skuba skusti mokytojų švietimo skyriaus specialistams, net neužsukę į mokyklą išsiaiškinti, ar tikrai dėl iškilusios problemos kaltas mokytojas. Tokiu būdu tėvai menkina mokytojo autoritetą paauglio akyse, o tai skatina paauglio nepagarbą mokytojui, kuris pasireiškia įžeidinėjimais, paliepimų nevykdymu ir kt. Mokyklos vadovas, sulaukęs skambučio iš švietimo skyriaus, dažniausiai reaguoja labai jautriai ir mokytojas susilaukia didelių priekaištų, nors dažnai ir nepagrįstų. Tokiu būdu verčia mokytoją taikstyti su mokinių užgaidomis. Ir štai vėl situacija kai paauglys „nugalėtojo“ pozicijoje.

„Mokytojai - mažiausiai apginta švietimo sistemos dalis“, „Mokytojai neturi jokių teisių priemonių apsiginti nuo smurtaujančių mokinių“- mirga antraštės žiniasklaidoje. Ar tikrai taip?

Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekse 175 str. „Nepilnamečių padarytas chuliganizmas“ suteikia galimybę mokytojams, patyrusiems tyčinius garbės ir orumo žeminimus kitoki smurtą, apsiginti ir priversti atsakyti paauglius ar jų tėvus už netinkamą elgesį. 181str. „Tėvų valdžios nepanaudojimas arba panaudojimas priešingai vaiko interesams“. Tačiau tik nedaugelis mokytojų pasinaudoja šia galimybe. Dėl to kalti patys mokytojai jų - baimė kurią, įtakoja iš sovietmečio išlikusi psichologinė nuostata toleruoti žmogaus teisių pažeidimus ir neginti savo teisių, nes vis tiek nerasi teisybės. Taip pat baimė pasirodyti silpnu, nesugebančiu bendrauti su mokiniais, kolegų, tėvų, mokyklos administracijos, mokinių akyse. Ar paprasčiausias nežinojimas. O to pasekoje žlunga mokytojo autoritetas mokinių akyse, o mokiniai ir toliau elgiasi kaip jiems patinka. Taigi tai priklauso nuo mokytojo noro sugebėjimo, savivertės jausmo ir žinių apginti savo teises. Tad galima teigti, kad yra galimybės apginti savo garbę ir orumą.

Tačiau mokytojo paskirtis ne tokia. Mokytojas, o kartu ir „mokykla turi ugdyti susitaikymą ir paklusnumą socialinei tvarkai, pagarbą konsensusui, mokyti apriboti savo poreikius ir juos suderinti su kitų žmonių interesais, bei suvokti savo vietą visuomenėje ir pasaulyje“ (Petkuvienė, 2008).

Paauglys savo netinkamu elgesiu kenkia ne tik šalia jo esantiems mokytojams, bendramoksliams, tėvams bet ir pats sau. Mokykla ir mokytojai bendradarbiaudami su tėvais turi padėti jam. O padėti - tai suteikti atitinkamą pagalbą. Tuo tikslu Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas numato: psichologinę pagalbą (20str.), kurią teikia psichologinės, pedagoginės psichologinės tarnybos, mokyklų psichologai, specialiąją pedagoginę pagalbą (22 str.), kurią teikia pedagoginės psichologinės tarnybos, mokyklų specialieji pedagogai, mokytojai padėjėjai. Taip pat 2007 m. buvo patvirtintas „*Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas*“, kurio tikslas: „sukurti vaiko teises ir teisėtus interesus bei visuomenės saugumo poreikius atitinkančią ir vaiko, turinčio elgesio sutrikimų, socializacijai, ugdymui bei socialinės, pedagoginės, psichologinės, specialiosios pedagoginės, informacinės arba kitos pagalbos teikimui skirtą minimalios ir vidutinės priežiūros priemonių sistemą, kuri padėtų vaikui įveikti susiformavusį ydingą elgesį“. Remiantis šiais įstatymais mokykloje dirba mokyklos prevencinio darbo grupė, kurios darbą galima pavaizduoti tokia schema:

1pav. Prevencinio darbo grupės veiklos schema (sudarė darbo autoriai)

Tačiau realybėje prevencinio darbo grupės veikla susiduria su daugybe problemų:

- *psichologų stygius*: psichologų trūkumo priežastys būtų tokios: lėšų trūkumas mokyklose, darbo krūvis ir realus darbas neatitinka finansavimo, kurį skiria mokykla (mažas atlyginimas), be to dauguma specialistų nenori vykti į provinciją. Socialinės pedagoginės pagalbos grupei nusprendus, kad mokiniui reikalinga psichologo pagalba, rekomenduoja pasikonsultuoti su rajono pedagoginėje psichologinėje tarnyboje dirbančiais psichologais. Ar mokinys pateks į konsultaciją pas psichologą priklauso nuo tėvų požiūrio, nes mokykla gali tik rekomenduoti;
- *dienos centrų trūkumas*: pagrindinės priežastys, trukdančios plėsti vaikų dienos centrų tinklą Lietuvoje ir nustatyti plėtros prioritetus, yra netolygus ir nepakankamas finansavimas, per maža valstybės parama, netobula teisinė bazė, dienos centrų veiklos tyrimų ir socialinių paslaugų kokybės vertinimų stoka (Liutkevičienė, 2009).
- *specialistų*: teikiančių pagalbą mokiniui, nihilistinis požiūris į darbą, nenoras ar kompetencijos trūkumas spręsti problemas.

Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo 19 straipsnyje nurodyti mokyklos vadovo įgaliojimai: „1) užtikrina, prižiūri ir atsako už gerą ir veiksmingą vaiko minimalios priežiūros priemonių vykdymą mokykloje; 6) bendradarbiauja su pagalba mokiniui, mokytojui ir mokyklai teikiančiomis įstaigomis, teritorine policijos, socialinių paslaugų, sveikatos įstaigomis, vaiko teisių apsaugos tarnybomis ir kitomis institucijomis, dirbančiomis vaiko teisių apsaugos srityje; 7) prireikus sudaro sutartis su institucijomis, dirbančiomis prevencinį darbą savivaldybėje, kitose vietovėse dėl pagalbos teikimo mokykloje ar už jos ribų“ [3].

Taigi, problemų sprendimų efektyvumas pirmiausia priklauso nuo mokyklos vadovo. Pirmoji kliūtis ir, gal būt, didžiausia tai mokyklos vadovo požiūris. Nors ir kaip stengtūsi mokyklos socialinis pedagogas, mokytojai ir kiti specialistai, išnaudojus visas įmanomas priemones koreguojant mokinio elgesį mokyklos lygmenyje ir nepasiekus reikiamų rezultatų siekti pagalbos institucijų, veikiančių už mokyklos ribų, dažniausiai atsimuša kaip į „sieną“. Nes mokyklos vadovas bijodamas sugadinti, savo reputaciją tiek tėvų, tiek minėtų institucijų akyse (taip Lietuvoje priimta vertinti), norėdamas išsaugoti mokinio krepšelį (tėvai dabar labai greitai išsižeidžiantys ir skuba ieškoti „geresnės vietos“), arba „nematydamas“ būtinybės nesikreipia pagalbos. To pasekoje, mokytojas viena kartą pabandęs ieškoti pagalbos ir susilaukęs tik priekaištų, kad nesugeba parinkti tinkamų ugdymo metodų bei pamokų stebėjimo, „nuleidžia rankas“ ir ignoruoja mokinių netinkamą elgesį. O mokinys jaučiasi nugalėtoju ir toliau pažeidinėja mokinio elgesio taisykles.

Nei vienas minėtas dokumentas nenumato vaiko ar tėvų atsakomybės už mokinio elgesio taisyklių pažeidimą. Tik Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 29 str. 10d. nurodyta galimybė : „mokinys, kuris mokosi pagal privalomojo švietimo programas, jei jo elgesys kelia realią ir akivaizdžią grėsmę mokyklos bendruomenės narių saugumui, suderinus su vaikų teisių apsaugos tarnyba gali būti pašalintas iš valstybinės ar savivaldybės bendrojo lavinimo mokyklos. Mokyklos vadovas kartu su mokyklos steigėju arba bendru steigėjų susitarimu, jo tėvams (globėjams, rūpintojams) dalyvaujant, mokinį perkelia į kitą mokyklą. Apie mokinio pašalinimą ir perkėlimą mokykla informuoja jo gyvenamosios vietos savivaldybę., Švietimo įstatymo 29str. 8 punktas [2] teigia, kad vaikas iki 16 metų negali nutraukti mokymosi pagal privalomojo švietimo programas.“ Remiantis J. Pivorienės ir R. Jurkonytės (2008) atlikto tyrimo išvadomis, kad „tipiškas smurtautojas – 10-16m berniukas“. Šiuo teiginiu remiantis galima daryti prielaidą, kad beveik nėra priemonių, kurios užtikrintų nurodyto amžiaus paauglių elgesio taisyklių laikymąsi. Jei vaikas neklusnus, nuolat pažeidinėja mokinio elgesio taisykles siekiama, kad jis kuo greičiau išeitų iš tos klasės arba būtų perkeltas į kitą mokyklą dažniausiai į Jaunimo mokyklą. Na, o perkėlimas į kitą mokyklą nėra gera išeitis, nes problema, įtakojanti tokio

mokinio elgesį, nėra sprendžiama. Adaptavęsis naujoje mokykloje, paauglys gali vėl netrukdomai savivaliauti, nebent mokyklos vadovas nesivadovauja jau minėtomis nuostatomis. Tada yra tikimybė, kad pavyks pakoreguoti paauglio netinkamą elgesį.

Mokykloje vaikai ieško saugumo ir dėmesio. Bet savų problemų, skurdžios buities, nepaklusnių mokinių išsišokimų, administracijos, tėvų priekaištų išvarginti pedagogai dažnai patys pristinga ir kantrybės, ir supratingumo. Konfliktui išsilyti reikia kibirkšties: „2005 - ieji. Šilutės „Verdainės“ mokyklos mokytojas skėlė 13 metų vaikui antausį už įžūlų elgesį ir neatliktą darbą. Jis buvo nuteistas 7 mėnesiams nelaisvės, bausmės vykdymą atidedant metams. 2005 - ieji. Vilkaviškio „Aušros“ vidurinės mokyklos mokytojas problemiško elgesio septintokui užsuko ir sulaužė ranką po to, kai šis metė jam į veidą rašalo kapsulę. 2007 - ieji, balandis. Panevėžio „Vilties“ vidurinės mokyklos mokytojas spyrė kamuolį vaikui į nugarą ir išvadino jį „ožiu“. „Ožys – paprastas gyvūnas, o mokiniai – lyg banda, tai nieko baisaus savo žodžiuose nematau“, – pasiteisino pedagogas. Mokytojas perkeltas į žemesnes pareigas – paskirtas dirbti laborantu“. (Lavaste, 2009)

Visi smurtavę mokytojai tvirtina tą patį – daug metų mokyklose dirbančius pedagogus iš kantrybės išvedė nuolatinės mokinių patyčios. Kartais tenka išgirsti mintį, kad jei mokykloje dirbtų daugiau vyrų atmosfera būtų kitokia. Bet faktai rodo, kad dažniausiai kantrybę praranda būtent vyriškos lyties pedagogai. Toks pedagogų elgesys, žinoma, dar labiau sumenkina mokytoją paauglių ir visuomenės akyse. Juk fizinės jėgos panaudojimas rodo žmogaus silpnumą.

Mokyklos sukurtose mokinio elgesio taisyklėse numatytos nuobaudos: žodinis įspėjimas, pastaba, svarstymas, papeikimas, griežtas papeikimas dažniausiai nėra efektyvios. Todėl dauguma Lietuvos mokytojų, mokyklų vadovų siūlo įvesti drausmės vertinimą, kuris būtų įrašoma į išduodamus mokymosi pasiekimų dokumentus (pagrindinio išsilavinimo pažymėjimas, brandos atestatas) - tai kažkiek, galbūt, drausmintų paauglius. Kokia bus mokykla tokia bus ir visuomenė.

Apibendrinant, galima daryti prielaidą, kad mokslo ir technikos pažanga, revoliucija informacinėse sistemose, vykstanti Lietuvos visuomenės transformacija į demokratinę visuomenę kelia švietimui vis naujų reikalavimų, o švietimo sistemai sunku juos įgyvendinti – pradėjus švietimo reformą jos rezultatai, t.y. pokyčio efekto, laukiama tik ateityje, o per tą laiką sparčiai besivystančios technologijos vėl „reikalauja“ reformų. Naujos idėjos dažniausiai įgyvendinamos skubotai, gerai neapsvarsčius, neadaptuotos mūsų kultūrai. Sėkmingai vykti reformai labai svarbūs du pagrindiniai veikėjai: mokinys ir mokytojas. Turi keistis mokymosi motyvacija – ne dėl pažymio, bet siekiant tapti aktyviu, atsakingu už save, savo šeimą už visą visuomenę piliečiu. Turi keistis ir mokytojas – vėl tapti autoritetu mokiniui, o tai nepaprastai sunku, nes daugelio mokytojų širdyje dar gyva sovietmečio išugdytas nepasitikėjimas savimi,

nemokėjimas ir nenoras ginti savo teises ir laisves, abejingumas ir susitaikymas su esama padėtimi. Minėtos prevencinės priemonės, skirtos padėti mokiniui, praktikoje yra sąlyginai veiksmingos. Tą įtakoja mokytojų kompetencijos trūkumas, asmenybinės savybės, nepakankama finansinė bazė ir kt. Lietuvos valdžios politika ir vyraujantis teisinis nihilizmas viešose institucijose, kai vengiama spręsti problemas vadovaujantis dokumentuose nustatytais priemonėmis, mokytojo profesijos menkinimas sudaro situaciją, kai klasėje jau ne mokytojas, o mokinys yra padėties šeimininkas ir diktuoja savo sąlygas nesivadovaudami visuotinai pripažintomis vertybėmis.

2.2.3. Bendraamžiai, kaip prioritetinis veiksnys, formuojantis teisinį nihilizmą

Paauglystės amžius yra pats sudėtingiausias iš visų amžiaus tarpinių. Apie tai byloja žiniasklaidoje pateikiami faktai ir įvairių autorių atliekamų tyrimų gausa. I.Jonutyte ir Š.Litvinas (2007) tyrinėjo jaunimo socialines-edukacines problemas šiuolaikinėje visuomenėje. Tyrimas parodė, kad „žodinis užgauliojimas (55,9 proc.), agresyvus (44,6proc.), netinkamas elgesys labai paplitęs tarp bendraamžių. Smurtautojų aukos dažniausiai yra fiziškai silpnesni, neįprastų požymių turintys (per didelė nosis, akiniai, neįprasta plaukų spalva, dantų plokštelė), savimi nepasitikintys jaunuoliai“ (Jonutyte ir Litvinas, 2007). Tai patvirtina ir žiniasklaidoje pateikiami faktai: „Moteris guodėsi, kad jos dukra užsisklendė savyje, nenori eiti į mokyklą, nuolat verkia. Gydytojai mergaitei diagnozavo depresiją. Visa tai prasidėjo po to, kai tėvai nusprendė perkelti dukrą iš kaimo mokyklos į prestižinę laikomą vieną iš Mažeikių mokyklų. Bendraklasiams, mėgstantiems pasididžiuoti savo turtingais tėvais, naujokė tapo nuolatinių patyčių objektu. Kliuvo mergaitės apranga, ramus būdas. Vieną dieną bendramoksliai uždegė jai plaukus. "Bandžiau kalbėti su jais. Nutaisę nekaltas akis, jie aiškino, kad nieko blogo nenorėję, kad taip jie juokavo", - pasakojo moteris ir prisipažino esanti sutrikusi, nežinanti, kaip padėti dukrai. Žemaitijos gatve ėjusį paauglį gana žiauriai sumušė bendraklasis. Viskas įvyko žaibiškai: jaunuolis atbėgo iš kitos gatvės pusės, pargriovė, suspardė ir nubėgo. Sukruvintas paauglys sakė, kad su juo taip nuolat elgiamasi ir mokykloje. Priežastis - išvaizda, dėl kurios berniukas yra pravardžiuojamas "zombiu". Apie mokykloje nuolat patiriamą smurtą jis papasakojęs klasės auklėtojai, taip tapęs "šlykščių skundiku", todėl dabar mušamas dažniau ir žiauriau" (Vaikų linija žiniasklaidoje, 2007).

Tai rodo smurtautojų tolerancijos, pagarbos kitokios išvaizdos paaugliams ir kitų vertybių trūkumą. Smurtautojų elgesys skatina, smurtą patyrusių paauglių, žemą savęs vertinimą, kurio padariniai neigiamai įtakoja jų socializacijos procesą. „Vienas, žemo savęs vertinimo, padarinių gali būti asmenybės siekis įsitvirtinti kitų sąskaita, t.y. kitus žeminant, mušant,

akcentuojant jų trūkumus“ (Kiliuvienė, Vaitkienė, 2007 p. 86). Tuo remiantis galima daryti prielaidą, kad pasityčiojimų auka, kai yra tyčiojamosi ilgą laiką, palaipsniui įgauna vis daugiau bruožų, būdingų smurtautojui ir gali pradėti tai daryti patys. Taigi, taikomų neformalų negatyvių sankcijų įtakoje formuojasi griauanti deviacija ir taip mokykloje išsivysto institucinė deviacija.

R. Ramanauskienė, A.Valantinas, A. Endriulaitienė (2004) tyrinėjo ryšio tarp moksleivių savęs vertinimo ir santykių su bendraamžiais ir tėvais kokybę. Gauti rezultatai parodė, kad blogėjant santykiams su bendraamžiais, mažėja paauglių savęs vertinimas. Mergaičių savęs vertinimas mažėja blogėjant santykiams su tėvais, o berniukų savęs vertinimas yra labiau susijęs su jų santykiais su bendraamžiais. Remiantis šiomis išvadomis, galima teigti, kad siekiant didinti paauglių savęs vertinimą reikia naudoti priemones gerinančias paauglių tarpusavio santykius (ypatingai berniukų tarpe) ir santykius su tėvais (mergaičių atžvilgiu).

A.Virbalienė (2004) tyrė Kauno miesto Pranciškonų gimnazijos ir S.Daujoto vidurinės mokyklos paauglių bendraamžių grupes kaip sėkmingos socializacijos veiksnį. Gauti rezultatai parodė, jog „atstūmimas bendraamžių grupėje su nepageidautiniais elgesio padariniais yra susijęs tiesioginiais priežastiniais ryšiais. Jis apriboja paauglio kontaktus su prosocialiais bendraamžiais, sumažina atstumtųjų galimybes modeliuoti gerus tarpasmeninius santykius, įgyti socialinių įgūdžių. Ir visą tai gali tiesiogiai nulemti paauglio asmenybės nekryptingą socializaciją“. Tai dar kartą įrodo gerų santykių tarp paauglių svarbą siekiant prosocialaus paauglių elgesio.

R.Baleišienė ir R. Barkauskienė (2007) tyrė asocialaus elgesio ir saitų su mokykla sąsajas paauglystėje. „Tyrimas parodė, kad mokytojų parama bei neigiama santykių su bendraamžiais patirtis yra labiausiai su paauglio asocialaus elgesio raiška susiję saitų su mokykla aspektai“ (Baleišienė ir Barkauskienė, 2007, p. 125).

A. Palujanskienė ir J. V. Uzdila (2004) tyrė paauglių elgesio tipus konfliktinėse situacijose bei agresiją. Gauti rezultatai parodė, „kad mokiniai linkę konfliktus spręsti konstruktyviai. Tačiau bendradarbiavimo ir kompromisų siekimas išreikštas tik vidutiniškai. Vidutiniškai išreikšta ir agresija. Dominuoja verbalinė agresijos forma“ (Palujanskienė, Uzdila, 2004 p. 127).

Remiantis nurodytų autorių I.Jonutytės ir Š.Litvino (2007), R.Ramanauskienės, A.Valantino, A.Endriulaitienės (2004), A.Virbalienės (2004), R.Baleišienė ir R.Barkauskienė (2007), A.Palujanskienė ir J.V.Uzdila (2004) išvadomis galima daryti prielaidą, kad mažėjant psichologiniam nutolimui nuo šeimos ir mokyklos (tai būdinga šiam amžiaus tarpsniui), didėja bendraamžių svarba paauglių gyvenime. Tai tiesiogiai įtakoja ir paauglių elgesį. Blogėjant santykiams su bendraamžiais mažėja paauglio savivertė, o tai skatina nepageidautiną elgesį. Paaugliai siekia įsitvirtinti kitų sąskaita, t.y. kitus žeminant, mušant, akcentuojant jų trūkumus. Tokiu būdu priverčia kitus atkreipti dėmesį, iš autsaiderių tampa lyderiu ir galbūt pajaučia savo

vertę. Labiausiai paplitusios netinkamo elgesio formos žodinis užgauliojimas, agresyvus elgesys būna nukreiptas tiek prieš bendraamžius, tiek prieš mokytojus ar kitus suaugusius. Paaugliai nedažnai naudoja bendradarbiavimo ir kompromisų formas kaip konflikto sprendimo būdus, vertybių stoka. Dėl to kenčia ir mokytojai, ir bendraamžiai. Todėl labai svarbus paaugliui tėvų, mokytojų supratimas ir pastangos nukreipiant jį teisinga linkme.

2.2.4. Žiniasklaida, lemianti besiformuojantį nihilizmą bendrojo lavinimo mokykloje

Daugelį vertybių, normų, nuostatų, elgesio pavyzdžių perduoda ne tiesiogiai tėvai ar kiti suaugusieji (autoritetai), o „tarpininkai“ – žiniasklaida (televizija, laikraščiai, žurnalai, radijas, garso ir vaizdo kasetės, internetas ir kt.). Vaikai labiau nei suaugusieji pasiduoda žiniasklaidos įtaigai, poveikiui, nes dar neturi stabilios vertybių sistemos, sunkiai atskiria demonstruojamą fantazijų pasaulį nuo realybės (Pivorienė, Jurkonytė, 2008). Vaikų ir paauglių auditorija daugelio mokslininkų vertinama kaip labiausiai paveikiama. Jie yra jautrūs socialiniam pripažinimui, ypač tarp bendraamžių. Televizijoje dažnai matydami tai, kad panaudojant smurtą galima įgyti socialinį statusą, jie turi didesnę riziką naudoti smurtą, siekdami socialinio pripažinimo. Vaikai dažnai imituoja herojus, turinčius magišką galią, ir smurtauja kaip filmų herojai (Kiškis, 2004). Mokykloje dažniai tenka išgirsti mokinius nuolat kartojančius įvairias frazes, išgirstas reklamų metu, mėgdžioja matytų filmų personažų elgesį, o tai rodo, kad televizija daro didelę įtaką paaugliams.

Kiekvienas iš mūsų galime pastebėti, kad žiniasklaida gana aktyviai ir nesunkiai perima vaidmenis, kurie anksčiau priklausė išimtinai šeimoms ir mokykloms – ji dažnai nulemia paauglio vertybes, tikslus, pasirinkimus ir elgesio tipus. Ji tam tikra prasme jau ne tik informuoja, bet ir moko, netgi dalinai formuoja visuomenę, nes žmonėms ne tik pristato, kas įvyko, tačiau ir nurodo, kaip suprasti tai, kas įvyko. Psichologinė žala vaikui yra ypač didelė ne tiek dėl žiauraus smurto scenos, kiek dėl jos pateikimo būdo: kai apdovanojamas ar herojumi tampa nusikaltėlis, arba kai pati smurto scena pateikiama su humoro atspalviu (Smurtas, susijęs su humoru, labiau didina agresiją ir nejautrumą, negu smurtas be humoro (Karmaza, Grigutytė, Karmazė, 2007, p. 42).

Kita problema kompiuteriniai žaidimai ir internetas. Ypatingai neigiamą įtaką daro kompiuteriniai žaidimai, kuriuose vaizduojamos iš anksto apgalvotos tyčinės vienu individualių pastangos padaryti kitiems kokią nors žalą. Tenka pastebėti, kad kai kuriose šeimose ne tik nekontroliuojamas televizijos laidų žiūrėjimas, bet ir paauglių laikas praleistas prie kompiuterio žaidžiant kompiuterinius žaidimus ar naršant po internetą. Ne kartą teko susidurti su situacija kai

paauglys pamokos metu pasyvus, mieguistas, snūduriuoja, o pasidomėjus kokia viso to priežastis, tenka išgirsti atsakymą - „žaidžiau kompiuterinius žaidimus iki 4 val. ryto“. O paklausus kodėl tėvai leido, atsako, kad tėvai nežinojo, nes kompiuteris yra jo kambaryje. Na, o naršydami interneto platybėse susiduria su įvairaus pobūdžio informacija, dalis kurios, tikrai nedaro teigiamo poveikio paauglio vertybių formavimuisi.

Paskutiniu metu internetu siuntinėti mokykloje ar po pamokų mobiliais telefonais nufilmuotus muštynių ar kitų egzekucijų vaizdo įrašus Lietuvos mokiniams tampa įprasta „pramoga“. Ši mada atsirado iš karto po to, kai išplito filmuojantys mobilieji telefonai. „Marijampolės P.Armino vidurinėje mokykloje kelios nepilnametės moksleivės stebint draugams sumušė bendraamžę ir iš jos pasityčiojo. Sumušta mergaitė 2 savaites gydėsi namuose, tačiau mokyklai apie jos teritorijoje įvykusį pasityčiojimą tapo žinoma tik po to, kai nufilmuota egzekucija buvo išplatinta keliose internetinėse svetainėse, susidorojimo įrašai išplito per visas miesto mokyklas lyg pikantiškas filmas.“ Uostamiesčio „Vyturio“ mokyklos trys dešimtokai chemijos pamokos metu nevykusiai pajuokavo. Kol palinkusi prie vieno vaiko mokytoja aiškino temą, jie žiebtuvėliu padegė pedagogės megztinį. Laimei, mokytoja nenukentėjo. Be to, mobiliuoju telefonu nufilmuotas įvykis atsidūrė internete“ (Vaikų linija žiniasklaidoje, 2007). Internetas atlieka informacinę, pažintinę funkciją, tačiau šiuo atveju - ne. Vertinant aprašytas situacijas tenka pastebėti, kad muštynes stebėję draugai ne tik nepuolė ginti skriaudžiamos draugės, bet ir egzekuciją stebėjo kaip atrakciją. Tai galima paaiškinti kaip paauglių tarpe vyraujančią vertybių stoką, abejingumą kito žmogaus skausmui. Paaugliams labai svarbu nepasirodyti silpnu, jautriu, nes gali tapti patyčių auka, tokiu būdu propaguojamas tiek fizinis, tiek psichologinis smurtas. Todėl norėdami pademonstruoti savo stiprybę, taip vadinamą galią ir vertę jie griebiasi smurto demonstravimo, tiek smurtaudami ir platindami vaizdus internete, tiek pamokų metu. Prie to prisideda, galbūt, kai kurių suaugusiųjų nuostata, kad tai - ne nusižengimas, nes niekas nesudegė, kraujas nesipylė laisvai. Na, paverkė mergaitė, buvo juokinga. Interneto svetainių kūrėjai nuo tokių dalykų atsiriboja parašydami, kad neatsako už skaitytojų atsiųstų failų turinį. Mes vis skaitome, šnekame, piktinamės nusikaltėlių nenubaudžiamumu ir dažnas paauglys turi iliuziją, kad jis nepagaunamas, teismai neveikia, policininkai žiopliai ir niekas jam nieko nepadarys, nes jis – pats kiečiausias.

Dabartinė vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos žiniasklaidoje teisinė bazė yra pakankamai išsami ir atitinka tarptautinių teisės normų reikalavimus. Teisės aktų nuostatų įgyvendinimui praktikoje, jų laikymosi efektyviam užtikrinimui yra atitinkamus, aiškiai apibrėžtus ir atribotus įgalinimus turinčių institucijų sistema: Žurnalistų etikos inspektorius, Lietuvos radijo ir televizijos komisija, Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga ir kt. Tačiau, pagrindinė pareiga ginti žiniasklaidos veikloje

pažeistas vaikų teises ir interesus tenka tėvams. Todėl labai svarbus yra tėvų švietimas, kad jie suprastų smurto televizijoje riziką, kad žinotų, kaip ją galima sumažinti. W. Cordellanas pateikia keletą patarimų tėvams, kaip galima apsaugoti vaikus nuo televizijoje rodomos agresijos:

- kartu žiūrėti su vaikais televizorių; Ypač atkreipti dėmesį, kokias laidas jie žiūri;
- riboti televizoriaus žiūrėjimo laiką;
- kalbėtis su vaikais ir paaiškinti, kad ekrane rodomas smurtas ir prievarta tėra aktorių vaidyba, o realiame gyvenime tai sukelia daug skausmo ir nemalonių išgyvenimų, kartais net gali sukelti grėsmę gyvybei;
- vaikams negalima leisti žiūrėti žiaurių scenų;
- brutalius epizodus reikia komentuoti ir paaiškinti vaikui, kad smurtas tuo atveju tikrai nebuvo pats geriausias sprendimas“ (Kiškis, 2004 ,p. 44].

Šis amžius stulbina informacinių technologijų veržlumu – it stebuklų lazdele mostelėjus, nyksta ribos ar uždraustos teritorijos. Todėl net žmogaus sąmonė ir jausmai, jo dvasinis pasaulis tampa arena, kurioje, pačiam žmogui sutinkant ar prieš jo valią, susigrumia etiniai požiūriai, moralinės, kultūros vertybės, fakto tiesa, interpretacijos, nuomonės ir pramanas. Televizija - visų pirma masinės kultūros platintoja ir propaguotoja, taigi ir dauguma jos pateikiamų žiūrovams gyvenimo būdo modelių bei elgesio normų yra masinės kultūros produktai.

Apibendrinant galima teigti, kad žiniasklaida vaidina taip pat reikšmingą vaidmenį formuojant paauglių vertybes, nuostatas, elgesį todėl labai svarbus yra tėvų, interneto svetainių kūrėjų, teisės aktų nuostatų įgyvendinimą prižiūrinčių specialistų (žiniasklaidos srityje) atsakingas požiūris į savo pareigas. Pačios žiniasklaidos neatsakingumas, konfliktų demonstravimas ir propagavimas, nepateikiant alternatyvų, formuoja neatsakingą požiūrį į žmonių tarpusavio santykius, ugdo nepagarbą ir agresiją, skatina teisinio nihilizmo vystymąsi pirmiausia tarp jaunų žmonių, kurie nesugeba kritiškai vertinti pateikiamos informacijos.

2.3. Teisinio nihilizmo įveikimo galimybės bendrojo lavinimo mokykloje

„Teisinis nihilizmas yra negatyvus reiškinys visuomenėje, todėl svarbu imtis priemonių, norint jo išvengti. Jis ne tik praeityje veikusių priežasčių rezultatas. Naikinant vienas jo priežastis, kuriamos kitos“ (Vaišvila,2000, p.23]. „Teisinio nihilizmo problema aktuali ne tik Vidurio ir Rytų Europos šalyse, bet ir demokratinėms Vakarų valstybėms. Kaip rodo apklausų duomenys Vakarų valstybėse, pavyzdžiui Amerikoje, yra aukštesnis teisinės kultūros lygis: daug mažesnis procentas žmonių, kurie yra linkę negerbti teisės ir nesilaikyti įstatymų“

(Novagrockienė, 2000, p. 89). Todėl, siekiant įveikti teisinį nihilizmą, reikia pradėti nuo visuomenės teisinės kultūros lygio kėlimo.

Teisinė kultūra išikūnija piliečių ir socialinių grupių teisine sąmone ir teisiniu elgesiu. Teisinė kultūra, teisinės sąmonės ir teisinio elgesio pagrindu, atskleidžia visuomenės narių sugyvenimo ir socialinės tvarkos palaikymo kokybę (Šlapkauskas, 2000). Teisinių imperatyvų žinojimas yra pagrindinis ir pakankamas teisinės sąmonės elementas, bet jis turi būti papildytas asmenybės ryžtu veikti pagal šį žinojimą ir pačiu veikimu. Todėl konkretaus asmens teisinė sąmonė gali būti brandi (gerai žinomi teisės paliepimai ir jų įgyvendinimo procedūros, suvokiama tų paliepimų laikymosi reikšmė), bet žema teisinė kultūra, nes nesielgiama taip, kaip žinoma, kaip reikalauja teisė (Vaišvila, 2004). Taigi, teisinės kultūros lygio kėlimas turėtų prasidėti nuo teisinės sąmonės formavimo, nes per ją žmogus įgyja vertybines orientacijas, kurios veikia kaip teisėto elgesio paskata.

Teisinės sąmonės ugdymui didelę įtaką turi teisinis švietimas. Kaip teigiama Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008m. spalio 29 d. nutarimu Nr.1120 patvirtintoje visuomenės teisinio švietimo 2009-2012m programoje, iki 2004m „Lietuvoje nebuvo vienodo teisinio reguliavimo, teisinės sąmonės ugdymo, teisinės informacijos teikimo ir teisinio konsultavimo. Visuomenės teisinis švietimas buvo stichiškas“ [17, p.2]. Todėl tai buvo viena iš priežasčių įtakojančių šiandieninę padėtį visuomenėje- teisinio nihilizmo paplitimą.

Teisinės sąmonės formavimas turėtų būti vykdomas ikimokyklinio, priešmokyklinio ir bendrojo lavinimo programose vykdančiose įstaigose, nes jai ugdyti pirmiausia reikalingos teisės žinios (kas yra teisė, teisės normos, įstatymai jų reikšmė ir kt.), faktų supratimas ir konstravimas taip pat mokėjimas teisės žiniomis pasinaudoti konkrečioje situacijoje. Vaikai turi būti mokomi sistemingai, kad teisinis ugdymas taptų dėsningu procesu. Šiam procesui turėtų būti paruošta metodinė bazė, numatytos formos, priemonės darbui su įvairaus amžiaus vaikais tai pat teisinis pedagogų parengimas. A.Pekauskas ir G.Grigaliūnaitė (2008) analizavo jaunesniojo mokyklinio amžiaus mokinių teisinio ugdymo turinį bendrojo lavinimo mokykloje. Savo išvadose jie teigia, kad „bendrojo lavinimo mokyklų pradinėse klasėse nėra dėstoma speciali disciplina, supažindinanti moksleivius su Lietuvos teisinės sistemos pagrindais ir su teisine atsakomybe, todėl vaikams pernelyg menkai ugdomas atsakomybės jausmas, teisinė sąmonė ir kultūra. Pradinių klasių vadovėliuose stokojama specialių skyrių, kuriuose būtų pateikiamos specialios teisės žinios“ (Pekauskas, Grigaliūnaitė, 2008, p. 114). Formuojant teisinę sąmonę galima naudoti įvairias ugdymo formas: žaidimai, paskaitos, konkursai, vakaronės, ekskursijos. Ytin veiksmingas, autorių nuomone, probleminių situacijų, paimtų iš grožinės literatūros, publicistikos straipsnių, nagrinėjimas, nes tokiu būdu ugdomos teisinės nuostatos, teisinio

sprendimo suvokimas, gebėjimas nepasimesti sudėtingose situacijose, priimti teisingus sprendimus bei ginti savo teises tiesinėmis priemonėmis.

Teisės žinios be dorovės ir jos supratimo negali būti tinkamai ir teisingai panaudotos. Dorovės apraiškos yra humaniškumas, sąmoningumas, jautrumas ir kt. Vaikystėje visos dorovinės idėjos įsitvirtina vaiko psichikoje, dorovinių nuostatų forma. Teisinio ugdymo priemonės tuo veiksmingesnės, kuo doroviškai tobulesnė asmenybė. Kuo asmenybės dorovinio išsiauklėjimo lygis žemesnis, tuo mažiau daro poveikį ugdymo priemonės. Labai svarbus vaidmuo tenka tėvams, nes būtent šeima formuoja vaiko dorovines nuostatas ir tik vėliau į šį procesą įsijungia ugdymo institucijos. Todėl būtinas ir tėvų teisinis švietimas. Tėvų teisinio švietimo metodai gali būti įvairūs: paskaita, susirinkimas, individualus pokalbis, konsultavimas, įtraukimas į projektų ar akcijų vykdymą (Pekauskas, Grigaliūnaitė, 2008).

Teisinio auklėjimo sėkmė labai priklauso nuo pedagogų pasirengimo šiam darbui. Todėl būtinas nuolatinis teisės žinių atnaujinimas. Pedagogai turėtų nuolat domėtis šalies įstatymais, vaiko teisių apsaugos klausimais, teisiniais socialinės rūpybos ir vaiko globos aspektais.

Nemažiau svarbus ir valstybės, savivaldybių institucijų ir jų įstaigų valstybės tarnautojų bei nevalstybinių organizacijų atstovų mokymas ir kvalifikacijos tobulinimas, stiprinant jų administracinius ir specialiuosius gebėjimus, teisės srityje. Šioje srityje yra pastebimi kai kurie pozityvūs poslinkiai: pavyzdžiui jau minėtu Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008m. spalio 29d. nutarimu Nr.1120 patvirtinta Visuomenės teisinio švietimo programa kurioje nurodytas programos įgyvendinimo priemonių planas leidžia tikėtis teigiamų rezultatų formuojant tiek vaikų, tiek jų tėvų, tiek valstybės ir savivaldybių institucijose dirbančių valstybės tarnautojų bei visos visuomenės teisinę sąmonę.[17] Nevyriausybinių organizacijų vykdomi projektai (2005m. asociacija „Naujos Jungtys) drauge su partneriais- Vytauto Didžiojo universitetu, Elektrėnų savivaldybės švietimo paslaugų centru, Trakų rajono policijos komisariatu ir Kauno jaunimo organizacijų sąjunga „ Apskritas stalas“- vykdo Europos Sąjungos struktūrinių fondų finansuojamą projektą „Prevencinių mechanizmų, mažinančių moksleivių „iškritimą“ iš bendrojo lavinimo švietimo sistemos, kūrimas ir testavimas“ kuriuo siekiama kurti ir išbandyti įvairiuose šalies regionuose prevencinius mechanizmus ir alternatyvias programas, skatinančias pasilikti jauną žmogų švietimo sistemoje įtraukiant patrauklios mokymosi aplinkos formavimą, siekiant kelti vengiančių lankyti mokyklą moksleivių mokymosi motyvaciją ir atsakomybę už savo mokymąsi, gerinant švietimo kokybę, telkiant švietimo įstaigos darbuotojus, įvairių sričių specialistus, valstybines ir nevyriausybines organizacijas ir vietos bendruomenes bendram darbui, ruošiamos programos (Paauglių socialinių įgūdžių ugdymo programa. „Tiltai“, 2007m) skiriama psichologams, socialiniams pedagogams bei dirbti su paauglių grupėmis parengtiems

pedagogams, kurios tikslai- turinčių elgesio sunkumų, nusikalsti linkusių paauglių socializacija, psichologinio atsparumo stiprinimas, jų prosocialių vertybių ir nuostatų diegimas, specialistų rengiamos metodinės rekomendacijos (pavyzdžiui E. Karmaza, N. Grigutyte, E. Gauda Karmazė (2007) „Smurtas mokykloje: prevencija ir pagalba“, kurioje pateikiama patarimų, kaip konkrečiai būtų galima spręsti iškilusius nesusipratimus, kaip organizuoti smurto mokykloje prevenciją.

Nuo 2007m. Teisingumo ministerijos iniciatyva organizuojami Lietuvos Respublikos Konstitucijos egzaminai, kuriuos galėjo laikyti visi savo žinias norintys pasitikrinti piliečiai bei šalies vidurinio lavinimo mokyklose besimokantys moksleiviai. Juo siekiama atkreipti visuomenės bei politikų dėmesį į svarbiausią šalies teisinį dokumentą ir tokiu būdu skatinti pagarbą Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

Teisiniam nihilizmui plisti įtakos turi ir valstybės vykdoma politika – ilgus metus trunkanti švietimo reforma ir nuolatinė mokyklos pertvarka. Vykdomos reformos turi būti gerai apmąstytos, jungiant įvairių šalių patirtį, kūrybingai pritaikytos prie mūsų krašto realijų ir nuosekliai įgyvendinamos. Be to reformų įgyvendinimas neturėtų būti priimtas vienašališkai, nepasitarus su mokytojų profesine sąjunga. Kaip teigia A. Jurgelevičius (2009) savo pranešime, kurį skaitė Lietuvos Respublikos Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto surengtoje konsultacinėje konferencijoje su socialiniais partneriais dėl rengiamų švietimo sistemos kaitos dokumentų, kad „prieš dvejus metus paruoštas švietimo įstatymo projektas ne karto oficialiai nebuvo aptartas su profesine sąjunga, kuri dar praeitų metų vasarą pateikė nemažai pastabų ir pasiūlymų“ (Jankauskas, Jurkevičius, 2009). Be to, kaip teigia A. Jurgelevičius (2009), „liks neaišku kas šio projekto autoriai ir kiek atskirų švietimiečių interesų grupių atstovai dalyvavo jį ruošiant. Bent mūsų žiniomis, mokytojus atstovaujančių profesinių sąjungų atstovo tarp įstatymo projekto rengėjų nėra. O kad ties projektu ir dabar vyksta intensyvus užkulisinis darbas byloja nuolat besikeičianti ŠMM tinklalapyje esančio projekto data“ (Jankauskas, Jurkevičius, 2009).

Apie būtinybę labiau remti mokytojus ir gerinti mokinių elgesį, teigia ir OECD parengta 2009m. ataskaita, kuri grindžiama nauju tarptautiniu mokymo ir mokymosi tyrimu (TALIS) atliktu 23 valstybėse, tame tarpe ir Lietuvoje, nustatytais faktais. Joje siūloma visuomenei, ir politikos formuotojams mažiau dėmesio skirti išteklių ir mokymo turinio kontrolei, o daugiau- mokymo rezultatams. „Pagrindinė politinė išvada- už švietimą atsakingos valdžios institucijos mokytojams turi suteikti veiksmingesnių paskatų. Daugelyje šalių nėra ryšio tarp mokytojo darbo kokybės ir jų gaunamo atlygio ir pripažinimo. Tačiau netgi ten, kur toks ryšys egzistuoja, dažnai jis nėra itin stiprus“. Išvadose teigiama, kad pavyzdžiui „vidutiniškai 13 % pamokos laiko mokytojai skiria tvarkai palaikyti. Bulgarijoje, Estijoje, Lietuvoje ir Lenkijoje šiam reikalui prarandama mažiau nei 10% pamokos laiko. Be neramaus elgesio per pamokas, kiti

nurodyti mokymo procesui trukdantys veiksniai yra pamokų praleidinėjimas (46%), vėlavimas (39%), necenzūriniai žodžių ir keiksmažodžių vartojimas (37%), grasinimas kitiems mokiniams ar jų įžeidinėjimas (35%)“.(Mokytojams efektyviau dirbti trukdo paskatų stoka ir blogas mokinių elgesys klasėje,2009) Tai rodo mokinių elgesio problemų egzistavimą ir kitose šalyse ir dar kartą patvirtina, kad vykdomos reformos turi būti gerai apmąstytos ir kūrybingai pritaikytos prie mūsų krašto realijų.

Svarbus yra pedagogo pozityvaus įvaizdžio formavimas visuomenės akyse. Šio formavimo pagrindas- pedagogo darbo svarbos suvokimas ir tinkamas pristatymas visuomenei, naudojantis įvairiomis žiniasklaidos formomis. Nes mokytojai žiniasklaidoje neretai pateikiami kaip bėdžiai ir užuojautos verti vargetos, o pastangos kovoti už savo teises ir didesnius atlyginimus dažnai pateikiami kaip pasikėsinimas gauti neužtarnautas privilegijas, kaip kėsಿನimasis atimti lėšas iš kitų profesijų darbuotojų, darant spaudimą vyriausybei. Deramo materialinio atlygio nustatymas padidintu šios profesijos patrauklumą, socialinį pripažinimą kitų profesijų tarpe (Pruskus, 2009). Be to mokytojas privalo nuolat skaityti, gilintis į savo profesijos naujoves, tobulėti. Svarbu, kad jo žinios nepasentų, kad mokytojas šiuolaikinėje visuomenėje išliktų pakankamai modernus, o tam reikia lėšų.

Kita vertus, pozityvaus pedagogo įvaizdžio kūrimu turi būti suinteresuoti ir patys mokytojai. Todėl tikslinga organizuoti seminarus, mokymus, kurie suteiktų pedagogams žinių ir įgūdžių bendravimo su mokiniais, konfliktų valdymo srityse, skatinti jų motyvaciją.

Svarbu sustiprinti teisinę mokytojų padėtį ir įtvirtinti tai įstatymuose, kurie gintų mokytoją nuo agresyvių mokinių ir jų tėvų. Nes dabar egzistuoja tik vienintelis kelias – raštiškai kreiptis į policiją. Moksleiviai ir jų tėvai, perpratę situaciją, padarė išvadą, kad ugdymo įstaigoje teisių gali turėti tik jie, o pareigų – tik mokytojai. Todėl būtina subalansuoti vaiko teisių ir pareigų santykį: savo teises suvokti per pareigų vykdymą. Šiuo atveju turėtų padėti drausmės pažymys, kuris įpareigotų vaikus kitaip pažvelgti į savo elgesį.

Teisinį nihilizmą padėtų sumažinti ir tėvų atsakomybės už savo vaikus didinimas t.y. tėvų drausminės ir piniginės atsakomybės įtvirtinimas Švietimo įstatyme. Nes dažnai tenka susidurti su situacija, kai tėvai nesugeba mėnesių mėnesiais pasirašyti pažymių knygelėse. Būna atvejų, kad tėvai nežino, kurioje klasėje mokosi jų vaikas, ar vaikui baigus mokyklą nežino, kaip atrodo jo auklėtojas.

Apibendrinant galima teigti, kad siekiant įveikti teisinį nihilizmą bendrojo lavinimo mokykloje, teisių įgyvendinimas ir poreikių tenkinimas nevykdant pareigų ir siekiant asmeninės naudos nepaisant kitų interesų ir jų sąskaitą įvardinamas kaip teisinis nihilizmas. Paramą mokyklai ir mokytojui turėtų suteikti valstybė, visuomenė, keisdama požiūrį į mokytojo profesijos svarbą ir reikšmingumą, valstybinės ir savivaldybės institucijos, priimančios

sprendimus, vykdydamos reformas ir pats mokytojas, sąžiningai vykdamas savo pareigas ir nuolat pasirengęs suprasti šiuolaikinio jaunimo poreikius.

III. TEISINIO NIHILIZMO PRIEŽASČIŲ IR PRIELAUDŲ TYRIMO REZULTATAI

3.1. Tyrimo metodologija ir organizavimas

Tyrimui buvo pasirinkta Radviliškio X pagrindinė mokykla, kaip viena iš daugumos mažų miestų mokyklų, kuri dar yra toli nuo didelių miestų mokyklų, kuriose gali būti stipriau išreikštas vartotojiškas visuomenės požiūris, mažai puoselėjamos dvasinės vertybės, kurių pagrindu formuojasi teisinė sąmonė.

Teisiniam nihilizmui ir jo apraiškoms nusakyti bei įvertinti buvo pasirinktas apklausos metodas. Šiam tikslui buvo paruoštos anketos (priedas nr.3) mokiniams ir jų tėvams, kurias sudaro dvi dalys:

- demografinė;
- pagrindinė.

Demografinę klausimyno dalį sudaro: informacija apie lytį, gyvenamąją vietą, užimtumą, išsilavinimą, šeimos narių skaičių, vaikų skaičių šeimoje – tėvams; informacija apie lytį, kurioje kelintoje klasėje mokosi, tėvų užimtumą, tėvų išsilavinimą, gyvenamąją vietą, tėvų išsilavinimą, šeimos narių skaičių, vaikų skaičių šeimoje, kelintas vaikas esi šeimoje – mokiniams.

Pagrindinėje dalyje komponuojami tiesiogiai su tyrimo problema susiję klausimai, kurie yra suskirstyti į: žinios apie teises sąvokas, taisyklių ir teisinių normų laikymąsi, vertybes, tarpusavio elgesio normų ir taisyklių prasižengimų sprendimo būdus ir pan. Šios dalies klausimai yra uždari.

3.2. Konkrečių statistinių metodų taikymas empiriniame tyrime

Magistriniame darbe tiriamosios dalies rezultatai yra paskaičiuoti naudojant statistinę duomenų analizės sistemos programą SPSS 11.0.

Skaičiavimams buvo naudojami aprašomoji statistika, dviejų nepriklausomų imčių vidurkių palyginimas *Studento T* kriterijus. Pasirinktas statistinio reikšmingumo lygmuo $p < 0,05$, bei tendencija statistiniam reikšmingumui $p < 0,1$; paryškinti duomenys rodo statistinį reikšmingumą, Tiriamosios statistikos kategorinio (grupavimo) kintamojo sukūrimas iš kiekybinio - tiriamųjų tėvų išsilavinimas sugrupuotas į dvi kategorijas: aukštesnįjį ir aukštąjį išsilavinimą. Naujojo kintamojo sudarymas: sudėjus keletą klausimų į vieną, kuris nusako elgesio taisyklių bei normų nesilaikymas- prieštaravimas.

Trumpinių paaiškinimai: N – tiriamųjų skaičius, p – statistinis reikšmingumas, % procentai bei sk. – skaičius.

3.3. Tiriamieji

Teisinio nihilizmo priežasčių ir prielaidų tyrime dalyvavo Radviliškio Vaižganto pagrindinės mokyklos 7-8 klasių mokiniai bei jų tėvai. Tyrimo atlikimui buvo paruoštos ir išdalintos 100 anketų mokiniams ir 100 anketų jų tėvams. Tačiau ne visos anketos buvo gražintos. Anketų grįžtamumą sudaro: mokinių - 98%, tėvų - 82%.

Tiriamajam darbui duomenų rinkimas buvo atliekamas sutarus su šios įstaigos direktore bei administracijos atstovais laikantis konfidencialumo jų duomenų atžvilgiu.

Tiriamųjų demografiniai duomenys.

Mokiniai. Tyrime dalyvavo iš viso 98 mokiniai besimokantys 7-8 klasėse. Iš jų 7 klasėse besimokančių 30% mergaičių (mergaičių tarpe) ir 25% berniukai, 8 klasėse - 70% mergaičių ir 75% berniukai (žr.priedas Nr.4, 2 pav.) tyrime dalyvavusių visų mokinių atžvilgiu.

Tyrime dalyvavę mokiniai gyvena ne tik mieste, tačiau ir kaime bei miestelyje. Mieste iš jų gyvena 70% mergaičių ir 66,7% berniukų, miestelyje – 6% mergaičių ir 31,3% berniukų bei kaime – 12% mergaičių ir 2,1% berniukų (žr. priedas Nr. 4, 3 pav.).

Tėvų užimtumas tyrime dalyvavusių mokinių yra pateikiamas 4 paveiksle (žr. priedas Nr. 4, 4 pav.). Visų mergaičių 100 % tėvai yra dirbantys, berniukų 97,9% tėvai dirbantys ir tik 2,1% pensijinis amžiaus.

Mokinių buvo klausama kokį išsilavinimą turi jų tėvai. Remiantis mokinių atsakymais galima teigti, kad mergaičių tėvų net 62% turi aukštąjį išsilavinimą, o berniukų 66,7%. Vidurinį išsilavinimą turi 22% mergaičių ir 4,2% berniukų tėvų, aukštesnįjį išsilavinimą - 12% mergaičių ir 14,6% berniukų tėvai bei pagrindinį mergaičių 4% ir 14,6% berniukų tėvų (žr. priedas Nr. 4, 5 pav.).

Kiekviena šeima turi savą narių skaičių, kuris kai kada yra svarbus ir reikšmingas. Tyrime dalyvavusių mokinių šeimos narių skaičius yra pateikiamas 6 paveiksle (žr. priedas Nr. 4, 6 pav.). Žvelgiant į šiuos duomenis galima sakyti, kad daugumos tyrime dalyvavusių mergaičių ir berniukų šeimos narių skaičius yra 4. Tai 40% mergaičių šeimos narių skaičius yra keturi, o 60,4% berniukų. Trys šeimos nariai - 12% mergaičių, 12,5% berniukų. Tik du šeimos nariai yra 10,2% tyrime dalyvavusių berniukų. Penkių šeimos narių šeimose gyvena 8%

mergaičių ir 10,4% berniukų. Šešių šeimos narių šeimose gyvena 10% mergaičių ir 6,3% berniukų.

Šiame tyrime dar mokinių buvo klausiama kiek jų šeimose, kuriose jie auga yra vaikų. 7 paveiksle (žr. priedas Nr. 4, 7 pav.). yra pateikiamas vaikų skaičius kiekvienoje šeimoje. Kaip matyti didžiausią dalį sudaro šeimos kur auga du vaikai šeimose: 74% mergaičių ir 60,4% berniukų šeimose. Vienas vaikas šeimoje auga 8% mergaičių ir 22,9% berniukų. Trys vaikai sudaro 16% mergaičių ir 14,6% berniukų tyrime dalyvavusių vaikų. Į šį pateiktą klausimą neatsakė 2% mergaičių ir 2,1% berniukų.

Sociologiniuose, psichologiniuose ir kai kada teisiniuose tyrimuose yra svarus vaiko gimimo eiliškumas šeimoje. Todėl buvo pateiktas šis klausimas anketoje. Pirmieji vaikai savo šeimose, tyrime dalyvavusių mokinių yra 66% mergaičių ir 72,9% berniukai. Antrieji vaikai - 30% mergaičių ir 14,6% berniukų. Tretieji vaikai - 4% mergaičių ir 4,2% berniukų. Keliose šeimose vaikų skaičius buvo 4, tačiau tokių šeimų nedaug. Tai tik 8,3% berniukų (žr. priedas Nr. 4, 8 pav.). 8 pav.).

Tėvai. Teisinio nihilizmo priežasčių ir prielaidų magistrinio darbo tyrime dalyvavo 7-8 klasėse besimokančių mokinių tėvai. Kaip leidžia teigti, 9 paveiksle (žr. priedas Nr. 4, 9 pav.) pavaizduoti duomenys, tyrime dalyvavo 68 % moterų ir 32% vyrų.

Dauguma tyrime dalyvavusių tėvų gyvena mieste: 87 % mieste ir 13% kaime (žr. priedas Nr. 4, 10 pav.). Dirbančių tėvų, dalyvavusių tyrime taip yra dauguma, tai 87%, nedirbančių sudaro tik 6%, o 7% yra pensinio amžiaus (žr. priedas Nr. 4, 11 pav.).

Tyrime dalyvavusių tėvų išsilavinimas pasiskirstė taip, kaip pateikta 12 paveiksle (žr. priedas Nr. 4, 12 pav.). Aukštesnįjį išsilavinimą turinčių tėvų yra dauguma net 49%, 27% vidurinį ir 24% aukštąjį išsilavinimą.

Apie šeimos narių skaičių tyrime dalyvavusių tėvų taip pat buvo klausiama. Gauti duomenys pateikiami 13 pav.(žr. priedas Nr. 4, 13 pav.). Daugumą tyrime dalyvavusių šeimų sudaro keturi šeimos nariai - 73%, trys šeimos nariai - 21% bei 6% penki šeimos nariai.

Tėvų, dalyvavusių tyrime buvo klausiama kiek vaikų auga jų šeimose. 14 paveiksle pateikiami duomenys leidžia teigti, kad daugumą sudaro šeimų kur auga du vaikai, jų net 88 %. Trys ir vienas vaikas sudaro po 6%, tyrime dalyvavusių tėvų.

3.4. Mokinių ir tėvų teisinių sampratų žinojimo palyginimas

Norint įvertinti teisinio nihilizmo bendrojo lavinimo mokykloje priežastis bei jų įveikimo galimybes tyrime dalyvavusių respondentų buvo klausiama ką jie žino apie įvairias

teisines sąvokas. Į klausimyną buvo įtraukta sąvoka „teisė“. Kaip tyrimo dalyviai nusakė šią sąvoką yra pateikiama 1 lentelė.

1 lentelė

Sąvokos „*teisė*“ mokinių ir tėvų pasirinkimų palyginimas

Klausimas Kaip tu supranti /tate sąvoką „ <i>teisė</i> “?	Atsakymų pasirinkimai							
	Mokiniai				Tėvai			
	taip		ne		taip		ne	
	sk.	%	sk.	%	sk.	%	sk.	%
teisė - tai mokslas apie įstatymus	10	10,2	88	89,2	-	-	82	100
teisė - tai mokslas apie visuotinai privalomas elgesio normas	2	2	96	98	5	6,1	77	93,9
teisė – tai mokslas apie valstybės nustatytų normų sistemas, kurių privalo laikytis visi tos valstybės piliečiai ir valdžios atstovai	45	45,9	53	54,1	70	85,4	12	14,6
teisė yra įstatymų normų visuma, ginanti valdžios interesus	4	4,1	94	95,9	-	-	82	100
teisė - įstatymų normų visuma, ginanti piliečių interesus	41	41,8	57	58,2	7	8,5	75	91,5

* paryškinti skaičiai rodo didžiausią teigiamų pasirinkimų skaičių

Žvelgiant į gautus duomenis apie teisės kaip sąvokos sampratą gauti rezultatai leidžia teigti, kad dauguma mokinių ir tėvų pasirinko šį teisės sąvokos apibūdinimą: *teisė – tai mokslas apie valstybės nustatytų normų sistemas, kurių privalo laikytis visi tos valstybės piliečiai ir valdžios atstovai* – tėvų pasirinkimai 85,4% ir mokinių 45,9%. Taip pat nemaža dalis net 41,8% mokinių pasirinko *teisė - įstatymų normų visuma, ginanti piliečių interesus* apibūdinimą. Kiti teisės apibūdinimai surinko mažesnę dalį pasirinkimų tėvų ir mokinių tarpe: *teisė - tai mokslas apie įstatymus* - 10%; *teisė - tai mokslas apie visuotinai privalomas elgesio normas* – 6,1% tėvų ir 2% mokinių; *teisė yra įstatymų normų visuma, ginanti valdžios interesus* - 2% mokinių.

2 lentelė

Sąvokos „*įstatymas*“ mokinių ir tėvų pasirinkimų palyginimas

Klausimas Kaip tu supranti/tate žodį „ <i>įstatymas</i> “?	Atsakymų pasirinkimai							
	Mokiniai				Tėvai			
	taip		ne		taip		ne	
	sk.	%	sk.	%	sk.	%	sk.	%
elgesio taisyklių rinkinys	14	14,3	84	85,7	-	-	82	100
raštu išdėstytos, visuotinai privalomos elgesio normas, leidžiamos specialios valstybinės institucijos	24	24,5	74	75,5	17	20,7	65	79,3
valstybės nustatytų normų sistema, kurių privalo laikytis visi tos valstybės piliečiai ir valdžios atstovai	60	61,2	38	38,8	58	70,7	24	29,3
normų visuma, ginanti valdžios interesus	1	1	97	99	-	-	82	100
normų visuma, ginanti piliečių interesus	-	-	98	100	7	8,5	75	91,5

Kaip leidžia teigti 2 lentelėje pateikti duomenys apie teisinės sąvokos „*įstatymas*“ pasirinkimus, dauguma mokinių ir jų tėvų pasirinko šį įstatymo apibūdinimą: *valstybės nustatytų normų sistema, kurių privalo laikytis visi tos valstybės piliečiai ir valdžios atstovai* - 60%

mokinių ir 58% tėvų pasirinkimų. Kiek mažiau pasirinkimų surinko įstatymo apibūdinimas - raštu išdėstytos, visuotinai privalomos elgesio normos, leidžiamos specialios valstybinės institucijos - 24% mokinių ir 20,7% tėvų pasirinkimų. Kiti pasirinkimai pasiskirstė taip: *elgesio taisyklių rinkinys* - 24% mokinių pasirinkimų; *normų visuma, ginanti valdžios interesus* - 1% mokinių bei *normų visuma, ginanti piliečių interesus* – 8,5% tėvų pasirinkimų.

3 lentelė

Sąvokos „laisvė“ mokinių ir tėvų pasirinkimų palyginimas

Klausimas Kaip supranti/tate žodį laisvė?	Atsakymų pasirinkimai							
	Mokiniai				Tėvai			
	taip		ne		taip		ne	
	sk.	%	sk.	%	sk.	%	sk.	%
darai ką nori*	42	42,9	55	56,1	34	41,5	48	58,5
laikausi įstatymų*	18	18,4	79	80,6	43	52,4	39	47,6
kai noriu laikausi įstatymų	3	3,1	94	95,9	-	-	82	100
kai tėvai tavęs nekontroliuoja	38	38,8	59	60,2	5	6,1	77	93,9

* rodo, kad šio teiginio nepasirinko vienas respondentas

Sąvokos „laisvė“ apibūdinimų pasirinkimai pasiskirstė taip: *darai ką nori* – 42 % mokinių ir 41,5% tėvų pasirinkimų; *laikausi įstatymų* - 43% tėvų pasirinkimų; *kai tėvai tavęs nekontroliuoja* - 38 % mokinių. Kiek mažiau pasirinkimų buvo apibūdinimo *laikausi įstatymų* atžvilgiu – 18,4 % mokinių pasirinkimų (3 lentelė)

4 lentelė

Sąvokos „lygybė“ mokinių ir tėvų pasirinkimų palyginimas

Klausimas Kaip supranti/tate žodį lygybė?	Atsakymų pasirinkimai							
	Mokiniai				Tėvai			
	taip		ne		taip		ne	
	sk.	%	sk.	%	sk.	%	sk.	%
visi žmonės lygūs prieš įstatymą	33	33,7	65	66,3	49	59,8	33	40,2
kiekvienas gali nubausti savo skriaudėją	4	4,1	94	95,9	-	-	82	100
visi žmonės gauna vienodą išsilavinimą	11	11,2	87	88,8	12	14,6	70	85,4
visi gali naudotis visomis teisėmis ir laisvėmis	44	44,9	54	55,1	33	40,2	49	59,8

Žvelgiant į sąvokos „lygybė“ nusakymus dauguma tyrime dalyvavusių respondentų pasirinko taip: *visi žmonės lygūs prieš įstatymą* – 49% tėvų ir 33,7% mokinių, taip manančių apie žodį laisvė; *visi gali naudotis visomis teisėmis ir laisvėmis* - 44,9% mokinių ir 40,2% tėvų pasirinkimų; *visi žmonės gauna vienodą išsilavinimą* – 14,6% taip teigiančių tėvų ir 11,2% mokinių, besimokančių 7-8 klasėse. Sąvoką „lygybė“ 4% mokinių nurodo, kad *kiekvienas gali nubausti savo skriaudėją* (4 lentelė).

5 lentelė

Sąvokos „teisinis nihilizmas“ mokinių ir tėvų pasirinkimų palyginimas

Klausimas Ar esi girdėjęs/ję sąvoką „Teisinis nihilizmas“ ?	Atsakymų pasirinkimai											
	Mokiniai						Tėvai					
	taip		ne		nežinau		taip		ne		nežinau	
	sk.	%	sk.	%	sk.	%	sk.	%	sk.	%	sk.	%
	12	12,2	85	86,7	1	1	26	31,7	45	54,9	11	13,4

Šio magistrinio darbo vienas iš tikslų buvo sužinoti ar tyrime dalyvavę respondentai bent yra girdėję ar žino ką nors apie sąvoką „teisinis nihilizmas“. Gauti šio klausimo atsakymai pateikti 5 lentelėje leidžia teigti, kad dauguma mokinių net 85% mokinių nurodė nežinantys šios sąvokos. Daugiau kaip pusė jų tėvų 54,9% teigia girdėję šią sąvoką.

3.5. Teisinių normų, elgesio taisyklių laikymasis – konfliktų nebuvimas

Kaip jau buvo minėta, pirmoje šio magistrinio darbo dalyje, kad nihilizmas – tai teisės autoriteto nepaisymas, nelaikymas jos vertybe. Todėl buvo klausiama ar įstatymams būtina paklusti, nes nepaklusimas jiems gali būti traktuojama kaip nihilizmo apraiškos.

6 lentelė

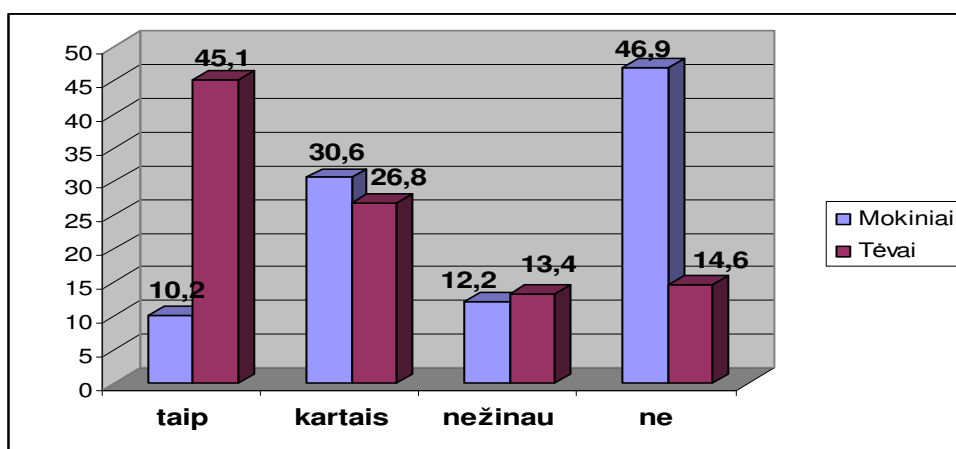
Klausimo „Ar visiems įstatymams būtina paklusti“ mokinių ir tėvų pasirinkimų palyginimas

Klausimas Kaip tu/jūs manai/ote, ar visiems įstatymams būtina paklusti?	Atsakymų pasirinkimai									
	Mokiniai					Tėvai				
	taip		ne		taip		ne			
	sk.	%	sk.	%	sk.	%	sk.	%		
taip, net jei jie ne visada teisingi	11	11,2	87	88,8	37	45,1	45	54,1		
ne, jei įstatymai prieštarauja kitoms socialinėms normoms	27	27,6	71	72,6	-	-	82	100		
ne, jei įstatymai prieštarauja asmeniniam teisingumo supratimui	6	6,1	92	93,9	-	-	82	100		
įstatymams reikia paklusti tik tuo atveju, jei yra teisingi, t.y. atitinka daugelio žmonių interesus, nepažeidžia jų teisių ir laisvių	49	50	49	50	40	48,8	42	51,2		
įstatymai gina tik mažos visuomenės dalies interesus, todėl esant galimybei juos reikia apeiti	-	-	98	100	-	-	82	100		
gyvenime nėra teisybės- visi vadovaujasi naudos principu, todėl reikia paklusti tik tiems įstatymams, kurie asmeniškai naudingi, o kitus galima apeiti	7	7,1	91	92,9	5	6,1	77	93,9		

6 lentelėje pateikiami duomenys į klausimą „ar visiems įstatymams būtina paklusti“ nurodo, kad dauguma mokinių pasirinko šį teiginį *įstatymams reikia paklusti tik tuo atveju, jei yra teisingi, t.y. atitinka daugelio žmonių interesus, nepažeidžia jų teisių ir laisvių* – 50 % mokinių ir 48,8% tėvų. Kiek mažesnė dalis, tyrime dalyvavusių 45,1% tėvų mano, kad reikia paklusti *net jei jie ne visada teisingi*, taip pat mano ir 11,2% mokinių. 27,6% mokinių dar

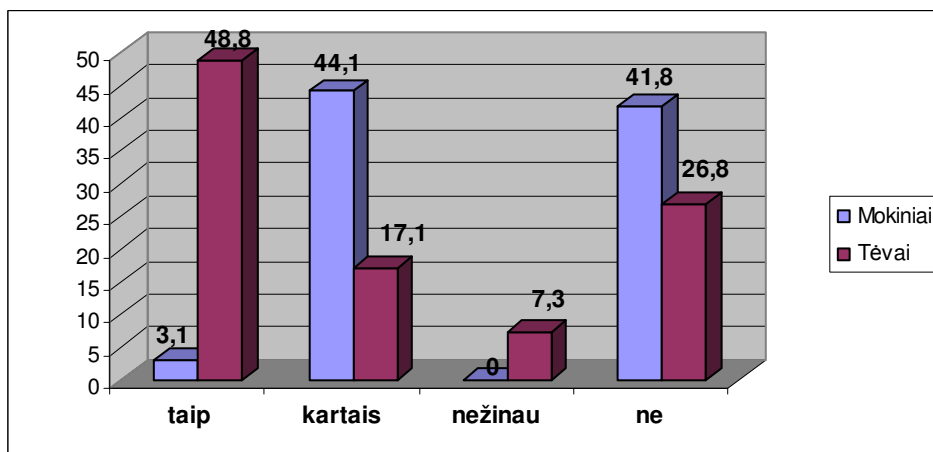
pasirinko šio klausimą nusakantį teiginį *ne, jei įstatymai prieštarauja kitoms socialinėms normoms*. Teiginius gyvenime nėra teisybės - visi vadovaujasi naudos principu, todėl reikia paklusti tik tiems įstatymams, kurie asmeniškai naudingi, o kitus galima apeiti – 7,1 % ir 6,1% mokinių pasirinko *ne, jei įstatymai prieštarauja asmeniniam teisingumo supratimu*.

Norint įvertinti nihilizmo apraiškas tėvų ir mokinių buvo klausama apie tai kaip linkę laikytis įstatymų. Mokiniai teigė, kad mokinio elgesio taisyklių laikosi tik 10,2% tyrime dalyvavusių, kartais jų laikosi 30,6% ir net 46,9% jų nesilaiko. Tėvai į šį klausimą atsakė taip: 45,1% laikosi, 26,8% kartais ir 14,6% nesilaiko. 13,4% teigė nežinantys ar laikosi įstatymų (15 pav.).

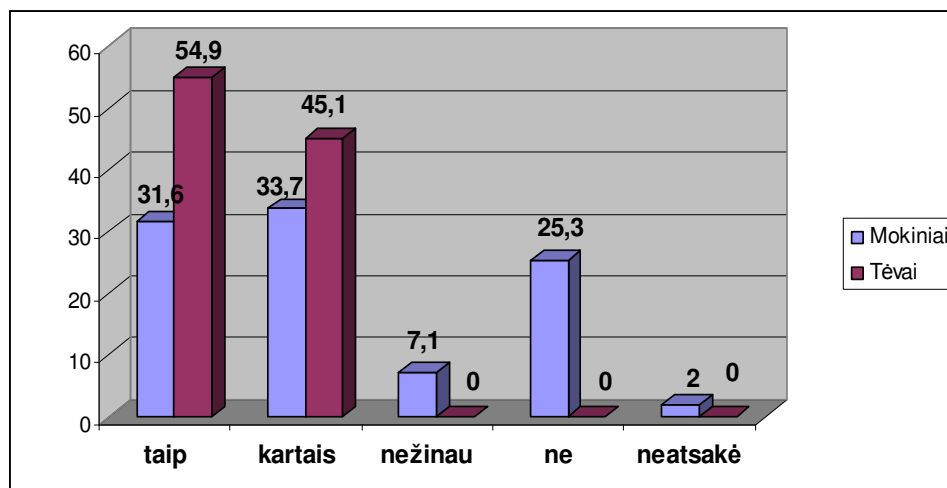
15 pav. Klausimo „apie įstatymų ir mokinio elgesio taisyklių laikymąsi“ mokinių ir tėvų pasirinkimų palyginimas procentais

Buvo įdomu sužinoti ką vieni apie kitus mano dėl įstatymų ir elgesio taisyklių laikymąsi. Mokiniai mano, kad 44,1% jų tėvų įstatymų laikosi kartais ir net 41,8%, kad jų nesilaiko. Tėvai teigia, kad 48,8% jų vaikų laikosi mokinio elgesio taisyklių, 26,8% jų nesilaiko ir 17,1% kartais ir laikosi (16 pav.).

16 pav. Klausimo „Kaip tėvai ir mokiniai mano vieni apie kitus dėl mokinio elgesio taisyklių ir įstatymų laikymąsi“ tėvų ir mokinių atsakymų pasirinkimų palyginimas

Įvairių mokslo sričių atstovai teigia, kad tarpusavio bendravimo taisyklių ar elgesio normų nesilaikymas dažna konfliktų priežastis, nesvarbu kokiame amžiaus tarpsnyje tai nutinka. Rezultatai atsispindi 17 pav. 33,7% mokinių mano, kad mokinio elgesio taisyklių nesilaikymas kartais gali lemti konflikto priežastis. 31,6% mano, kad tai yra konfliktų priežastis. 25,3% mokinių galvoja, kad mokinio elgesio taisyklių nesilaikymas nėra konflikto priežastis. 54,9 % tėvai mano, kad įstatymų nesilaikymas yra konfliktų priežastis. Kartais tai gali lemti mano 45,1% tėvų.

17 pav. Klausimo „ar mokinio elgesio taisyklių/įstatymų nesilaikymas yra konfliktų priežastis“ tėvų ir mokinių atsakymų pasirinkimų palyginimas procentais

Kaip žinome, konfliktai kyla dėl įvairiausių priežasčių ir tarp įvairių asmenų todėl šiame magistriniame darbe tėvų ir mokinių buvo klausama tarp ko jie dažniausiai kyla. Pateikiami rezultatai 7 lentelėje leidžia teigti, kad jie dažniausiai kyla tarp mokytojų ir mokinių - 38,8% taip galvojančių mokinių, 25,6% tėvų. Dauguma 52,4% tėvų mano, kad konfliktai dažniausiai kyla tarp mokinių ir 32,7% taip teigiančių mokinių.

7 lentelė

Klausimo „tarp ko dažniausiai kyla konfliktai“ tėvų ir mokinių atsakymų pasirinkimų palyginimas

Klausimas Kaip Jūs/tu manote/ai, tarp ko dažniausiai kyla konfliktai?	Atsakymų pasirinkimai											
	Mokiniai					Tėvai						
	taip		kartais		ne		taip		kartais		ne	
	sk.	%	sk.	%	sk.	%	sk.	%	sk.	%	sk.	%
tarp mokytojų ir mokinių	38	38,8	55	56,1	5	5,1	21	25,6	-	-	61	74,4
tarp mokinių	32	32,7	-	-	66	67,3	43	52,4	-	-	39	47,6
tarp blogai besimokančių mokinių	29	29,6	-	-	69	70,4	6	7,3	-	-	76	92,7
tarp mergaičių ir	12	12,2	-	-	83	84,7	24	29,3	-	-	58	58,9

berniukų*												
tarp vaikų ir tėvų*	27	27,6	-	-	68	69,4	43	52,4	-	-	39	47,6

*3 neatsakė

Taip pat dauguma 52,4% tėvų galvoja, konfliktai dažni ir tarp vaikų ir tėvų, kiek mažiau taip manančių yra mokinių, jų 27,6%. Tarp blogai besimokančių mokinių – 29,6% mokinių nuomone bei 7,3% tėvų. Tėvai mano, kad konfliktai pakankamai dažni ir tarp mergaičių ir berniukų jų teigimu – 29,3%. Kad konfliktai vyksta kartais tarp mokytojų ir mokinių taip manančių yra 56,1% mokinių (žr. 7 lentelė).

Konfliktai yra sprendžiami pačiais įvairiausiais būdais, tačiau dažniausiai kasdienybėje ir konfliktuojant jų sprendimas gali subjektyvus ir negatyvus. Tiek tėvų ir mokinių buvo klausama kaip derėtų elgtis norint išvengti konfliktų, atsakymai pasiskirstė taip: suprasti, kad visi yra skirtingi, ieškoti konflikto dalyviams priimtinių sprendimų - 86,6% manančių tėvų ir 63,3% mokinių. Tačiau 21,4% mokinių mano, kad reikėtų įrodinėti savo teisybę, nes tai, ką darai, kaip mąstai visada yra teisinga bei 13,4% tėvų - nusileisti stipresniems ir tikėtis, kad jie tavęs nelies. Kitų atsakymų teiginių pasirinkimai sudaro mažumą ir yra pateikiami 8 lentelėje.

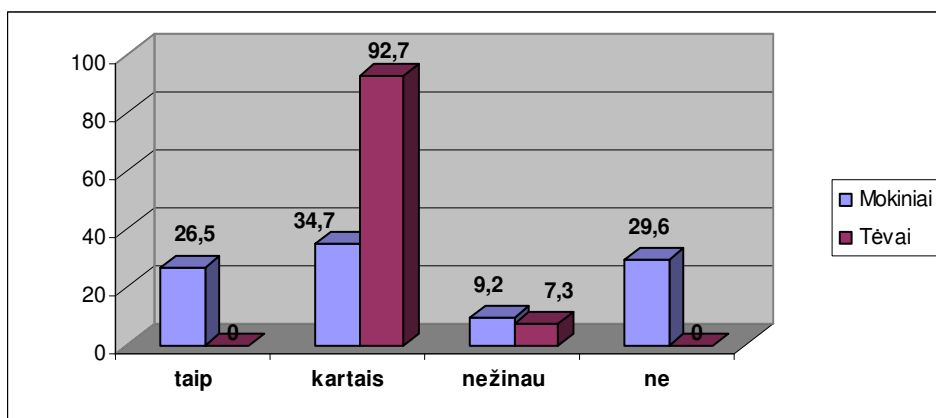
8 lentelė

Klausimo „Kaip derėtų elgtis norint išvengti konflikto“ tėvų ir mokinių atsakymų pasirinkimų palyginimas

Klausimas Kaip derėtų elgtis, norint išvengti konflikto?	Atsakymų pasirinkimai							
	Mokiniai				Tėvai			
	taip		ne		taip		ne	
	sk.	%	sk.	%	sk.	%	sk.	%
visada prisiimti atsakomybę*	5	5,1	91	92,9	5	6,1	77	93,9
suprasti, kad visi yra skirtingi, ieškoti konflikto dalyviams priimtinių sprendimų*	62	63,3	34	34,7	71	86,6	82	100
įrodinėti savo teisybę, nes tai, ką darai, kaip mąstai visada yra teisinga	21	21,4	77	78,6	-	-	11	13,4
nusileisti stipresniems ir tikėtis, kad jie tavęs nelies	9	9,2	89	90,9	11	13,4	71	86,6

*2 neatsakė

Norint įvertinti nihilizmo apraiškas tėvų ir mokinių buvo klausama ar nesutarimai tarp vaikų ir tėvų yra tarpusavio bendravimo taisyklių nesilaikymas, nes jų nesilaikymą galima būtų traktuoti kaip teisinių elementų ignoravimą.

18 pav. Klausimo „Kaip manote ar nesutarimai yra tarpusavio bendravimo taisyklių nesilaikymas“ tėvų ir mokinių atsakymų pasirinkimų palyginimas procentais

34,7% mokinių teigia, kad *kartais* nesutarimai tarp vaikų ir tėvų yra tarpusavio bendravimo taisyklių nesilaikymas, taip manančių tėvų yra dauguma 92,7%. *Taip* galvojančių mokinių yra 26,5% ir *ne* 29,6%, šie rezultatai atsispindi 18 paveiksle.

3.6. Vertybių, gyvenimiškų teiginių bei psichologinio klimato įvertinimo pasirinkimų išreikštumas

Keletą klausimyno klausimų yra skirti vertybinėms nuostatoms ir gyvenimiškiems teiginiams vartojimo (žr. 9 lentelė) nusakymui. Vienu iš jų buvo klausama apie vertybes, kokios svarbiausios tėvams ir mokiniams vertybės yra pateikiama 13 lentelėje. 73,5% mokinių ir 48,8% tėvų teigia, kad šiuo metu jiems yra svarbiausia *draugai*. 57,1% mokinių ir 58,5% tėvų teigia, kad svarbiausia *išsilavinimas*. Nemažai daliai 56,1% mokinių ir 34,1% tėvų atrodo, kad meilė taip pat yra vertybė.

9 lentelė

Klausimo „Kokios vertybės yra svarbiausios dabartiniam jaunimui“ tėvų ir mokinių atsakymų pasirinkimų palyginimas

Klausimas Kokios tavo/jūsų manymu, vertybės yra svarbiausios dabartiniam jaunimui:	Atsakymų pasirinkimai							
	Mokiniai				Tėvai			
	taip		ne		taip		ne	
	sk.	%	sk.	%	sk.	%	sk.	%
darbas	18	18,4	80	81,6	11	13,4	71	86,6
sveikata	51	52	47	48	18	22	64	78
šeima	52	53,1	46	46,9	27	32,9	55	67,1
meilė	55	56,1	43	43,9	28	34,1	54	65,9
išsilavinimas	56	57,1	42	42,9	48	58,5	34	41,5
pinigai	45	45,9	53	54,1	22	26,8	60	73,2
pripažinimas	29	29,6	69	70,4	10	12,2	72	87,8

laisvė	51	52	47	48	17	20,7	65	79,3
saviraiška	18	18,4	80	81,6	24	29,3	58	70,7
draugai	72	73,5	26	26,5	40	48,8	42	51,2

53,1% mokinių ir 32,9% tėvų, kad jų vaikams *šeima* taip pat yra vertybė. *Sveikata* labai reikšmingas gyvenimo kokybės rodiklis ir žinoma vertybė, taip teigiančių mokinių yra 52% ir 22% tėvų. *Laisvė* - 52% mokiniams taip pat labai svarbu, tėvų taip galvojančių kiek mažiau - 20,7%.

Materialinė gerovė neatsiejama šiandieniniame mūsų gyvenime, todėl net 45,9% mokinių mano, kad *pinigų turėjimas* – vertybė, 26,8% tėvų. 29,3% tėvų galvoja, kad jiems vertybė yra *saviraiška*, o 29,6% mokinių, kad jiems reikšminga yra *pripažinimas*.

10 lentelėje pateikiami duomenys leidžia teigti, kad mokiniams ir jų tėvams yra svarbiausia: 71,4% mokinių ir 91,5% tėvų yra svarbiausia: *vienodai svarbu ir teisės ir pareigos*. 100% tėvų galvoja *mano pareigos*, o mokinių šį teiginį pasirinko tik – 14,3% teigia apie pareigas. Taip mano 14,3% mokinių *kad būtų nepažeistos mano teisės*.

10 lentelė

Klausimo „man svarbiausia“ tėvų ir mokinių atsakymų pasirinkimų palyginimas

Klausimas Man svarbiausia:	Atsakymų teiginiai							
	Mokiniai				Tėvai			
	taip		ne		taip		ne	
	sk.	%	sk.	%	sk.	%	sk.	%
kad būtų nepažeistos mano teisės*	14	14,3	84	85,7	7	8,5	75	91,5
mano pareigos	14	14,3	84	85,7	82	100	-	-
vienodai svarbu ir teisės ir pareigos	70	71,4	28	28,6	75	91,5	7	8,5

*1 neatsakė

Žvelgiant į 11 lentelėje pateikiamus rezultatus apie patarlių naudojimąsi kasdieniame gyvenime galima būtų teigti, kad labiausiai paplitusios yra mokinių tarpe šios patarlės: „*Įstatymas kaip stulpas – neperžengsi, o apeiti galima*“ - 40,8% pasirinkimų ir 37,8% pasirinkimų „*Įstatymas yra įstatymas jo reikia laikytis*“ atžvilgiu. Tėvų pasirinkimai šie: „*Įstatymas yra įstatymas jo reikia laikytis*“ – 63,4% ir „*Įstatymas kaip stulpas – neperžengsi, o apeiti galima*“ - 20,7%.

Lyginant 2001 metais VPU atlikto sociologinio tyrimo rezultatais patarlių atžvilgiu gauti rezultatai skiriasi, tačiau labai neženkliai „*Įstatymas kaip stulpas – neperžengsi, o apeiti galima*“ – 36,4%, „*Mylėsi įstatymą taikoje gyvensi*“ – 14,9%, „*Įstatymas yra įstatymas jo reikia laikytis*“ ir „*Įstatymas voratinklis – didelis prasmuks, o mažas įklimps*“ po – 25,7%.

11 lentelė

Klausimo „Kuria iš pateiktų patarlių vadovaujate savo gyvenime“ tėvų ir mokinių atsakymų pasirinkimų palyginimas

Klausimas Kuria iš pateiktų patarlių, tu./jūs vadovaujate/jatės savo gyvenime?	Atsakymų pasirinkimai							
	Mokiniai				Tėvai			
	taip		ne		taip		ne	
	sk.	%	sk.	%	sk.	%	sk.	%
1 patarlė „Įstatymas yra įstatymas jo reikia laikytis“	37	37,8	61	62,2	52	63,4	30	36,6
2 patarlė „Mylėsi įstatymą taikoje gyvensi“	5	5,1	93	94,9	7	8,5	75	91,5
3 patarlė „Įstatymas kaip stulpas – neperžengsi, o apeiti galima“	40	40,8	58	59,2	17	20,7	65	79,3
4 patarlė „Įstatymas voratinklis – didelis prasmuks, o mažas įklimps“	18	18,4	80	81,6	6	7,3	76	92,7

Mokiniai dar mano, kad ir ši patarlė jiems pakankamai sviri ir ją jie renka „Įstatymas voratinklis – didelis prasmuks, o mažas įklimps“ – 18,4%, tėvai šios patarlės atžvilgiu yra skyrę 7,3% pasirinkimų.

Vertybinės nuostatos atsispindi ir įvairių liaudyje paplitusių teiginių vartojimo atžvilgiu, kurie šiame darbe yra pateikiami 12 lentelėje.

12 lentelė

Klausimo „Kuriam iš teiginių pritariate“ tėvų ir mokinių atsakymų pasirinkimų palyginimas

Klausimas Kuriam iš teiginių pritariate:	Atsakymų pasirinkimai											
	Mokiniai						Tėvai					
	taip		ne		nežinau		taip		ne		nežinau	
	sk.	%	sk.	%	sk.	%	sk.	%	sk.	%	sk.	%
dabar žmogus žmogui - vilkas	28	28,6	70	71,4	35	35,7	5	6,1	77	93,9	51	62,2
žmogus žmogui – bičiulis, draugas	39	39,8	58	59,1	63	64,3	15	18,3	67	81,7	31	37,8

Dabar žmogus žmogui - vilkas šį teiginį nurodė 28,6% mokinių ir 6,1% tėvų. Taip teigiančių, kad vartoja teiginį *žmogus žmogui – bičiulis, draugas* teigiančių 39,8% mokinių ir net 81,7% tėvų. 2001 metais VPU atliktas sociologinis tyrimas, kuriame buvo analizuojamos nuostatos teiginių atžvilgiu. Teiginių pasirinkimai *dabar žmogus žmogui – vilkas* 52,6% pritariančių, nesutinkančių - 13%, *žmogus žmogui – bičiulis, draugas* – taip galvojančių 35,4%.

Neužilgo mokiniai baigs mokymąsi vidurinėje mokykloje ar gimnazijoje bei turės tęsti studijas kitoje ugdymosi institucijoje ar rinktis kitokį gyvenimo būdą, todėl jų buvo klausama, kuriais teiginiais jie būtų linkę vadovautis. Žvelgiant į 13 lentelės rezultatus galima teigti, kad pirmenybę jie skiria šiam teiginiui: *būtina išklausti kito nuomonę, net jei ji priešinga* - 52% mokinių ir 22% tėvų. Tėvai teigia, kad *reikalui esant galima meluoti* – 86,6%, o taip galvojančių mokinių yra tik 12,2%.

23,5% mokinių mano, kad reikia balsuoti net jeigu nuo to mažai kas keičiasi, o taip galvojančių tėvų yra 20,7%.

13 lentelė

Klausimo „Anksčiau ar vėliau tu/Jūsų vaikas pradės savarankišką gyvenimą, kuriais iš pateiktų teiginių patartumėte vadovautis gyvenime“ tėvų ir mokinių atsakymų pasirinkimų palyginimas

Klausimas Anksčiau ar vėliau tu/Jūsų vaikas pradės savarankišką gyvenimą, kuriais iš pateiktų teiginių patartumėte vadovautis gyvenime?	Atsakymų pasirinkimai							
	Mokiniai				Tėvai			
	taip		ne		taip		ne	
	sk.	%	sk.	%	sk.	%	sk.	%
visada mokėti mokesčius net ir kai galima išsisukti	22	22,4	76	77,6	26	31,7	56	68,3
reikia balsuoti net jeigu nuo to mažai kas keičiasi	23	23,5	75	76,5	17	20,7	65	79,3
būtina išklausyti kito nuomonę, net jei ji priešinga reikalui esant galima meluoti	12	12,2	86	87,8	71	86,6	11	13,4
imti kyšius šiais laikais jokia nuodėmė natūralu	3	3,1	95	96,9	7	8,5	75	91,5
pasiimti tai kas „ne vietoj padėta“-visiškai natūralu	14	14,3	84	83,7	-	-	82	100

Kad visada mokėti mokesčius net ir kai galima išsisukti šį teiginį pasirinko 31,7% tėvų ir 22,4% mokinių. Nedidelė dalis 14,3% mokinių teigia, kad galima pasiimti tai kas „ne vietoj padėta“-visiškai natūralu.

Klausimo kas labiausiai daro įtaką tau priimant sprendimus mokinių atsakymai pasiskirstė taip: 46,9% mokinių mano, kad jų pasirinkimų sprendimus nulemia tėvai, kad jų draugai - 31,6% ir kad jie patys – 28,6% (žr.14 lentelė).

14 lentelė

Klausimo „Kas labiausiai daro įtaką tau priimant sprendimus“ mokinių atsakymų pasirinkimai

Klausimas Kas labiausiai daro įtaką tau priimant sprendimus ?	Atsakymų pasirinkimai			
	Mokiniai			
	taip		ne	
	sk.	%	sk.	%
tėvai	46	46,9	52	53,1
mokytojai	13	13,3	85	86,7
draugai	31	31,6	67	68,4
internetas	2	2	96	98
žiniasklaida	3	3,1	95	96,9
aš pats	28	28,6	70	71,4

Šiuolaikinė žiniasklaida įvairią informaciją pateikia gana neapibrėžtai, nes vienas šaltinis tą patį faktą pateikia vienu rakursu, kitas spaudos šaltinis jau tą patį faktą konstatuoja kaip įgijusį kitą atspalvį bei išvadas jau galima daryti visai kitokias. Kam kaip labiau tinka, taip žiniasklaidoje ir yra pateikiama. Tačiau mes vis tiek visi turime savo nuomonę, kokia ji bebūtų teisinga ar subjektyvi.

Todėl šiame darbe buvo klausiama respondentų kaip jie reaguoja apie pateikiamą įvairią informaciją žiniasklaidoje. Gauti šio klausimo rezultatai yra pateikiami 15 lentelėje.

15 lentelė

Klausimo „Kaip reaguoja/ate į žiniasklaidoje pateiktą informaciją?“ tėvų ir mokinių atsakymų pasirinkimų palyginimas

Klausimas Kaip reaguoja/ate į žiniasklaidoje pateiktą informaciją?	Atsakymų pasirinkimai							
	Mokiniai				Tėvai			
	taip		ne		taip		ne	
	sk.	%	sk.	%	sk.	%	sk.	%
įvairiais klausimais turiu savo nuomonę	49	50	49	50	24	29,3	58	70,7
tikiu viskuo, kas pranešama	9	9,2	89	90,8	28	34,1	54	65,9
netikiu, nes tai ką praneša žiniasklaida, visada yra nesąmonė	6	6,1	92	93,9	-	-	82	100
apsvarstau ir padarau savo išvadas	37	37,8	61	62,2	23	28	59	72

Kaip mokiniai ir jų tėvai reaguoja į pateikiamą informaciją žiniasklaidoje galima teigti, kad 50% mokinių tvirtina *įvairiais klausimais turiu savo nuomonę*. Taip teigiančių tėvų yra 29,3%. Teiginį *tikiu viskuo, kas pranešama* pasirinko 34,1% tėvų ir tik 9,2% mokinių.

37,8% mokinių ir 28% tėvų teigia, kad *apsvarstau ir padarau savo išvadas*.

Kiekvienas žmogus savo gyvenime patiria įvairių sunkumų ar problemų, todėl jos yra vienaip ar kitaip sprendžiamos. 16 lentelėje yra pateikiami duomenys taip kaip mokiniai ir jų tėvai galvoja apie atsiradusių problemų sprendimą.

16 lentelė

Klausimo „Kaip manote/ai įveikti gyvenime kilsiančias problemas“ tėvų ir mokinių atsakymų pasirinkimų palyginimas

Klausimas Kaip manote/ai įveikti gyvenime kilsiančias problemas?	Atsakymų pasirinkimai							
	Mokiniai				Tėvai			
	taip		ne		taip		ne	
	sk.	%	sk.	%	sk.	%	sk.	%
tikiuosi, kad kiti išspręs už mane	8	8,2	90	91,8	-	-	82	100
tikiuosi artimųjų pagalbos	26	26,5	72	73,5	-	-	82	100
spręsiu su kitais žmonėmis	33	33,7	65	66,3	26	31,7	56	68,3
susitvarkysiu vienas pats	31	31,6	67	68,4	44	53,7	38	46,3

33,7% mokiniai ir 31,7% tėvų teigia, kad jų gyvenime kilsiančias problemas - *spręsiu su kitais žmonėmis*. Net 31,6% ir 53,7% mokinių mano, kad - *susitvarkysiu vienas pats*. 26,5% mokinių mano - *tikiuosi artimųjų pagalbos*.

Klausimo „Kai klasėje/nebūtinai klasėje su kuo nors rimtai nesutariate mokiniai/jūs dažniausiai: tėvų ir mokinių atsakymų pasirinkimų palyginimas pateikiamas 17 lentelėje.

17 lentelė

Klausimo „Kai klasėje/nebūtinai klasėje su kuo nors rimtai nesutariate mokiniai/jūs dažniausiai: tėvų ir mokinių atsakymų pasirinkimų palyginimas

Klausimas Kai klasėje/nebūtinai klasėje su kuo nors rimtai nesutariate mokiniai dažniausiai:	Atsakymų pasirinkimai							
	Mokiniai				Tėvai			
	taip		ne		taip		ne	
	sk.	%	sk.	%	sk.	%	sk.	%
bendradarbiauja konfliktinėse situacijose	32	32,7	66	67,3	43	52,4	39	47,6
apeina konfliktą sukėlusią problemą	6	6,1	92	93,9	-	-	82	100
vengia konflikto	13	13,3	85	86,7	11	13,4	71	86,6
stengiasi laimėti konflikto metu	43	43,9	55	56,1	12	14,6	70	85,4
siekia kompromiso konfliktinėse situacijose	7	7,1	91	92,9	22	26,8	60	73,2

Mokinių ir tėvų buvo klausama, kai klasėje/nebūtinai su kuo nors rimtai nesutariate jūs dažniausiai elgiatės taip: 43,9% mokinių ir tik 14,6% tėvų *stengiasi laimėti konflikto metu*. *Bendradarbiauja konfliktinėse situacijose* – 32,7% mokinių ir dauguma net 52,4% tėvų dalyvavusių tyrime.

26,8% tėvų teigia, kad *siekia kompromiso konfliktinėse situacijos*, o mokinių siekiančių kompromiso yra tik 7,1%. 13,3% mokinių mano, kad *vengia konflikto*, taip manančių tėvų yra beveik tiek pat kiek ir mokinių – 13,4%.

Visų tyrime dalyvavusių respondentų buvo prašoma nurodyti kaip pasireiškia jų šeimoje minimos psichologinio klimato savybės, jų atsakymai pasiskirstė kaip pateikiama 18 lentelėje.

18 lentelė

Klausimo „Ivertinkite kaip Jūsų šeimoje pasireiškia minimos psichologinio klimato savybės“ tėvų ir mokinių atsakymų pasirinkimų palyginimas

Klausimas Ivertinkite kaip Jūsų šeimoje pasireiškia minimos psichologinio klimato savybės:	Atsakymų pasirinkimai							
	Mokiniai				Tėvai			
	taip		ne		taip		ne	
	sk.	%	sk.	%	sk.	%	sk.	%
vyrauja gyva, optimistinė nuotaika	45	45,9	53	54,1	37	45,1	45	54,9
su šeimos nariais santykiai geranoriški	38	38,8	60	61,2	17	20,7	65	79,3
šeimos nariams patinka laiką leisti kartu	33	33,7	65	66,3	52	63,4	30	36,6
sėkmė ir nesėkmė nuoširdžiai išgyvenama visų	28	28,6	70	71,4	39	47,6	43	52,4
kitų šeimos narių nuomonė gerbiama	16	16,3	82	83,7	50	61	32	39
vyrauja prislėgta nuotaika	2	2	96	98	12	14,6	70	85,4
su šeimos nariais santykiai konfliktiški	7	7,1	91	92,9	-	-	82	100
reiškiamas abejingumas bendros veiklos atžvilgiu	5	5,1	93	94,9	6	7,3	76	92,7
sėkmės ar nesėkmės atžvilgiu šeimos nariai abejingi	4	4,1	94	95,9	-	-	82	100
kiekvienas svarbiausia laiko savo nuomonę ir reiškia nepakantumą kitiems	10	10,2	88	89,8	-	-	82	100

Žvelgiant į 18 lentelę pateikiamus skaičiavimus galima teigti, *šeimos nariams patinka laiką leisti kartu* taip manančių yra 63,4% ir 33,7% mokinių.

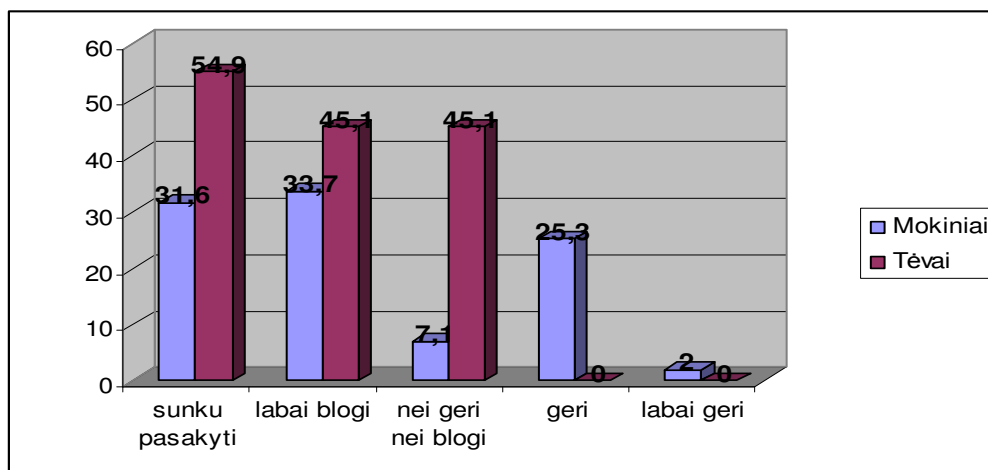
Teiginį nusakantį psichologinio klimato savybę *kitų šeimos narių nuomonė gerbiama* – dauguma net 61% taip galvojančių tėvų, mokinių nuomonė šiuo klausimu yra – 16,3%. Kad jų šeimose *vyrauja gyva, optimistinė nuotaika* taip teigia tyrime dalyvavusių 45,9% mokinių ir 45,1% tėvų.

38,8% mokinių nurodo, kad *su šeimos nariais santykiai geranoriški*, o tėvų pasirinkimai šiuo klausimu – 20,7%.

47,6% tėvų teigia, kad *sėkmė ir nesėkmė nuoširdžiai išgyvenama visu*, o mokinių taip manančių – 28,6%.

Net 14,6% tėvų mano, kad *vyrauja prislėgta nuotaika*, taip galvojančių 2% mokinių. Kiti teiginiai nusakantys šeimos psichologinio klimato savybes surinko mažumą atsakymų.

Tyrimo dalyvavusių respondentų buvo prašoma nurodyti remiantis teiginiu „*Nebūna namų be „dūmų“*“ šeimos narių tarpusavio santykius. Gauti šio klausimo rezultatai yra pateikiami 19 paveiksle.

19 pav. Klausimo „*Nebūna namų be „dūmų“*“. Pabandykite apskritai įvertinti Jūsų šeimos narių tarpusavio santykius tėvų ir mokinių atsakymų pasirinkimų palyginimas procentais

Žvelgiant į šiuos 19 paveiksle pateikiamus duomenis galima konstatuoti, kad 33,7% mokinių manymu jų šeimos narių santykiai apskritai *labai blogi*, 45,1% tėvų taip galvojančių. *Sunku pasakyti* kokie šeimos santykiai taip mano 31,6% mokinių ir 54,9% tėvų. Kad jų šeimos tarpusavio santykiai *yra geri* 25,3% mokinių. *Nei geri nei blogi* taip nurodo 45,1% tėvų ir 7,1% mokinių. *Labai blogi* jų šeimos narių tarpusavio santykiai taip teigia 33,7% mokinių.

19 lentelė

Klausimo „*Kaip Jūsų/tavo šeimoje priimami svarbūs sprendimai (pvz.: reikia įsigyti baldus, rinktis atostogų vietą...)*“ tėvų ir mokinių atsakymų pasirinkimų palyginimas

Klausimas Kaip Jūsų/tavo šeimoje priimami svarbūs sprendimai (pvz.: reikia įsigyti baldus,	Atsakymų pasirinkimai								
	Mokiniai				Tėvai				
	taip		ne		taip		ne		
	sk.	%	sk.	%	sk.	%	sk.	%	

rinktis atostogų vietą...)?									
faktiškai viską nusprendžia tėvas (motina) per daug su kitais nesitardamas (-a)	33	33,7	65	66,3	74	90,2	8	9,8	
visi susėdame ir diskutuojame ieškodami geriausios išeities	47	48	51	52	21	25,6	61	74,4	
tiesa sakant sunku pasakyti, apie tai aš sužinau paskutinis	17	17,3	81	82,7	61	74,4	21	25,6	

Kiekvienoje šeimoje sprendžiami įvairūs klausimai bei problemos susiję, gal ne visai tiesiogiai su teisiniais aspektais, tačiau tai galima įvardinti, todėl ir šiame tyrime buvo prašoma atsakyti į klausimą „*Kaip Jūsų/tavo šeimoje priimami svarbūs sprendimai (pvz.: reikia įsigyti baldus, rinktis atostogų vietą...)*“. Šio klausimo rezultatai, pateikti 19 lentelėje, leidžia teigti, kad net 90,2% tėvų teigia, kad *jie faktiškai viską nusprendžia tėvas (motina) per daug su kitais nesitardamas (-a)*, o 33,7% mokinių pasirinkimų.

Tiesa sakant sunku pasakyti, apie tai aš sužinau paskutinis – 74,4% tėvų ir 17,3% mokinių. 48 % mokinių mano, kad jų šeimoje *visi susėdame ir diskutuojame ieškodami geriausios išeities*, o taip teigiančių tėvų yra tik 25,6%.

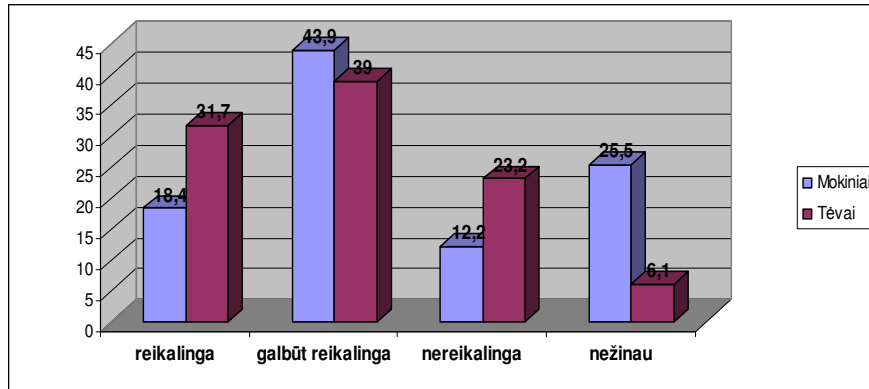
Tyrimo dalyvavusių tėvų ir mokinių buvo klausama kaip jie dažniausiai sprendžia kilusius nesusipratimus, atsakymai į šį klausimą atsispindi 20 lentelėje. Dauguma 73,2% tėvų ir mažesnė dalis 26,5% mokinių teigia, kad jie *susėda ir kalbasi kol susitaiko*. Dar nemaža dalis 53,7% tėvų ir 33,7% mokinių nurodė, kad jų šeimose elgiamasi taip: *vienas tyli, kol neatsibosta, kitas bando ieškoti problemos sprendimo*. 23,5% mokinių nurodė - *abu įrodinėja savo tiesas ir negirdi vienas kito*.

20 lentelė

Klausimo „Kaip Jūsų tėvai dažniausiai sprendžia iškilusius nesutarimus“ tėvų ir mokinių atsakymų pasirinkimų palyginimas

Klausimas Kaip Jūsų tėvai dažniausiai sprendžia iškilusius nesutarimus?	Atsakymų pasirinkimai							
	Mokiniai				Tėvai			
	taip		ne		taip		ne	
	sk.	%	sk.	%	sk.	%	sk.	%
susėda ir kalbasi kol susitaiko	26	26,5	72	73,5	60	73,2	22	26,3
vienas tyli, kol neatsibosta, kitas bando ieškoti problemos sprendimo	33	33,7	65	66,3	44	53,7	38	46,3
abu įrodinėja savo tiesas ir negirdi vienas kito	23	23,5	75	76,5	7	8,5	75	91,5

Bendrojo lavinimo pagrindinėje mokykloje mokiniai yra ugdomi pagal Bendrąsias programas, į kurias yra įtraukti ir šie mokomieji dalykai kaip žmogaus sauga, sveikos gyvensenos, saugaus elgesio laikymasis gatvėje ir pan. Šiame darbe buvo klausama ar reikalingas teisinis ugdymas kaip atskira ir privaloma disciplina mokykloje, gauti šio klausimo yra pateikti 20 paveiksle.

20 pav. Klausimas „Kaip manai, ar reikalingas teisinis ugdymas kaip atskira ir privaloma disciplina mokykloje“ tėvų ir mokinių atsakymų pasirinkimų palyginimas procentais

Žvelgiant į 20 paveikslą grafini atspindį galima teigti, kad dauguma 39% tėvų ir 43,9% tyrime dalyvavusių mokinių abejojančiai atsakė, kad galbūt reikalinga. Kad tikrai mano yra būtinas teisinis ugdymas kaip atskiras mokomasis dalykas teigia 18,4% mokinių ir 31,7% tėvų. Nereikalingas atskiras mokymas teisinių dalykų teigia 12,2% mokinių ir 23,2% tėvų. Nežinantys apskritai 25,5% ir 6,1% tėvų.

Apibendrintai galima teigti, kad teisinis ugdymas, galbūt, galėtų būti kaip atskiras mokomasis dalykas.

Kiekviena ugdymo institucija turi numačiusi savo trumpalaikes ir ilgalaikes ugdomojo proceso programas, kurios nuosekliai įgyvendinamos. Dalis tėvų domisi ir pakankamai gerai yra susipažinę su jomis, dalis tėvų tuo visiškai nesidomi. Tačiau tėvų buvo prašoma išsakyti savo nuomonę ar mokykla, kurioje mokosi jų vaikai yra pajėgi įgyvendinti nurodytus tikslus.

Tėvų buvo klausama ar mokykla galinti *išmokyti vaikus planingai ir sistemingai dirbti* - dauguma 53,7% tėvų teigė, kad yra pakankamai pajėgi (žr. 21 lentelė).

21 lentelė

Klausimo „Kaip Jūs manote, ar mokykla, kurioje mokosi Jūsų vaikai, pajėgi įgyvendinti žemiau išvardintus tikslus“ tėvų atsakymų pasirinkimų palyginimas

Klausimas Kaip Jūs manote, ar mokykla, kurioje mokosi Jūsų vaikai, pajėgi įgyvendinti žemiau išvardintus tikslus?	Atsakymų pasirinkimai/tėvai											
	visiškai nepajėgi		beveik nepajėgi		sunku pasakyti		pakanka mai pajėgi		visiškai pajėgi		neatsakė	
	sk.	%	sk.	%	sk.	%	sk.	%	sk.	%	sk.	%
1) Išmokyti vaikus planingai ir sistemingai dirbti	10	12,2	-	-	16	19,5	44	53,7	-	-	12	14,6
2) Išugdyti gebėjimus bendrauti su aplinkiniais žmonėmis	-	-	16	19,5	25	30,5	34	41,5	7	8,5	-	-
3) Išugdyti aktyvią ir atsakingą asmenybę	-	-	26	13,4	26	31,7	45	54,9	-	-	-	-

Išugdyti gebėjimus bendrauti su aplinkiniais žmonėmis - 41,5% pakankamai pajėgi, tačiau net 30,5% tėvų mano, kad sunku pasakyti.

Išugdyti aktyvią ir atsakingą asmenybę – 54,9% tėvų mano, kad pakankamai pajėgi, tačiau 31,7% - sunku pasakyti.

Apibendrintai galima teigti, kad dauguma tyrime dalyvavusių tėvų galvoja, kad mokykla, kurioje mokosi jų vaikai yra pakankamai pajėgi *išmokyti vaikus planingai ir sistemingai dirbti, išugdyti gebėjimus bendrauti su aplinkiniais žmonėmis, išugdyti aktyvią ir atsakingą asmenybę.*

3.7. Teisinio nihilizmo sąvokos reikšmingumas

Norint įvertinti sąvokos *teisinio nihilizmo* žinojimą ir svarbumą tėvų ir mokinių tarpe buvo naudojama statistiniu *T Studento* kriterijumi, kuris parodo statistinį reikšmingumą šių klausimų pasirinkimo atžvilgiu. Gauti tėvų atsakymų rezultatai yra pateikiami 22 lentelėje.

22 lentelė

Teisinio nihilizmo ir taisyklių bei elgesio normų nesilaikymo išreikštumas tėvų tarpe

Teiginys	Tėvų išsilavinimas	N	Vidurkis	Standartinis nuokrypis	P statistinis reikšmingumas
Teisinis nihilizmas	aukštesnysis	28	1,71	0,659	0,306
	aukštasis	54	1,87	0,646	
Taisyklių bei elgesio normų nesilaikymas	aukštesnysis	28	7,61	1,892	0,704
	aukštasis	54	7,43	2,303	

Kaip matyti statistinio reikšmingumo nerasta tėvų tarpe turinčių aukštesnį ir aukštą išsilavinimą sąvokos *teisinis nihilizmas* bei taisyklių ir kitų elgesio normų nesilaikymo atžvilgiu.

23 lentelė

Teisinio nihilizmo ir taisyklių bei elgesio normų nesilaikymo išreikštumas mokinių tarpe

Teiginys	Mokinių lytis	N	Vidurkis	Standartinis nuokrypis	P statistinis reikšmingumas
Teisinis nihilizmas	mergaitės	50	1,90	0,303	0,724
	berniukai	48	1,88	0,393	
Taisyklių bei elgesio normų nesilaikymas	mergaitės	50	8,90	2,187	0,003
	berniukai	48	9,83	2,196	

Kaip matyti statistinio reikšmingumo nerasta mergaičių ir berniukų tarpe sąvokos *teisinis nihilizmas* atžvilgiu. Tačiau taisyklių ir kitų elgesio normų nesilaikymo atžvilgiu

berniukų ir mergaičių tarpe statistinis reikšmingumas lygus $p = 0,003$. Vadinasi, taisyklių ir elgesio normų nesilaikymas berniukų tarpe svarbus ir reikšmingas.

Apibendrinant tyrimo rezultatus galima teigti, kad darbe keliama hipotezė – neištyrę teisinio nihilizmo atsiradimo priežasčių bendrojo lavinimo mokykloje ir identifikavę šio reiškinio pasekmių negalima suvokti jo destruktivaus pobūdžio ir imtis efektyvių priemonių jam mažinti, pirmiausia bendrojo lavinimo mokykloje, o paskui ir visuomenėje. Juk kaip bus suformuojama vaikų teisinė sąmonė ir kultūra mokykloje tokia bus ir visuomenė sąlyginai pasitvirtino bei gauti pasirinkimai yra būdingi tyrime dalyvavusiai imčiai. Teisinių kompetencijų ir terminologijos įvaldymas bei žinojimas svarus gebėjimas perduodant informaciją jaunesnėms kartoms bei formuojant juos socialinėje terpėje. Dauguma tėvų dalyvavę tyrime atskleidė pakankamą žinojimą teisinių sąvokų *teisinis nihilizmas*, *teisė*, *įstatymas*, *laisvė bei lygybė* atžvilgiu. Mokinių įvaldžiusių šias sąvokas šiek mažiau. Daugiau nei pusė mokinių nurodė, kad teisinis nihilizmas jiems nėra gerai žinoma sąvoka. Teisinių normų, elgesio taisyklių laikymasis, kaip konfliktinių situacijų nebuvimo priežastis žinoma tiek mokiniams tiek jų tėvams, tačiau tėvų pasirinkimai yra dažnesni nei lyginant jų vaikų pasirinkimus. Vertybės, visuomenėje naudojami teiginiai, atskleidžiantys šeimos psichologinio klimato įvertį tiriamųjų tarpe pasiskirstė nevienareikšmiškai. Mokiniams svarbiausia vertybė yra bendraamžiai bei bendravimas su jais, tėvams – pareigų atlikimas bei savų teisių pripažinimas. Nuostatų, visuomenėje suformuotų patarlių atžvilgiu nuomonės šiek tiek skiriasi, didesnė dalis tėvų linkę vadovautis jomis. Sąvokos *teisinio nihilizmo* bei taisyklių ir kitų elgesio normų nesilaikymo išreikštumas tėvų tarpe, turinčių aukštesnį ir aukštą išsilavinimą, nėra statistiškai reikšmingas. Sąvokos *teisinio nihilizmo* išreikštumas mergaičių ir berniukų tarpe nėra statistiškai reikšmingas. Taisyklių ir kitų elgesio normų nesilaikymas berniukų ir mergaičių tarpe vidurkių skirtumas statistiškai reikšmingas, berniukai yra labiau linkę nesilaikyti taisyklių ir kitų elgesio normų.

IŠVADOS

1. Teisinis nihilizmas, kaip socialinis reiškinytis neigiantis teisės vertę, turi itin destruktivią įtaką visuomenės tikėjimu teise. Lietuva, siekdama tapti teisine valstybe, turi vadovautis tokia teisės samprata, kuri padėtų kurti teisinę tvarką užtikrinančią žmogaus teisių įgyvendinimą. Tačiau Lietuvoje vyrauja subjektyvistinė teisės samprata todėl teisė suprantama kaip įrankis suteikiantis galimybę įgyvendinti savo interesus.

2. Bendrojo lavinimo mokykloje teisinis nihilizmas, mokinių tarpe, pasireiškia mokinio elgesio taisyklių nesilaikymu, kurio priežastys būtų tokios:

- „aklas“ rėmimasis teisinio pozityvizmo samprata ir kai kurių įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir kitų valstybės ir savivaldybių institucijų atstovų elgesys;
- sunki ekonominė būklė, žemas pragyvenimo lygis įtakoja šeimos gyvenimą, todėl mažėja tėvų atsakomybė už savo vaikus (išvyksta dirbti į užsienį palikdami vaikus be priežiūros arba giminėms, kaimynams; dėl didelio užimtumo mažai bendrauja su savo vaikais); auklėjimo stilius; šeimoje puoselėjamos vertybės;
- užsitęsusi švietimo reforma ir nuolatinė mokyklos gyvenimo pertvarka (beje neretai neapgalvota ir ydinga); mokytojo profesijos menkėjimas ir menkinimas;
- kai kurių specialistų: mokytojų, mokyklų vadovų ir administracijos bei institucijų dirbančių prevencinį darbą savivaldybėje ir kitose vietose, nihilistinis požiūris į savo darbą bei kompetencijos trūkumas;
- kai kurių paauglių vertybių stoka, nemokėjimas elgtis konfliktinėse situacijose;
- žiniasklaidos specialistų neatsakingumas perduodant informaciją.

3. Teisinių kompetencijų ir terminologijos įvaldymas bei žinojimas svarus gebėjimas perduodant informaciją jaunesnėms kartoms bei formuojant juos socialinėje terpėje. Dauguma tėvų dalyvavę tyrime atskleidė pakankamą žinojimą teisinių sąvokų *teisinis nihilizmas, teisė, įstatymas, laisvė bei lygybė* atžvilgiu. Mokinių įvaldžiusių šias sąvokas kiek mažiau. Daugiau nei pusė mokinių nurodė, kad teisinis nihilizmas jiems nėra gerai žinoma sąvoka.

4. Teisinių normų, elgesio taisyklių laikymasis, kaip konfliktinių situacijų nebuvimo priežastis žinoma tiek mokiniams tiek jų tėvams, tačiau tėvų pasirinkimai yra dažnesni nei lyginant jų vaikų pasirinkimus.

5. Vertybės, visuomenėje naudojami teiginiai, atskleidžiantys šeimos psichologinio klimato įvertį tiriamųjų tarpe pasiskirstė nevienareikšmiškai. Mokiniais svarbiausia vertybė yra bendraamžiai bei bendravimas su jais, tėvams – pareigų atlikimas bei savų teisių pripažinimas.

Nuostatų, visuomenėje suformuotų patarlių atžvilgiu nuomonės šiek tiek skiriasi, didesnė dalis tėvų linkę vadovautis jomis.

6. Sąvokos *teisinio nihilizmo* bei taisyklių ir kitų elgesio normų nesilaikymo išreikštumas tėvų tarpe, turinčių aukštesnįjį ir aukštąjį išsilavinimą, nėra statistiškai reikšmingas.

7. Sąvokos *teisinio nihilizmo* išreikštumas mergaičių ir berniukų tarpe nėra statistiškai reikšmingas. Taisyklių ir kitų elgesio normų nesilaikymas berniukų ir mergaičių tarpe vidurkių skirtumas statistiškai reikšmingas, berniukai yra labiau linkę nesilaikyti taisyklių ir kitų elgesio normų.

PASIŪLYMAI

Bendrojo lavinimo mokykloje išivyravusį teisinio nihilizmo padarinius galima būtų šalinti imantis tokių priemonių:

- teisinės sąmonės ugdymas - turėtų prasidėti nuo sisteminio teisinio ugdymo: teisinis pedagogų parengimas, teisinis moksleivių ugdymas, teisinis tėvų švietimas. Šiam procesui turėtų būti parengtos bendrojo lavinimo mokykloms teisės pagrindų mokymo programos, metodinė bazė, numatytos formos ir priemonės; būtinas pedagogų nuolatinis teisės žinių atnaujinimas organizuojant konferencijas, seminarus, projektus ir kt., bei pedagogų darbas su tėvais teisinio švietimo klausimais. Į šį procesą turėtų įsijungti valstybinės: Švietimo ir mokslo ministerija, Kultūros ministerija, Teisingumo ministerija, savivaldybių Vaikų teisių skyriai ir kt. bei nevyriausybinės organizacijos pav.: Gelbėkit vaikus, Vaikų dienos centrai ir kt.;
- pedagogo pozityvaus įvaizdžio formavimas visuomenės akyse; pasitelkiant socialinę reklamą žiniasklaidoje, gatvėse, mokyklose apie mokytojo svarbą ir vaikų teisių gerbimą bei pareigų vykdymą;
- Švietimo ir mokslo ministerijai, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai skirti lėšų kurti kompiuterines programas, virtualius žaidimus, ugdančias atsakomybės jausmą, teisės, kaip priemonės priešingiems interesams derinti, suvokimą, mokiniams patrauklia, amžiaus tarpsnį atitinkančia, forma.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija//Žin.,1992,Nr.33-1014;
2. Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas// Žin., 1991, Nr. 23-593;
3. Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas// Žin., 2007, Nr. 80-3214;
4. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001m. spalio 4d. nutarimas Nr. 1196 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001-2004 metų programos įgyvendinimo priemonių patvirtinimo“//Žin.,2001,Nr.86-3015; 2002,Nr.114-5100;
5. Vaikų ir jaunimo socializacijos programa//Žin.,2004,Nr.30-995;
6. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000m. birželio 07d. nutarimas Nr. 713 „Dėl vaikų ir jaunimo socializacijos programos“//Žin.,2010,Nr.68-3409;
7. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2010m spalio 11d. įsakymas Nr.1715 „Dėl vaikų ir jaunimo socializacijos programos patvirtinimo“//Žin.,2010,Nr.123-6311;
8. Jungtinių Tautų vaikų teisių konvencija//Žin.,1995,Nr.60-1501; 2002,Nr.13-479;
9. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2009m. veiklos ataskaita//<http://www3.lrs.lt/docs2/TTVQIDQD.PDFs>; prisijungimo laikas: 2010-11-05;
10. Lietuvos Respublikos. vaiko teisių apsaugos pagrindų 2, 4, 10, 43, 49, 53, 57 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas, 2010,Nr.XIP-1883(2);
11. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės departamento išvada. Vaiko teisių apsaugos pagrindų 2, 4, 10, 43, 49, 53, 57 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas, 2010,Nr.XIP-1883(2);
- 12.Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas//Žin.,200,Nr.89-2741;
13. Administracinių teisės pažeidimų kodekso 224, 259¹ straipsnių pakeitimo bei Kodekso papildymo 183¹ .straipsniu įstatymo projektas, 2010,Nr.XIP-2326);
14. Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto privačioje erdvėje įstatymo projektas, 2010,Nr.XIP-2325;
- 15.Lietuvos Respublikos švietimo (1988-1992)konceptija
//<http://www.smm.lt/strategija/docs/srp/koncepcija/koncepcija1.htm>;
16. Valstybinė švietimo strategija (2003-2012)
//http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/nutarimai/2005-01-24-82.htm;
17. Visuomenės teisinio švietimo 2009-2012 metų programa// Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. spalio 29 d. nutarimas Nr.1120 „Dėl visuomenės teisinio teisinio švietimo 2009-2012 metų programos patvirtinimo“// Žin., 2008, Nr.130-4981;

Kita literatūra:

18. Halder A. Filosofijos žodynas. Alma Litera, 2002;
19. Vaitkevičiūtė V. Tarptautinis žodžių žodynas. Vilnius, 2004;
20. Barkauskaitė M. Paauglių socializacija: ypatumai, kaitos galimybės// Pedagogika. 2007. Nr. 88.
21. Baleišienė R ir Barkauskienė R. Asocialaus elgesio ir saitų su mokykla sąsajos paauglystėje// Socialinis darbas. 2007. Nr.6(2);
22. Jonutytė I., Litvinas Š. Paauglių socialinės-edukacinės problemos ir jų prevencijos galimybės visuomenėje// Tiltai. 2007. Nr.4;
23. Kairienė B. Agresyvumo raiška ir ištakos: prevencinės pedagogikos kontekste//Pedagogika 2000., T.44, ISSN 1392-0340, p150-161
24. Karmaza E., Grigutytė N., Karmazė E. G. Smurtas mokykloje: prevencija ir pagalba. Metodinės rekomendacijos// Vilnius, 2007;
25. Kiškis A. Neigiamas murto televizijoje poveikis nepilnamečiams//Jurisprudencija. 2004., T. 59(51);
26. Kiliuvienė D., Vaitkienė I. Nesėkmingas tėvų ir paauglių bendravimas šeimoje – socialinę atskirtį skatinantis veiksnys// Tiltai. 2007. Nr.4;
27. Laurinavičius A. Teisinio nihilizmo poveikis verslumui Lietuvoje// Jurisprudencija. 2007., Nr.10(100);
28. Nazarovienė D., Merkys G. “Teisinės kultūros bruožai (sociologinė perspektyva)” // Filosofija, sociologija. 2003. Nr. 1, ISSN 0235 – 7186, p. 31-36.
29. Novagrockienė J. Gyventojų požiūris į Lietuvos teisinę sistemą. Teisinės valstybės link// Jurisprudencija. 2000., T. 15 (7);
30. Palujanskienė A. ir.Uzdila J.V. Agresija ir konfliktai mokykloje// Pedagogika. 2004. Nr. 73;
31. Pekauskas A., Grigaliūnaitė G. jaunesniojo mokyklinio amžiaus mokinių teisinio ugdymo turinio bendrojo lavinimo mokykloje analizė//Pedagogika. 2008., Nr. 89;
- 32.Petkuvienė R. Žmogaus teisių samprata teismo ir subjektinės teisės požiūriu // Jurisprudencija: mokslo darbai. ISSN 1392-6195. 2006, Nr. 6(84). p. 85-91.

33. Petkuvienė R. Švietimo teikėjų tinklo organizavimas Lietuvos mokyklose, atsižvelgiant į teisę mokytis// Jurisprudencija. 2008. T. 5 (107);
34. Pivorienė J., Jurkonytė R. Moksleivių smurtas prieš pedagogus mokyklose// Socialinis darbas. 2008. Nr. 7(2);

35. Priluckytė V. Teisinis nihilizmas: jo priežastys ir įveikimo galimybės Lietuvoje. Magistro baigiamasis darbas. Vilnius, 2009. http://vddb.library.lt/obj/LT-eLABa-0001:E.02~2009~D_20090122_102036-18608;
36. Pruskus V. Smurtas prieš mokytojus bendrojo lavinimo mokykloje: atsiradimo priežastys, raiškos formos ir pasekmės// Filosofija. Edukologija. 2009. T17(4);
37. Ragauskas P. Įstatymų leidyba Lietuvoje: teorinis aspektas. Disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius, 2004.
38. Ramanauskienė R, Valantinas A., Endriulaitienė A. Paauglių savęs vertinimo bei santykių su bendraamžiais ir tėvais sąveikos ypatumai// Pedagogika. 2004. Nr. 71;
39. Streikienė N. Tiltai. Paauglių socialinių įgūdžių ugdymo programa// Kaunas, 2007;
40. Šlapkauskas V. Teisės Sociologija. Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, 2000;
41. Šlapkauskas V. Socialinės deviacijos intensyvėjimas// Jurisprudencija. 2001. T. 19 (11);
- Šimašius R. Teisėkūra ir teisės socialinis veiksmingumas//Jurisprudencija. 2004. T.54(46).
42. Vaitkevičius R., Saudargienė A. (2006). Statistika su SPSS psichologiniuose tyrimuose. Statistika socialiniuose moksluose. Kaunas: VDU;
43. Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004;
44. Vaišvila A. Teisinis personalizmas// Teisės problemos. 2001. Nr.4;
45. Vaišvila A. Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje. Vilnius, 2000;
46. Vaišvila A. Liberalizmas ir dorovinės būties krizė. Vilnius, 1997;
47. Virbalienė A. Paauglių bendraamžių grupės-sėkmingos socializacijos veiksnys// Pedagogika. 2004. Nr. 70;
48. Матузов Н.И. Правовой нигилизм и правовой идеализм // Матузов Н.И., Малько А.В. Теория государства и права. Москва, 1997;
49. Matulionis A. V. Sociologija. Vilnius: Homo Liber, 2001
50. Matulionis A. V., Kasparavičienė V., Kocai E. ir kt. Lietuvos socialinė struktūra. Monografija. Vilnius: Firidas, 2005;
51. Общая Теория Права и Государства. Под. Ред. Лазарева В.В. Москва, 2000;
52. Общая Теория Права и Государства: Учебник// Под. Ред. Лазарева В.В. Москва. Юристъ, 2001;
53. Numgaudis D. Lietuvos švietimo pertvarka: Švietimo įstatymų raidės// Pranešimas mokslinėje praktinėje konferencijoje „Lietuvos švietimo pertvarkos 20 metų sukakčiai paminėti. Švietimo kaita 1988-2008“. 2009// http://www.smm.lt/strategija/docs/vssi/090219/DN_Svietimo%20pertvarka_istatymu%20raides.pdf .Prisijungimo laikas 2010-11-05;
54. Nazorovienė D. ir Merkys G. Teisinės kultūros bruožai (sociologinė perspektyva)//

Filosofija, sociologija. 2003. Nr. 1.

55.. Jankauskas D. S. Jurkevičiaus kalba Nacionaliniame mokytojų forume// <http://www.licejausalumni.lt/node/1434>. Prisijungimo laikas 20010-10-27.

56. Jurgelevičiaus A.
pranešimas.//http://www.svietimoprofsajunga.lt/a_jurgeleviciaus_pranesimas/.

Prisijungimo laikas: 2009-11-01.

57. Matačinskaitė J. Seimo kontrolierius Augustinas Normantas: mokyklų negalima uždaryti remiantis vien lėšų trūkumo veiksnium// http://www.lrski.is.lt/index_neig.php?p=0&l=LT&nn=312. Prisijungimo laikas 2009-11-27.

58. Mokytojams efektyviau dirbti trukdo paskatų stoka ir blogas mokinių elgesys klasėje// http://ec.europa.eu/lietuva/ziniasklaidai/16062009_mokytojams_lt.htm. Prisijungimo laikas: [2009-11-01](http://ec.europa.eu/lietuva/ziniasklaidai/16062009_mokytojams_lt.htm).

59. Lavaste L. Aukos ir mokiniai ir mokytojai.// <http://www.topix.lt/out/4569/>. Prisijungimo laikas: 2009-10-27

60. Bulota Š. Šalies mokytojai bejėgiai apsiginti.// <http://www.valstietis.lt/Rubrikos/Lietuvoje/Salies-mokytojai-bejėgiai-apsiginti-nuo-mokiniu-smurto>. Prisijungimo laikas: 2009-10-27.

61. Liutkevičienė I. Dviejų Lietuvų vaikai// Verslo klasė. 2009., Nr.2//<http://archyvas.vz.lt/news.php?id=3065270>. Prisijungimo laikas 2009-11-05.

62. Lankomumo problemų prevencija mokykloje// Asociacija „Naujos Jungtys“, 2008.

63. Vaikų linija žiniasklaidoje//<http://www.vaikulinija.lt/index.php/nustok/ziniasklaida-2007/ziniasklaida-20070305/>. Prisijungimo laikas: 2009-11-01

SANTRAUKA

Teisinis nihilizmas: jo priežastys bei įveikimo galimybės bendrojo lavinimo mokykloje

Raktinės sąvokos: *nihilizmas, teisinis nihilizmas, mokinio elgesio taisyklės, vertybės, socializacija, teisinė sąmonė, teisinė kultūra, teisinis elgesys, teisinis švietimas, teisinis ugdymas.*

Lietuvos visuomenė prieš daugiau nei penkiolika metų visuotiniame referendume priėmė aukščiausios teisinės galios aktą Lietuvoje - LR Konstituciją, kurios preambulėje įtvirtinta, kad Lietuva sieks tapti atvira, teisinga, darnia pilietine visuomene ir teisine valstybe. Tačiau beveik du dešimtmečius nepriklausomoje valstybėje besiformuojančios teisinė, socialinė, ekonominė ir politinė sistemos liudija, kad mūsų visuomenėje įsigalėjo tokia vertybių sistema, kurioje tokia vertybė kaip teisė yra ignoruojama ir atmetama, t.y. stipriai paplito teisinio nihilizmo reiškinys. Šiame darbe analizuojami teisinio nihilizmo kaip socialinio reiškinio ypatumai, jo priežastys bei įveikimo galimybės bendrojo lavinimo mokykloje.

Tyrimo dalyvavo Radviliškio X pagrindinės mokyklos mokiniai: iš viso 98 mokiniai besimokantys 7-8 klasėse bei 82 jų tėvai. Darbe atlikta statistinė duomenų analizė apdoroti apklausos rezultatams.

Svarbiausios empirinio tyrimo išvados: darbe keliami hipotezė – neištyrę teisinio nihilizmo atsiradimo priežasčių bendrojo lavinimo mokykloje ir identifikavę šio reiškinio pasekmių negalima suvokti jo destruktivaus pobūdžio ir imtis efektyvių priemonių jam mažinti, pirmiausia bendrojo lavinimo mokykloje, o paskui ir visuomenėje. Juk kaip bus suformuojama vaikų teisinė sąmonė ir kultūra mokykloje tokia bus ir visuomenė.

Sąvokos *teisinio nihilizmo* bei taisyklių ir kitų elgesio normų nesilaikymo išreikštumas tėvų tarpe, turinčių aukštesnįjį ir aukštąjį išsilavinimą, nėra statistiškai reikšmingas. Sąvokos *teisinio nihilizmo* išreikštumas mergaičių ir berniukų tarpe nėra statistiškai reikšmingas. Taisyklių ir kitų elgesio normų nesilaikymas berniukų ir mergaičių tarpe vidurkių skirtumas statistiškai reikšmingas, berniukai yra labiau linkę nesilaikyti taisyklių ir kitų elgesio normų. Teisinių kompetencijų ir terminologijos įvaldymas bei žinojimas svarus gebėjimas perduodant informaciją jaunesnėms kartoms bei formuojant juos socialinėje terpėje. Dauguma tėvų dalyvavę tyrimo atskleidė pakankamą žinojimą teisinių sąvokų *teisinis nihilizmas, teisė, įstatymas, laisvė bei lygybė* atžvilgiu. Mokinių įvaldžiusių šias sąvokas šiek mažiau. Daugiau nei pusė mokinių nurodė, kad teisinis nihilizmas jiems nėra gerai žinoma sąvoka.

Summary

Legal nihilism: its causes and ways of overcoming in comprehensive school

Keywords: *nihilism, legal nihilism, school rules, values, socialization, legal consciousness, legal culture, legal behaviors, legal education.*

20 years ago Lithuanian society adopted in the national referendum the Constitution of the Republic of Lithuania in which preamble is stated that Lithuania seeks to become an open, fair, harmonious society and a constitutional state. But nearly two decades in the independent state developing legal, social security, economic and political systems testify that in our society has set in a value-system when such a value as the law is ignored and eliminated, i.e. the phenomenon of legal nihilism has spread. In this work the peculiarities of legal nihilism, also its causes and ways of overcoming in the comprehensive schools are analyzed.

98 students from the 7-8th forms of the Radviliškis X lower secondary school and 82 parents took part in the research. In the work the statistical data analysis was done in order to summarize the questionnaire.

The most important findings of the empirical research: hypothesis of the work – not having investigated the causes of legal nihilism in comprehensive school and identified its results, we are not able to understand its destructive nature and to take effective means for its reduction, first in the comprehensive schools, and later in society.

The concept *legal nihilism* and the departure from the rules and the proprieties among the parents with further education and university education isn't significant statistically. The concept *legal nihilism* among girls and boys isn't meaningful statistically. The departure from the rules and the proprieties among girls and boys is significant statistically. Boys are more prone to depart from the rules and break the common decency. Knowledge of law and legal terminology is important in teaching of young generation. Most parents, having taken part in the research, knew the legal concepts such as *legal nihilism, law, freedom and equality*. There were fewer students who could define the concept *legal nihilism*. More than half of the students indicated that the concept *legal nihilism* isn't well known to them.

PRIEDAI

Priedas Nr.1

Priedas Nr.2

Priedas Nr.3

Mieli mokiniai,

Jums geriausiai tinkantį teiginį pažymėkite ×.

**Ši anketa anoniminė, tad nei vardo, nei pavardės rašyti nereikia.
Sėkmės!**

APIE JUS (pažymėkite ×)

1. Lytis:	☐ mot. ☐ vyr.
------------------	---

2. Kurioje klasėje mokaisi:	☐ 7 klasėje ☐ 8 klasėje
------------------------------------	--

3. Gyvenamoji vieta:	☐ miestas ☐ kaimas ☐ miestelis
-----------------------------	---

4. Tėvų užimtumas:	☐ dirbantys ☐ nedirbantys ☐ pensininkai ☐ kita.....
---------------------------	--

5. Tėvų išsilavinimas:	☐ pagrindinis ☐ aukštesnysis ☐ vidurinis ☐ aukštasis ☐ kita.....
-------------------------------	---

6. Šeimos narių skaičius:	☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ kita .....
----------------------------------	--

7. Vaikų skaičius šeimoje:	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ kita .....
-----------------------------------	--

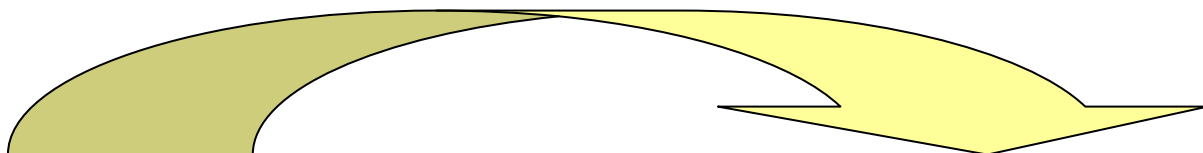
8. Kelintas vaikas esi šeimoje pagal gimimo eiliškumą?	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ kita .....
---	--

TESKIME TOLIAU

<p>9. Kaip tu supranti sąvoką „teisė“?</p>	Atsakymų teiginiai
	☐ teisė - tai mokslas apie įstatymus
	☐ teisė-tai mokslas apie visuotinai privalomos elgesio normos
	☐ teisė – tai mokslas apie valstybės nustatytų normų sistema, kurių privalo laikytis visi tos valstybės piliečiai ir valdžios atstovai
	☐ teisė yra įstatymų normų visuma, ginanti valdžios interesus
	☐ teisė - įstatymų normų visuma, ginanti piliečių interesus

<p>10. Kaip tu supranti žodį „įstatymas“?</p>	Atsakymų teiginiai
	☐ elgesio taisyklių rinkinys
	☐ raštu išdėstytos, visuotinai privalomos elgesio normos, leidžiamos specialios valstybinės institucijos.
	☐ valstybės nustatytų normų sistema, kurių privalo laikytis visi tos valstybės piliečiai ir valdžios atstovai
	☐ normų visuma, ginanti valdžios interesus
	☐ normų visuma, ginanti piliečių interesus

<p>11. Kaip tu manai, ar visiems įstatymams būtina paklusti?</p>	Atsakymų teiginiai
	☐ taip, net jei jie ne visada teisingi
	☐ ne, jei įstatymai prieštarauja kitoms socialinėms normoms
	☐ ne, jei įstatymai prieštarauja asmeniniam teisingumo supratimui
	☐ įstatymams reikia paklusti tik tuo atveju, jei yra teisingi, t.y. atitinka daugelio žmonių interesus, nepažeidžia jų teisių ir laisvių
	☐ įstatymai gina tik mažos visuomenės dalies interesus, todėl esant galimybei juos reikia apeiti
	☐ gyvenime nėra teisybės- visi vadovaujasi naudos principu, todėl reikia paklusti tik tiems įstatymams, kurie asmeniškai naudingi, o kitus galima apeiti

12. Kuria iš pateiktų patarlių tu vadovaujiesi savo gyvenime?	Atsakymų teiginiai
	☐ 1 patarlė „Įstatymas yra įstatymas jo reikia laikytis“
	☐ 2 patarlė „Mylėsi įstatymą taikoje gyvensi“
	☐ 3 patarlė „Įstatymas kaip stulpas – neperžengsi, o apeiti galima“
	☐ 4 patarlė „Įstatymas voratinklis – didelis prasmuks, o mažas įklimps“

13. Ar įstatymų nesilaikymas yra blogis?	Atsakymų teiginiai
	☐ taip, net jei jie ne visada teisingi
	☐ ne, jei įstatymai prieštarauja kitoms socialinėms normoms
	☐ ne, jei įstatymai prieštarauja asmeniniam teisingumo supratimui
	☐ įstatymams reikia paklusti tik tuo atveju, jei yra teisingi, t.y. atitinka daugelio žmonių interesus, nepažeidžia jų teisių ir laisvių
	☐ įstatymai gina tik mažos visuomenės dalies interesus, todėl esant galimybei juos reikia apeiti
☐ gyvenime nėra teisybės- visi vadovaujasi naudos principu, todėl reikia paklusti tik tiems įstatymams, kurie asmeniškai naudingi, o kitus galima apeiti	

14. Kokios jūsų manymu, vertybės yra svarbiausios dabartiniam jaunimui:	Atsakymų teiginiai
	☐ darbas
	☐ sveikata
	☐ šeima
	☐ meilė
	☐ išsilavinimas
	☐ pinigai
	☐ pripažinimas
	☐ laisvė
	☐ saviraiška
☐ draugai	

15. Kaip supranti žodį laisvė?	Atsakymų teiginiai
	☐ darai ką nori
	☐ laikausi įstatymų
	☐ kai noriu laikausi įstatymų
	☐ kai tėvai tavęs nekontroliuoja

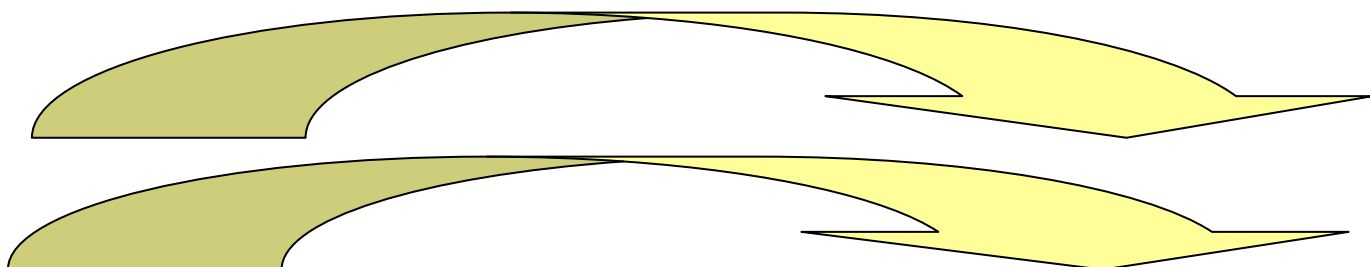
16. Kaip supranti žodį lygybė?	Atsakymų teiginiai
	☐ visi žmonės lygūs prieš įstatymą
	☐ kiekvienas gali nubausti savo skriaudėją
	☐ visi žmonės gauna vienodą išsilavinimą
	☐ visi gali naudotis visomis teisėmis ir laisvėmis

17. Man svarbiausia,	Atsakymų teiginiai
	☐ kad būtų nepažeistos mano teisės
	☐ mano pareigos
	☐ vienodai svarbu ir teisės ir pareigos

18. Kaip, tu, manai ar suaugusieji visada laikosi įstatymų?	Atsakymų teiginiai
	☐ taip
	☐ kartais
	☐ ne
	☐ nežinau

19. Kaip, tu, manai ar visada laikaisi mokinio elgesio taisyklių ?	Atsakymų teiginiai
	☐ taip
	☐ kartais
	☐ ne
	☐ nežinau

20. Kaip, tu, manai, ar elgesio taisyklių nesilaikymas yra konfliktų priežastis?	Atsakymų teiginiai
	☐ taip
	☐ kartais
	☐ ne
	☐ nežinau

21. Kaip, tu, manai tarp ko dažniausiai kyla konfliktai?	Atsakymų teiginiai
	☐ tarp mokytojų ir mokinių
	☐ tarp mokinių
	☐ tarp blogai besimokančių mokinių
	☐ mergaičių ir berniukų
	☐ vaikų ir tėvų

22. Kaip derėtų elgtis, norint išvengti konfliktų?	Atsakymų teiginiai
	☐ visada prisiimti atsakomybę
	☐ suprasti, kad visi yra skirtingi, ieškoti konflikto dalyviams priimtinių sprendimų
	☐ įrodinėti savo teisybę, nes tai, ką darai, kaip mąstai visada yra teisinga
	☐ nusileisti stipresniems ir tikėtis, kad jie tavęs nelies

23. Kaip tu manai, nesutarimai tarp vaikų ir tėvų yra tarpusavio bendravimo taisyklių nesilaikymas?	Atsakymų teiginiai
	☐ taip
	☐ kartais
	☐ ne
	☐ nežinau

24. Anksčiau ar vėliau jūs pradėsite savarankišką gyvenimą. Kuriais iš pateiktų teiginių vadovautumėtės gyvenime?	Atsakymų teiginiai
	☐ visada mokėti mokesčius net ir kai galima išsisukti.
	☐ reikia balsuoti net jeigu nuo to mažai kas keičiasi
	☐ būtina išklausti kito nuomonę, net jei ji priešinga
	☐ reikalui esant galima meluoti
	☐ imti kyšius šiais laikais jokia nuodėmė natūralu
☐ pasiimti tai kas „ne vietoj padėta“ - visiškai normalu.	

25. Kas labiausiai daro įtaką tau priimant sprendimus ?	Atsakymų teiginiai
	☐ tėvai
	☐ mokytojai
	☐ draugai
	☐ internetas
	☐ žiniasklaida
	☐ aš pats

26. Kaip reaguoji į žiniasklaidoje pateiktą informaciją?	Atsakymų teiginiai
	☐ įvairiais klausimais turiu savo nuomonę
	☐ tikiu viskuo, kas pranešama
	☐ netikiu, nes tai ką praneša žiniasklaida, visada yra nesąmonė
	☐ apsvarstau ir padarau savo išvadas

27. Kaip manote įveikti gyvenime kilsiančias problemas?	Atsakymų teiginiai
	☐ tikiuosi, kad kiti išspręs už mane
	☐ tikiuosi artimųjų pagalbos
	☐ spręsiu su kitais žmonėmis
	☐ susitvarkysiu vienas pats

28. Kai klasėje su kuo nors rimtai nesutariate moksleiviai dažniausiai?	Atsakymų teiginiai
	☐ bendradarbiauja konfliktinėse situacijose
	☐ apeina konfliktą sukėlusią problemą
	☐ vengia konflikto
	☐ stengiasi laimėti konflikto metu
	☐ siekia kompromiso konfliktinėse situacijose

29. Įvertinkite kaip Jūsų šeimoje pasireiškia minimos psichologinio klimato savybės?	Atsakymų teiginiai
	☐ vyrauja gyva, optimistinė nuotaika
	☐ su šeimos nariais santykiai geranoriški
	☐ šeimos nariams patinka laiką leisti kartu
	☐ sėkmė ir nesėkmė nuoširdžiai išgyvenama visų
	☐ Kitų šeimos narių nuomonė gerbiama.
	☐ vyrauja prislėgta nuotaika
	☐ su šeimos nariais santykiai konfliktiški
	☐ reiškiamas abejingumas bendros veiklos atžvilgiu
	☐ sėkmės ar nesėkmės atžvilgiu šeimos nariai abejingi
	☐ kiekvienas svarbiausia laiko savo nuomonę ir reiškia nepakantumą kitiems

30. Nebūna namų be „dūmų“. Pabandykite apskritai įvertinti Jūsų šeimos narių tarpusavio santykius?	Atsakymų teiginiai
	☐ sunku pasakyti
	☐ labai blogi
	☐ blogi
	☐ nei geri nei blogi

	☐ geri
	☐ labai geri

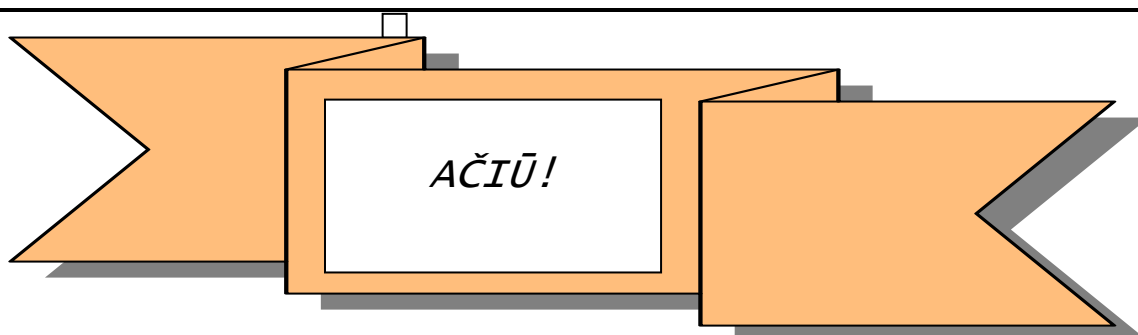
31. Kaip Jūsų šeimoje priimami svarbūs sprendimai (pvz.: reikia įsigyti baldus, rinktis atostogų vietą...)?	Atsakymų teiginiai
	☐ faktiškai viską nusprendžia tėvas (motina) per daug su kitais nesitardamas (-a)
	☐ visi susėdame ir diskutuojame ieškodami geriausios išeities
	☐ tiesa sakant sunku pasakyti, apie tai aš sužinau paskutinis
	☐ kitaip.....

32. Kaip Jūsų tėvai dažniausiai sprendžia iškilusius nesutarimus?	Atsakymų teiginiai
	☐ susėda ir kalbasi kol nesusitaiko
	☐ vienas tyli, kol neatsibosta, kitas bando ieškoti problemos sprendimo
	☐ abu įrodinėja savo tiesas ir negirdi vienas kito
	☐ kitaip.....

33. Kuriam iš teiginių pritariate?	Atsakymų teiginiai
	☐ dabar žmogus žmogui - vilkas
	☐ žmogus žmogui – bičiulis, draugas.
	☐ nežinau

34. Kaip manai, ar reikalingas teisinis ugdymas kaip atskira ir privaloma disciplina mokykloje?	Atsakymų teiginiai
	☐ reikalinga
	☐ galbūt reikalinga
	☐ nereikalinga
	☐ nežinau

35. Ar esi girdėjęs sąvoką „Teisinis nihilizmas“ ?	Atsakymų teiginiai
	☐ taip
	☐ ne
	☐ nežinau

TĖVAMS

Jums geriausiai tinkantį teiginį pažymėkite ×.

Ši anketa anoniminė, tad nei vardo, nei pavardės nereikia rašyti.
Sėkmės!

1. Lytis:	☐ mot. ☐ vyr.
------------------	---

2. Gyvenamoji vieta:	☐ miestas ☐ kaimas ☐ miestelis
-----------------------------	---

3. Jūsų užimtumas:	☐ dirbantys ☐ nedirbantys ☐ pensininkai ☐ kita.....
---------------------------	--

4. Jūsų išsilavinimas:	☐ pagrindinis ☐ aukštesnysis ☐ vidurinis ☐ aukštasis ☐ kita.....
-------------------------------	---

5. Šeimos narių skaičius:	☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ kita .....
----------------------------------	---

6. Vaikų skaičius šeimoje:	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ kita .....
-----------------------------------	--

7. Kaip Jūs suprantate sąvoką „teisė“?	Atsakymų teiginiai
	☐ teisė - tai įstatymas
	☐ teisė -tai visuotinai privalomos elgesio normos
	☐ teisė - tai valstybės nustatytų normų sistema, kurių privalo laikytis visi tos valstybės piliečiai ir valdžios atstovai
	☐ teisė yra įstatymų normų visuma, ginanti valdžios interesus
	☐ teisė - įstatymų normų visuma, ginanti piliečių interesus

8. Kaip Jūs suprantate žodį „įstatymas“?	Atsakymų teiginiai
	☐ elgesio taisyklių rinkinys
	☐ visuotinai privalomos elgesio normos
	☐ valstybės nustatytų normų sistema, kurių privalo laikytis visi tos valstybės piliečiai ir valdžios atstovai
	☐ normų visuma, ginanti valdžios interesus
	☐ normų visuma, ginanti piliečių interesus

9. Kaip Jūs manote, ar visiems įstatymams būtina paklusti?	Atsakymų teiginiai
	☐ taip, net jei jie ne visada teisingi
	☐ ne, jei įstatymai prieštarauja kitoms socialinėms normoms
	☐ ne, jei įstatymai prieštarauja asmeniniam teisingumo supratimu
	☐ įstatymams reikia paklusti tik tuo atveju, jei yra teisingi, t.y. atitinka daugelio žmonių interesus, nepažeidžia jų teisių ir laisvių
	☐ įstatymai gina tik mažos visuomenės dalies interesus, todėl esant galimybei juos reikia apeiti
	☐ gyvenime nėra teisybės - visi vadovaujasi naudos principu, todėl reikia paklusti tik tiems įstatymams, kurie asmeniškai naudingi, o kitus galima apeiti

10. Kuria iš pateiktų patarlių Jūs vadovaujatės savo gyvenime?	Atsakymų teiginiai
	☐ 1 patarlė „Įstatymas yra įstatymas jo reikia laikytis“
	☐ 2 patarlė „Mylėsi įstatymą taikoje gyvensi“
	☐ 3 patarlė „Įstatymas kaip stulpas – neperžengsi, o apeiti galima“
	☐ 4 patarlė „Įstatymas voratinklis – didelis prasmuks, o mažas įklimps“

11. Ar įstatymų nesilaikymas yra blogis?	Atsakymų teiginiai
	☐ taip, net jei jie ne visada teisingi
	☐ ne, jei įstatymai prieštarauja kitoms socialinėms normoms
	☐ ne, jei įstatymai prieštarauja asmeniniam teisingumo supratimui
	☐ įstatymams reikia paklusti tik tuo atveju, jei yra teisingi, t.y. atitinka daugelio žmonių interesus, nepažeidžia jų teisių ir laisvių
	☐ įstatymai gina tik mažos visuomenės dalies interesus, todėl esant galimybei juos reikia apeiti
	☐ gyvenime nėra teisybės- visi vadovaujasi naudos principu, todėl reikia paklusti tik tiems įstatymams, kurie asmeniškai naudingi, o kitus galima apeiti

12. Kokios jūsų manymu, vertybės yra svarbiausios dabartiniam jaunimui:	Atsakymų teiginiai
	☐ darbas
	☐ sveikata
	☐ šeima
	☐ meilė
	☐ išsilavinimas
	☐ pinigai
	☐ pripažinimas
	☐ laisvė
	☐ saviraiška
☐ draugai	

13. Kaip Jūs suprantate žodį laisvė?	Atsakymų teiginiai
	☐ darai ką nori
	☐ laikaisi įstatymų
	☐ kai noriu laikaisi įstatymų
	☐ kai tėvai tavęs nekontroliuoja

14. Kaip suprantate žodį lygybė?	Atsakymų teiginiai
	☐ visi žmonės lygūs prieš įstatymą
	☐ kiekvienas gali nubausti savo skriaudėją
	☐ visi žmonės gauna vienodą išsilavinimą
	☐ visi gali naudotis visomis teisėmis ir laisvėmis

15. Man svarbiausia,	Atsakymų teiginiai
	☐ kad būtų nepažeistos mano teisės
	☐ mano pareigos
	☐ vienodai svarbu ir teisės ir pareigos

16. Ar Jūs visada laikotės įstatymų?	Atsakymų teiginiai
	☐ taip
	☐ kartais
	☐ ne
	☐ nežinau

17. Kaip manote, ar visada Jūsų vaikas laikosi mokinio elgesio taisyklių ?	Atsakymų teiginiai
	☐ taip
	☐ kartais
	☐ ne
	☐ nežinau

18. Kaip Jūs manote, ar elgesio taisyklių nesilaikymas yra konfliktų priežastis?	Atsakymų teiginiai
	☐ taip
	☐ kartais
	☐ ne
	☐ nežinau

19. Kaip Jūs manote, tarp ko dažniausiai kyla konfliktai?	Atsakymų teiginiai
	☐ tarp mokytojų ir mokinių
	☐ tarp mokinių
	☐ tarp blogai besimokančių mokinių
	☐ mergaičių ir berniukų
	☐ vaikų ir tėvų

20. Kaip derėtų elgtis, norint išvengti konfliktų?	Atsakymų teiginiai
	☐ visada prisiimti atsakomybę
	☐ suprasti, kad visi yra skirtingi, ieškoti konflikto dalyviams priimtinių sprendimų
	☐ įrodinėti savo teisybę, nes tai, ką darai, kaip mažai visada yra teisinga
	☐ nusileisti stipresniems ir tikėtis, kad jie tavęs nelies

21. Kaip Jūs manote, nesutarimai tarp vaikų ir tėvų yra tarpusavio bendravimo taisyklių nesilaikymas?	Atsakymų teiginiai
	☐ taip
	☐ kartais
	☐ ne
	☐ nežinau

22. Anksčiau ar vėliau Jūsų vaikas pradės savarankišką gyvenimą. kuriais iš pateiktų teiginių patartumėte vadovautis gyvenime?	Atsakymų teiginiai
	☐ visada mokėti mokesčius net ir kai galima išsisukti.
	☐ reikia balsuoti net jeigu nuo to mažai kas keičiasi
	☐ būtina išklausyti kito nuomonę, net jei ji priešinga
	☐ reikalui esant galima meluoti
	☐ imti kyšius šiais laikais jokia nuodėmė natūralu
☐ pasiimti tai kas „ne vietoj padėta“-visiškai natūralu.	

23. Kaip įveikiate gyvenime kylančias problemas?	Atsakymų teiginiai
	☐ tikiuosi, kad kiti išspręs už mane
	☐ tikiuosi artimųjų pagalbos
	☐ spręsiu su kitais žmonėmis
	☐ susitvarkysiu vienas pats

24. Kaip reaguojate į žiniasklaidoje pateiktą informaciją?	Atsakymų teiginiai
	☐ įvairiais klausimais turiu savo nuomonę
	☐ tikiu viskuo, kas pranešama
	☐ netikiu, nes tai ką praneša žiniasklaida, visada yra nesąmonė
	☐ apsvarstau ir padarau savo išvadas

25. Kai su kuo nors rimtai nesutariate dažniausiai...	Atsakymų teiginiai
	☐ bendradarbiaujate konfliktinėse situacijose
	☐ apeinate konfliktą sukėlusią problemą
	☐ vengiate konflikto
	☐ stengiatės laimėti konflikto metu
	☐ siekiate kompromiso konfliktinėse situacijose

<p>26. Įvertinkite kaip Jūsų šeimoje pasireiškia minimos psichologinio klimato savybės?</p>	Atsakymų teiginiai
	☐ vyrauja gyva, optimistinė nuotaika
	☐ su šeimos nariais santykiai geranoriški
	☐ šeimos nariams patinka laiką leisti kartu
	☐ sėkmė ir nesėkmė nuoširdžiai išgyvenama visų
	☐ Kitų šeimos narių nuomonė gerbiama.
	☐ vyrauja prislėgta nuotaika
	☐ su šeimos nariais santykiai konfliktiški
	☐ reiškiamas abejingumas bendros veiklos atžvilgiu
	☐ sėkmės ar nesėkmės atžvilgiu šeimos nariai abejingi
	☐ kiekvienas svarbiausia laiko savo nuomonę ir reiškia nepakantumą kitiems

<p>27. Nebūna namų be „dūmų“. Pabandykite apskritai įvertinti Jūsų šeimos narių tarpusavio santykius?</p>	Atsakymų teiginiai
	☐ sunku pasakyti
	☐ labai blogi
	☐ blogi
	☐ nei geri nei blogi
	☐ labai geri

<p>28. Kaip Jūsų šeimoje priimami svarbūs sprendimai (pvz.: reikia įsigyti baldus, rinktis atostogų vietą...)?</p>	Atsakymų teiginiai
	☐ faktiškai viską nusprendžiate pats per daug su kitais nesitardamas (-a)
	☐ viską nusprendžiame pasitarę su sutuoktiniu.
	☐ visi susėdame ir diskutuojame ieškodami geriausios išeities
☐ kitaip.....	

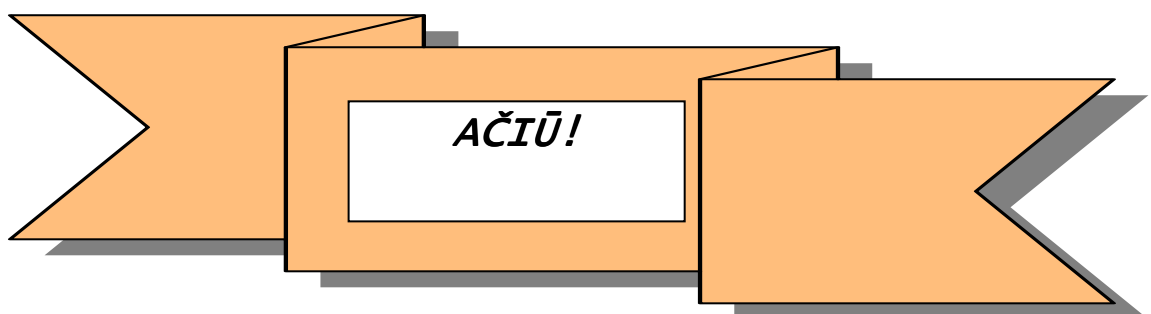
<p>29. Kaip Jūs dažniausiai sprendžia iškilusius nesutarimus?</p>	Atsakymų teiginiai
	☐ susėdame ir kalbatės kol nesusitaikote
	☐ vienas tyli, kol neatsibosta, kitas bando ieškoti problemos sprendimo
	☐ abu įrodinėjate savo tiesas ir negirdite vienas kito
☐ kitaip.....	

30. Kuriam iš teiginių pritariate?	Atsakymų teiginiai
	☐ dabar žmogus žmogui - vilkas
	☐ žmogus žmogui – bičiulis, draugas.
	☐ nežinau

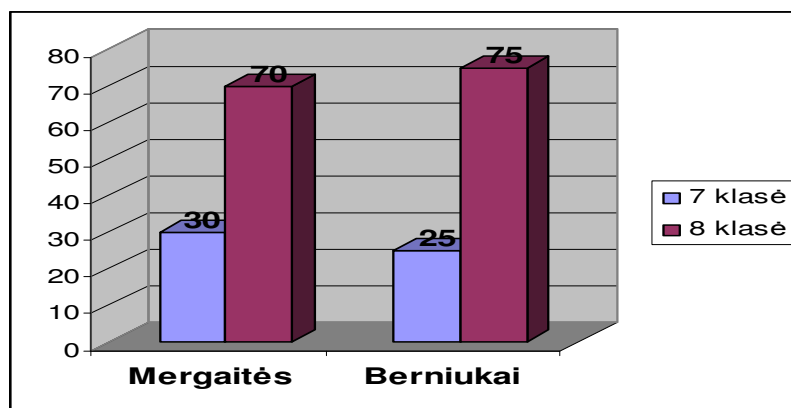
31. Kaip manote, ar reikalingas teisinis ugdymas kaip atskira ir privaloma disciplina, mokykloje?	Atsakymų teiginiai
	☐ reikalinga
	☐ galbūt reikalinga
	☐ nereikalinga
	☐ nežinau

32. Kaip Jūs manote, ar mokykla, kurioje mokosi Jūsų vaikai, pajėgi įgyvendinti žemiau išvardintus tikslus?	Atsakymų teiginiai
	☐ visiškai nepajėgi
	☐ beveik nepajėgi
	☐ sunku pasakyti
	☐ pakankamai pajėgi
	☐ visiškai pajėgi
	☐ visiškai nepajėgi
	☐ beveik nepajėgi
	☐ sunku pasakyti
	☐ pakankamai pajėgi
	☐ visiškai pajėgi
	☐ visiškai nepajėgi
	☐ beveik nepajėgi
☐ sunku pasakyti	
☐ pakankamai pajėgi	
☐ visiškai pajėgi	

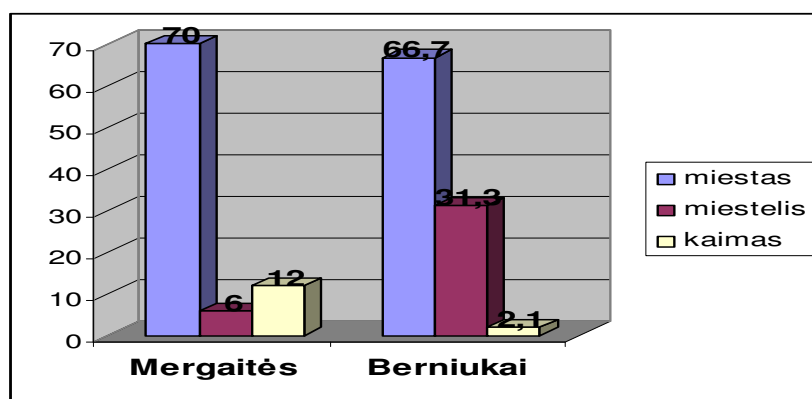
33. Ar esi girdėjęs sąvoką „Teisinis nihilizmas“ ?	Atsakymų teiginiai
	☐ taip
	☐ ne
	☐ nežinau

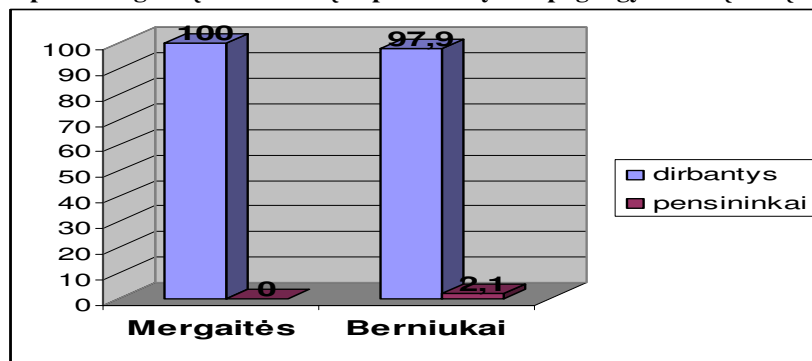
Tiriamųjų demografiniai duomenys

2 pav. Mergaičių ir berniukų pasiskirstymas pagal klases

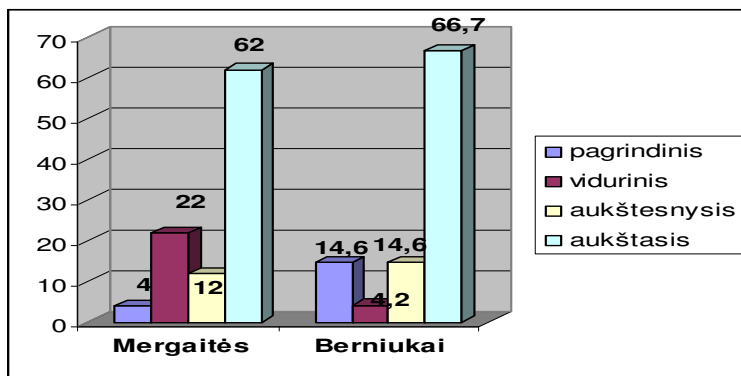

3 pav. Mergaičių ir berniukų ir pasiskirstymas pagal gyvenamą vietą %

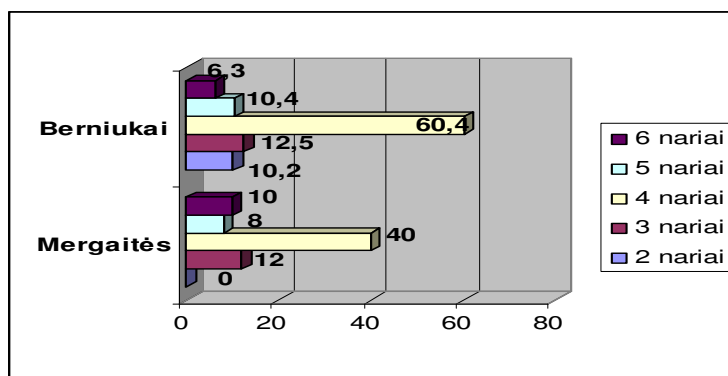

4 pav. Mergaičių ir berniukų pasiskirstymas pagal tėvų užimtumą %

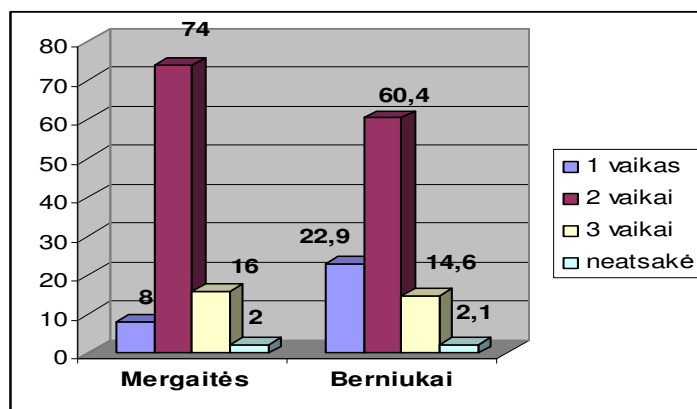

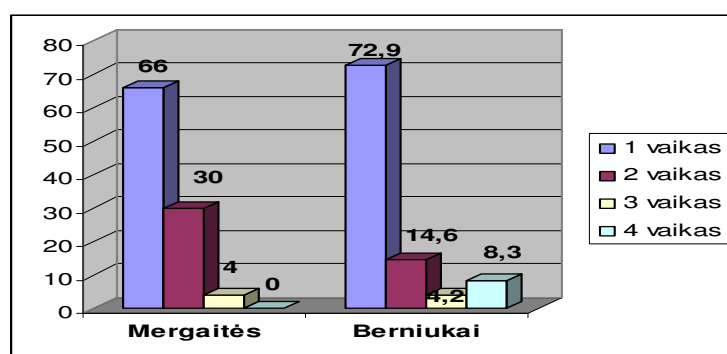
5 pav. Mergaičių ir berniukų pasiskirstymas pagal tėvų išsilavinimą %

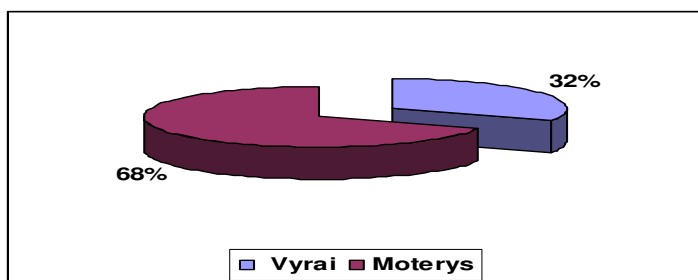
6 pav. Mergaičių ir berniukų pasiskirstymas pagal šeimos narių skaičių %

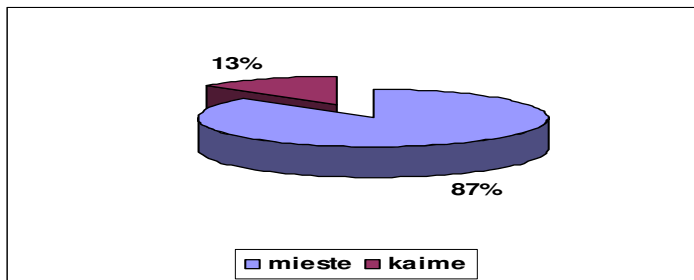
7 pav. Mergaičių ir berniukų pasiskirstymas pagal vaikų skaičių šeimoje %

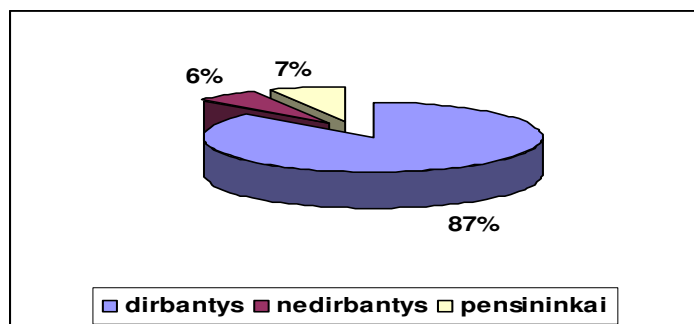
8 pav. Mergaičių ir berniukų pasiskirstymas pagal gimimo eiliškumą šeimoje %

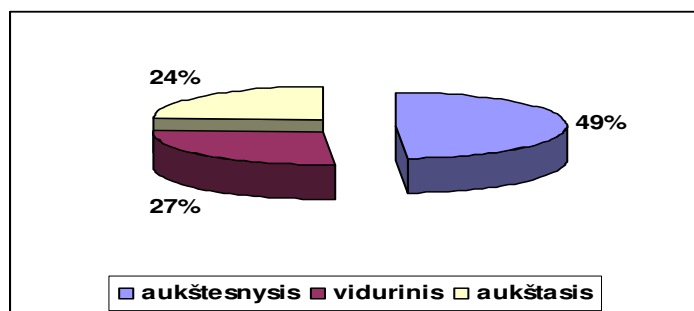
9 pav. Tėvų pasiskirstymas pagal lytį %

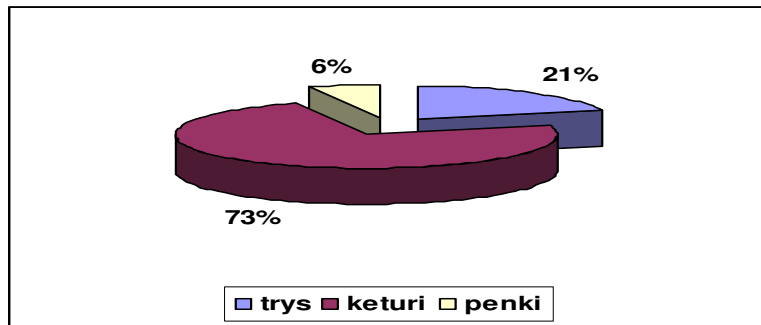
10 pav. Tėvų pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą %

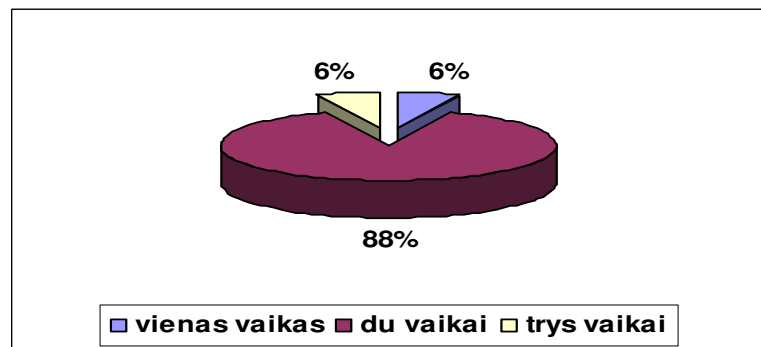
11 pav. Tėvų pasiskirstymas pagal užimtumą %

12 pav. Tėvų pasiskirstymas pagal išsilavinimą

13 pav. Tėvų pasiskirstymas pagal šeimos narių skaičių šeimoje%

14 pav. Tėvų pasiskirstymas pagal vaikų skaičių šeimoje%

